

บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

THE ROLES ON DHAMMA PROPAGATION OF WATPHAIRONGWAU
SUPHANBURI PROVINCE

พระครูอนุกุลปัญญากร (สุชิน สิริปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

พระครูอนุภูลปัญญากร (สุชิน สิริปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ROLES ON DHAMMA PROPAGATION OF WATPHAIRONGWAU
SUPHANBURI PROVINCE**

Phrakhru Anukulpaññaṅkorn (Shuchin Siripaṇṇo)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
Buddhist Management

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Thailand
C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

วิทยานิพนธ์ : บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้วิจัย : พระครูอนุกุลปัญญากร (สุชิน สิริปญโญ)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
 : อาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ป.ธ.๕, พธ.บ., M.S.W., Ph.D.
 : พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ผศ., ปธ.๗., พธ.บ.,
 (เกียรตินิยมอันดับ ๑), ศศ.ม., รป.ม.(การจัดการความขัดแย้ง)
 : ผศ.ดร. รัชชนันท์ อิศรเดช พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.)
วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่ธรรม โดยใช้สื่อทางศิลปกรรมของวัดไผ่โรงวัว (๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประชากร ที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดไผ่โรงวัว จำนวน ๒๙๓ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมา โดยมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕๑๕ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-Test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) โดยใช้วิธีของ One Way Anova

ผลการวิจัยศึกษาพบว่า

๑. บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ๓๑-๔๐ ปี น้อยที่สุดอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป อาชีพส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม น้อยสุดอาชีพธุรกิจ ระดับการศึกษาส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นมัธยม น้อยสุดระดับอนุปริญญา
๒. การเปรียบเทียบ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จากการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีเพศ มีอายุ มีอาชีพ มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน

๓. ปัญหาด้านทรัพยากรบุคคล สำหรับผู้เผยแพร่ยังมีไม่เพียงพอต่อผู้เข้ารับการอบรม ข้อเสนอแนะต้องสร้างทรัพยากรบุคคล ให้ได้ทั้งคุณภาพและปริมาณ โดยเฉพาะด้านภาษาต่างประเทศเพื่อสนับสนุนในด้านการเผยแพร่ให้มีปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง แนวทางพัฒนา จัดส่งพระภิกษุเข้ารับการศึกษอบรมในทุกระดับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ ที่โดดเด่น ด้านการก่อสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ภายในวัดไร่โรงวัว เมืองนครเมืองสวรรค์ และศิลปกรรม ภายในวัดมีคติดธรรมแทรกสอนทุกที่ โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่เป็นพุทธศิลป์ การประชาสัมพันธ์ ของทางวัดที่มีต่อสาธารณชนยังมีน้อยมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องพุทธศิลปวัตถุ ที่พระเดชพระคุณ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อขอม อนิโธ) อดีตเจ้าอาวาสวัดไร่โรงวัว สร้างไว้เป็นมรดก อันล้ำค่า พุทธศิลปวัตถุเหล่านั้นมีประโยชน์และมีคุณค่าสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นแหล่งสืบค้นพุทธ ธรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ควรที่จะมีผู้เข้ามาทำงานวิจัย เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์แหล่งสืบค้นพุทธธรรม ที่มีการแสดงออกทางรูปธรรมของวัดไร่โรงวัว เพื่อประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางกว่าปัจจุบันนี้ พุทธศิลปวัตถุเป็นสื่อรูปธรรมที่ต้องมีการ บำรุงรักษา บูรณะซ่อมแซม และหากปล่อยให้ชำรุด การสื่อคติธรรมก็จะขาดความสมบูรณ์ จน พุทธศิลปวัตถุถูกมองข้ามคุณค่า จะนำไปเทียบได้เพียงเศษทองอิฐกองทราย หรือเศษโลหะ ที่ คนเข้ามาเที่ยวต่างมองแล้วเมิน ปล่อยให้ทอดทิ้งเป็นเศษขยะของวัด ทางวัดและประชาชนที่เข้า มาเยี่ยมชมควรร่วมกันอนุรักษ์พุทธศิลปวัตถุทั้งหลายในวัดไร่โรงวัว ให้อยู่ได้นานที่สุด เพื่อให้ อนุชนรุ่นหลังได้รับความรู้ต่อไป รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนทำบุญแต่ละ แห่ง ควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ควรเน้นเรื่องเชิญชวนให้ประชาชน บริจาคทรัพย์ สิ้นเงินทองแต่เพียงอย่างเดียว หรือมุ่งธุรกิจเชิง “พุทธพาณิชย์” จนเกินไป ควรหาผู้ มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเพียงพอ มาทำหน้าที่ดังกล่าว เพื่อให้ผู้ที่มาแสวงบุญเกิดความรู้ความเข้าใจในการทำบุญหรือเกิดปัญญาอย่างพอเพียง ให้สม กับเจตนารมณ์และคำปฏิญาณของ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อขอม อนิโธ) ที่ว่า “ชีวิตเราที่ เหลืออยู่ ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย” และข้อที่ว่า “เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่ง บาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง”

Thesis Title : The Roles of Dhamma Propagation of Watphairongwau
Suphanburi Province

Researcher : Phrakru Anukulpaññañkorn (Suchin Siripaño)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Som Kalayano, ; Pali V, B.A., M.S.W., Ph.D.

: Phramaha Boonlert Indapaño, ; Asst.Prof. Pali VII, B.A., M.A.,
M.P.A.,(Conflict Management)

: Asst. Prof. Dr.Thatchanan Issaradet, B.A., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.)

Date of Graduation : March 31, 2012

ABSTRACT

This research aims to study the attitude of peoples to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi Province, to comparatively study the attitude of peoples to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi Province, classified by personal status. To study the problems and suggestions the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi Province, The research was done through survey research, and the samples of this study were 293 populations, selected by multistage random sampling. The questionnaire was used as the tool for data collection. Data analysis was conducted by the statistical software program for social science research. The reliability was 0.9458. Statistics used in the analysis consisted of frequency, mean, percentage and standard deviation (SD) for describing data from independent variables or personal characteristics. The analysis was also done through F-Test by One-Way Analysis of variance (F-Test /One-Way ANOVA) for testing the difference between the average from three or more groups with the statistical significance at .05 level.

The results of this study are concluded as follows:

Generally, The study of the attitude of peoples to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi province were found at the high level, When considered by each aspect, it was rated at the high level in all aspects ranking from the most to the least.

The comparative study of the attitude of peoples to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi province is classified by personal status, age and educational background. It was found that, most of high school level had no significant difference; therefore, the hypothesis is at .05 level of significance.

Most problems and suggestions for study the attitude of peoples to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi province, the result pointed out that the educational activities such as guideline, and training to the people by the temple development or religious understanding etc. Moreover, for the Dhamma preaching as the Buddhists to recognize about the moral development should be more interesting, and included more information regarding Buddhism and also more advertisement to the public etc. Furthermore, in the aspect of human resource development should gain more support from the organization especially the temple where the Sangha residing. Finally, for general people's training or Dhamma teaching, people still not yet clearly understand the Buddhist-hood. Because most of peoples are from agriculture sectors. Thus, the problem of moral teaching for them is quite complicated to the roles of Dhamma propagation of Wat Phairongwau, Supanburi province.

กิตติกรรมประกาศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ผู้อำนวยการหลักสูตร ผศ.ดร.สุพล สุยะพรหม การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนาม เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

พระเดชพระคุณพระสุธีธรรมาวุธ ณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่กรุณาให้ความเห็นชอบในการอนุมัติวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระวิสุทธิภัทรธาดา ประธานการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ คณะกรรมการ อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี และคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์พระมหาสม กลฺยาณ, Ph.D. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ผศ., ผศ.ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ โดยทั้ง ๓ ท่านเป็นผู้แนะนำ ให้คำปรึกษา ให้ขวัญกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาโยตะ, พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร, ขอบคุณอาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต, อาจารย์ยุทธนา ประณีต และ ผ.ศ.ประสิทธิ์ ทองอุ่น ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๕ ท่านที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือเพื่อการวิจัย และขอขอบคุณ ผู้แต่ง เรียบเรียงตำรา และเอกสารต่างๆ ที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง ตลอดจนประชาชนที่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ขอโน้มสัการะบารมีธรรมของหลวงพ่อดิ่งไร่ขิง ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระราชวิริยาลังการ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงพระอารามหลวงด้วยดีเสมอมา ที่เมตตาอนุเคราะห์สถานที่ศึกษาและทุกสิ่งทุกอย่าง ขอกราบพระเดชพระคุณพระพิพัฒน์ศึกษากร เจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ ที่ได้เมตตาเรื่องสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พระครูบรรพตพัฒนคุณ และคณะศรัทธาที่ให้ความอุปถัมภ์ด้านอาหารตลอดโครงการปฏิบัติธรรม ขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่ผู้วิจัยอย่างยิ่ง ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตร่วมรุ่นพระปลัดประวิทย์ วรธมฺโม พระภูวเดช อุตสาหโก พระชิตวิธส์ ธวัชชโย นิสิตคณะทำงานที่เป็นกำลังใจ ให้คำแนะนำ และสนับสนุน ข้อมูล อุปกรณ์ ช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จผ่านไปด้วยดี

ความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์อันพึงมีนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณบิดามารดา บุพการีผู้ให้ชีวิตให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ถวายพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ปู่ย่าตายายและญาติมิตรทุกท่าน ผู้ที่เคยมอบความรู้แก่ผู้วิจัย ในชีวิตที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โยมที่ให้ความอุปถัมภ์สนับสนุนทุนในการ ศึกษาในครั้งนี้ คุณโยมสมหวัง ใจดี และครอบครัว คุณโยมประทีน บุญมา และครอบครัว และคณะศรัทธาทูท่านที่มีส่วนร่วมสนับสนุนในการศึกษา

พระครูอนุกูลปัญญากร (สุชิน สิริปญฺโญ)

วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภูมิ	(๙)
สารบัญรูปภาพ	(๑๐)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๑)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่	๒๓
๒.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของวัดไฟโรงวัว	๖๘
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๒
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๑๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๑๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๑
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๑๒๓
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๓
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว	๑๒๕
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๒๗
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ	๑๓๑
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๓๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๗
บรรณานุกรม	๑๔๐
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.	๑๔๙
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือ	๑๕๐
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือ	๑๕๑
ภาคผนวก ข. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๕๖
ภาคผนวก ค. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๘
ภาคผนวก ง. ค่า Alpha	๑๖๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๖

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๒.๑ ลำดับเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว	๗๐
๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๑๙
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๑๒๓
๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๒๕
๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามเพศ	๑๒๗
๔.๔ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามอายุ	๑๒๘
๔.๕ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามอาชีพ	๑๓๒
๔.๖ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามระดับการศึกษา	๑๓๐
๔.๗ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา	๑๓๑

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๖
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๒

สารบัญรูปภาพ

รูปที่	หน้า
๒.๑ วัดไผ่โรงวัว พ.ศ. ๒๕๔๙	๖๘
๒.๒ คติการสร้างพระพุทธรูป	๖๙
๒.๓ คำปฏิญาณของหลวงพ่อบอม	๗๐
๒.๔ ในหลวงทรงสวมพระเกตุ	๗๓
๒.๕ สมเด็จพระพุทธรูปโตม และกงล้อธรรมจักร	๗๔
๒.๖ อุโบสถร้อยยอด	๗๖
๒.๗ นิโครธาราม วิหารร้อยยอด	๗๗
๒.๘ เสด็จออกทรงผนวช	๗๗
๒.๙ เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง	๗๘
๒.๑๐ สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล	๗๙
๒.๑๑ เมืองนรภูมิ	๘๑
๒.๑๒ พุทธวิหารมหายาน	๘๒
๒.๑๓ สมเด็จพระกุนัสน์โธ (หลวงพ่อด)	๘๔
๒.๑๔ สมเด็จพระโคณาคนะ (พระยีน)	๘๒
๒.๑๕ สมเด็จพระพุทธรูปโตม	๘๗
๒.๑๖ พระศรีอริยเมตไตรย์	๘๙
๒.๑๗ ภายในเมืองนรภูมิ	๙๑
๒.๑๘ ภายในเมืองนรภูมิ (ต่อ)	๙๒
๒.๑๙ วัดไผ่โรงวัว ปัจจุบัน	๙๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ.(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคลวิลาสินี	ศีลขนฺธวคฺคอุฏฺฐกา (ภาษาบาลี)
วิ.จ.ุ.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	จุฬาคคฺปาลี	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ศีลขันธ์วรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.อ.(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคลวิลาสินี	ศีลขนฺธวคฺคอุฏฺฐกา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคฺปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณฺณาสก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัณฺณิกามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.พทุธ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พทุธวงศ์	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญฺจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ข้อที่ / หน้า ดังตัวอย่าง ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/ ๒๙๒. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๑๒ หน้า ๒๙๒.

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในอรรถกถา

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ข้อที่ / หน้า ดังตัวอย่าง อง.เอกก.อ.(บาลี) ๑/ ๖๕/๖๙-๗๑. หมายถึง อังคุตตรนิกาย มโนรถปุรณิ เอกกนิปาตอฏฺฐกา (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๖๕ หน้า ๖๙-๗๑.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ได้ทรงเสด็จออกมหาภิเนษกรรมและได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ในตอนแรกนั้นพระพุทธองค์ทรงมีพระทัยโน้มไปเพื่อความขวนขวายน้อย เพราะทรงเห็นว่า ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นลึกซึ้งยิ่งนัก ยากที่ปุถุชนผู้ยังมีกิเลสหนาจะรู้ตามได้ แต่ทว่าสหัมบดีพรหมได้มากราบอาราธนาให้พระพุทธองค์ได้โปรด แสดงธรรมแก่เหล่าสรรพสัตว์ให้รู้ตาม เพราะสัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีกิเลสน้อยมีปัญญาที่จะรู้ธรรมของพระพุทธองค์ได้ยังมีอยู่ อาศัยพระมหากรุณาพระพุทธองค์จึงได้ทรง ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นความหย่อนและยังแห่งอินทรีย์เป็นต้นของสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นพระพุทธองค์จึงตกลงพระทัยที่จะแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ ทรงพิจารณาหาบุคคลที่มีสติปัญญาแก่กล้าพอที่จะรับรู้เข้าใจธรรมที่พระองค์ทรงแสดง แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเสด็จไปแสดงธรรมโปรดบุคคลต่างๆ ให้ได้สำเร็จประโยชน์อันยิ่ง กาลในยุครุ่งแรกแห่งการประดิษฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้อาศัยบทบาทขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกเป็นหลักสำคัญ โดยได้ใช้วิธีการต่างๆ จาริกสั่งสอนเพื่อนำประชาชนให้ได้เข้าถึงพระศาสนา โดยดำเนินตามพุทธปณิธานที่ทรงตรัสไว้ว่า

มุตตาหิ ภิกขเว สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา เป จ มานุสฺสา ตุมหิ ภิกขเว มุตตา สพฺพปาเสหิเย ทิพฺพา จ เย มานุสฺสา, จรต ภิกขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อุตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ. มา เอเกน เทว อคมิตฺถ, เทเสถ ฐมมํ อาทิกฺขยาณํ มชฺฌเมกฺขยาณํ ปรีโยสานกฺขยาณํ สาทถํ สพฺพญฺชนํ เกวลปรีปฺถณฺถํ ปรีสุทฺธํ พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสถ, สนฺติ สุตตา อปฺปรชฺกข ชาติกา อสฺสวณฺตา ฐมฺมสฺส ปรีหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ฐมฺมสฺส อญฺญาตาโร, อหฺมปิ ภิกขเว, เยน อรุเวลา เสนานิคโม เตนุสสงฺกมฺิสฺสามิ ฐมฺมเทสนายาตี^๑

แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อบำรุงเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริสุทธิบริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่

^๑วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^๒

ด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจดังกล่าว เป็นไปอย่างต่อเนื่องจริงจัง ของพระพุทธองค์และของพระสงฆ์สาวก ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็ว เป็นปึกแผ่นมั่นคง ในดินแดนอินเดียตอนกลางและตอนเหนือ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยแรกๆ นั้น ก็ได้มีการทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ให้แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มผู้อื่น ตลอดจนยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์คือการไม่กล่าวร้ายผู้ใด มีความสำรวมในศีล เป็นต้น

ต่อมาภายหลังพุทธกาล บทบาทและหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็ตกเป็นภาระของพุทธบริษัทโดยตรง โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกซึ่งเปรียบเสมือนทัพหน้า ที่จะต้องคอยทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่หลักพุทธธรรมให้กว้างขวางออกไป โดยมีพุทธบริษัทที่เป็นฝ่ายคฤหัสถ์ คอยสนับสนุนและให้ความอุปถัมภ์ในด้านต่างๆ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในชมพูทวีป ถึงแม้ว่าหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว เหล่าพระสงฆ์สาวก ต่างก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อเรื่อยมา จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์ในการทำตติยสังคายนา ครั้นเสร็จแล้วได้อาราธนาให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเลือกสรรพระอรหันต์ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังนานาประเทศจำนวน ๙ สาย เมื่อ พ.ศ. ๓๐๓ พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอินเดียแต่ครั้งกระนั้น โดยพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ดังมีหลักฐานประกฏอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยครั้งนั้น^๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการแพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา นั้น พระสงฆ์นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยหนึ่งในพุทธบริษัท ซึ่งถือว่าเป็นองค์หลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย เพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การคำนับ ควรแก่การ

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พระพุทธศาสนาในเอเชีย , (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา , ๒๕๔๐) , หน้า ๑๔๓.

ต้อนรับ ควรแก้ของทำบุญ ควรแก้การกราบไหว้บูชา เป็นนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกและ ไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แก่ พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วยสมดัง พระสังฆคณา พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย

นอกจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาอยู่ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนหลักธรรมทางศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข และ ในบางโอกาสก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย โดยที่อยู่ภายใต้ กรอบอันดีงามของศาสนาจากบทบาทหน้าที่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้พระภิกษุสงฆ์ในระพุทธ ศาสนาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การศึกษาและ คุณภาพชีวิต จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้อง และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ของสังคม สมัยใหม่อยู่เสมอ ซึ่งความสามารถในการดำเนินภารกิจต่างๆ ของพระภิกษุสงฆ์ ดังกล่าวนั้น จึงเป็นการบริหารการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะตามเหตุปัจจัย

ในสมัยปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการถ่ายทอดธรรมะ คำสั่งสอนขององค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีกุศโลบายในการถ่ายทอดเผยแผ่ได้หลายวิธี อาทิ การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ การเป็นผู้รอบรู้ในหลักธรรม การแสดงธรรมได้ลึกซึ้ง การพัฒนาชุมชนการสนับสนุนการศึกษา การสงเคราะห์ประชาชนด้านต่าง ๆ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาสามเณร การจัดบวชชีพราหมณ์ ถีอศีล ๘ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม การจัดแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์ ชักชวนให้ประชาชนหันมาเข้าวัด โดยได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ได้มาเรียนรู้หลักธรรม จูงใจให้ พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลัก ธรรมไปประพฤติปฏิบัติ ชัดเจนจิตใจให้สูงขึ้นเป็นลำดับไป เพื่อให้ เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในที่สุด

ในปัจจุบันนี้ ประเทศไทยเองยังมีพระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมไม่เพียงพอ เพราะมีนักเผยแผ่อยู่ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ รูป ทั่วประเทศ ไทยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ประมาณเพียงแค่ ๑-๒ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ยิ่งโดยเฉพาะการที่เป็นนักเผยแผ่ และนักสื่อสารมวลชนที่เป็นยอมรับของประชาชนก็ยิ่งหายาก ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการกุศโลบายต่างๆ มาสนับสนุน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตประจำวันได้

วิธีการสอนและกุศโลบายต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นในการสอน เพราะช่วยให้เป็นสื่อหรือเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอน และเสริมให้การเรียนรู้เป็นอย่างรวดเร็วและดีขึ้น การที่จะชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หรือเสนอความคิดเห็น การแก้ไข ปรับปรุง ในเรื่องต่างๆ ชักจูงโนมน้าวจิตใจประชาชนให้ประพฤติตามหลักของพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมให้

เกิดความสงบสุขในสังคมนั้น ผู้สอนคือครูอาจารย์จะต้องเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้อง ถ้าชี้ผิดๆ ก็อาจพาไปนอกทางหรือผิดพลาดไปได้ อย่างไรก็ตามบทบาทของครูอาจารย์ อยู่ที่การชี้แนะแนวทางทำให้ดู แต่ถ้าครูที่ทำแทนศิษย์เสียเอง ก็ไม่ใช่กัลยาณมิตร การที่ผู้รับสาร ได้รับความรู้ข่าวสาร หรือหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง ก็จะช่วยให้ผู้รับสารนั้นเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถ จัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคม ไม่ให้มอง เห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลส ตัณหา

วัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานของสังคม ที่ทำหน้าที่ในการวางรากฐาน ความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ช่วยลดและขจัดปัญหาสังคม ช่วย ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคมหรือจะกล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์สังคม ซึ่งจะพบได้จากจากการแสดง ออกทางศิลปะ วรรณคดี คติธรรม ประเพณี เป็นต้น ซึ่งความสำเร็จของวัดในการปฏิบัติหน้าที่จะเป็นที่ยอมรับของประชาชน ย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารหมู่คณะหรือการปกครองดูแลตลอดทั้ง แนะนำสั่งสอน อบรมพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มาอยู่ในวัด ให้ประพฤติตนอยู่ในธรรมวินัย ตามกฎหมายบ้านเมือง ข้อบังคับ คำสั่ง และประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุด ของคณะสงฆ์ไทย และผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารหมู่คณะ เป็นประธานสงฆ์ในวัดก็คือ “เจ้าอาวาส”

คณะสงฆ์ไทยได้แบ่งอำนาจหน้าที่ในการปกครองออกเป็นระดับต่าง ๆ ทั้งนี้โดยมี มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้น นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการนำ องค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จทั้งนี้เพราะพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นผู้มี บทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย และบริหารงานบุคคลในองค์กร ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

วัดไผ่โรงวัว มีพื้นที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร เขตอำเภอสองพี่น้อง จังหวัด สุพรรณบุรี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๙ โดยมี พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชอม) เป็นผู้นำสร้าง แม้เป็นวัดที่สร้างขึ้นมาแค่ระยะเวลาเพียง ๗๐ กว่าปี แต่ก็เป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไป ด้วยเพราะความเป็นเอกลักษณ์ คือมีความโดดเด่นในด้านงานสาธนากรรมหรือสิ่งก่อสร้างของ วัด และด้วยภาพลักษณ์ของพระนักพัฒนาแบบนี้เอง จึงทำให้พระภิกษุและพุทธศาสนิกชนใน รุนหลังๆ ได้รู้จักหลวงพ่อชอมเพียงแต่เป็น พระนักพัฒนารูปหนึ่งเท่านั้น แต่หากผู้ใดได้ศึกษา หรือเคยได้พบปะปฏิสนธิการกับหลวงพ่อชอม ก็จะเข้าใจได้ดีว่า นอกจากท่านจะโดดเด่นในเรื่อง ของแนวคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการก่อสร้างถาวรวัตถุด้านการศาสนาแล้ว ท่านยังเป็นผู้มีปฏิปทา นำเลื่อมใสในเรื่องของศีลาจารวัตร และเป็นผู้มีปฏิปทาเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้น วัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งจัดอยู่ในเป็นประเภทวัดราษฎร์ สังกัดมหานิกาย ภายใต้การบริหารของเจ้าอาวาส ที่มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมโดยวิธีการใช้สัญลักษณ์ เช่น การสร้างเมืองนรภูมิ สร้างเมืองสวรรค์ การสร้างศาสนวัตถุ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนที่เข้ามาเที่ยวชมในวัดได้เกิดความสังเวช กลัวต่อความชั่ว มุ่งแต่ทำความดี

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องการศึกษาว่า บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ว่ามีการใช้กลยุทธ์บายวิธีการรูปแบบใด ในการเผยแผ่ถ่ายทอดธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สู่ประชาชนอย่างไร และจะเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีของหลักการประชาสัมพันธ์ และหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าหรือไม่อย่างไร ตลอดถึงต้องการศึกษาบทบาทวิธีการเผยแผ่ธรรมะและผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดไผ่โรงวัว

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรม โดยใช้สื่อทางศิลปกรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษา บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมุ่งศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่โดยใช้สื่อทางศิลปกรรม รวมไปถึงการศึกษาฐานะในการเผยแผ่ ๒ ด้าน ประกอบด้วย ๑.ด้านฐานะการศึกษาอบรม ๒.ด้านสั่งสอนพระธรรมวินัย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมโดยเน้นการศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมโดยใช้สื่อทางศิลปกรรม และศึกษารูกระในการเผยแผ่ ๒ ด้าน ประกอบด้วย ๑.ด้านบูรณาการศึกษาดุริย ๒.ด้านส่งเสริมพระธรรมวินัย

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชน จำนวน ๒๙๓ คน ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

วัดไผ่โรงวัว ๑๑๘ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน สิงหาคม - มีนาคม ๒๕๕๔ รวมเป็นระยะเวลา ๕ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ รูปแบบการเผยแผ่ธรรม โดยใช้สื่อทางศิลปกรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกันหรือไม่

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแผ่ธรรม ของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี มีอย่างไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ตามที่ได้อำหนดไว้ เป็นการแสดงพฤติกรรมพร้อมความคาดหวัง นั่นคือ เมื่อใครก็ตามแสดงบทบาทใดไป เขาจะแสดงไปพร้อมกับความคาดหวังบางอย่าง และความคาดหวังนั้นก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทำเพื่อตนหรือเพื่อคนอื่น

การเผยแพร่ หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ทำเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับรู้ข้อมูลของผู้เผยแพร่ คือการประชาสัมพันธ์นั่นเอง หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ไม่เป็นที่รังเกียจการเผยแพร่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วย และแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน

กิจกรรมการเผยแพร่ หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ทำเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับรู้ข้อมูลของผู้เผยแพร่ เช่น การจัดบวชนกขัมม บวชสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดงานปิดทองไหว้พระประจำปี ค่ายคุณธรรม ฯ เป็นต้น

การเผยแพร่ตามอุดมการณ์ หมายถึง คำปฏิญาณของหลวงพ่อบุญ (อนิโฆภิกขุ) ผู้นำสร้างวัดไผ่โรงวัว ๕ ข้อ ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) ชีวิตเราที่เหลือ ขอช่วยพระพุทธรองค์ไปจนตาย ๒) เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่งบาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง ๓) เราจะให้รูปพระพุทธรองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี ๔) โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน ๕) เราต้องตายตายได้ผ้า เหลือง ของเรา

การเผยแพร่ผ่านสื่อศิลปกรรม หมายถึง สถาปัตยกรรมที่เป็นศาสนสถานโดยเป็นสื่อที่จะบอกให้ทราบถึงคุณค่าทางจิตใจ เช่น วิหาร เจดีย์ โบสถ์ ประติมากรรม เช่นรูปปั้นคนสัตว์ ในเปรตภูมิ นรกภูมิ สวรรค์ภูมิ มนุสสภูมิ และปฏิมารกรรม เช่นพระพุทธรูปต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว จิตรกรรมฝาผนัง เช่นภาพวาดที่ปรากฏในอุโบสถ วิหาร และสถานที่ต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว ที่พระครูอุภัยภาดาธาร (หลวงพ่อบุญ อนิโฆ) สร้างไว้ภายในวัดไผ่โรงวัว

ธรรม หมายถึง คุณความดี ความชอบ คำสั่งสอนในศาสนา หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง

ธรรมทูต หมายถึง เผยแผ่ศาสนาโดยใช้พระธรรมเป็นหลัก

พุทธทูต หมายถึง การใช้พระพุทธรูปเป็นสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วัดไผ่โรงวัว หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ที่ ๑๑๘ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕)

ประชาชน หมายถึง บุคคลทั่วไป ทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่มาปฏิบัติธรรม ณ วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ฐานะในการศึกษาอบรม หมายถึง ฐานะในการอบรมสั่งสอนประชาชนผู้ปฏิบัติธรรม
ทั่วไป

ฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง ฐานะในการสั่งสอนพระภิกษุและสามเณรและผู้
ปฏิบัติธรรม ทั่วไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบรูปแบบ วิธีใช้สื่อทางศิลปกรรมในการเผยแผ่ธรรมของ วัดไผ่โรงวัว

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาท
การเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาในการเผยแผ่ธรรม
ของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทด้านการเผยแพร่ โดยกำหนดการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่
- ๒.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดไผ่โรงวัว
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

จากการประมวลแนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาท จากตำราทางวิชาการของ นักวิชาการ จึงได้ประมวลประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาท ประกอบด้วยความหมาย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากประมวลความหมายของบทบาทมีแนวคิดที่น่าเสนอเกี่ยวกับความหมายไว้ หลากหลายประเด็นดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน^๑ ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์^๒ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้าตำแหน่ง หรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๐.

^๒กมลรัตน์ หล้าสูงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า ทฤษฎีบทบาทเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคลสังคมเป็นเครือข่ายของสถานภาพและความคาดหวัง ส่วนปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพและแสดงบทบาทตามสถานภาพที่ครอบครอง จะมีลักษณะที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ^๓

๑. ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self - Related Characteristics) ได้แก่ลักษณะต่างๆ ของบุคคลตามที่เขาคิดว่าเป็นหรือมีลักษณะเช่นนั้น (Self - Conception) ลักษณะนี้จะมีผลต่อการประพฤติตามสถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นฐานในการเลือกความคาดหวังประเภทต่างๆ มาเป็นแนวในการประพฤติตามสถานภาพ

๒. ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role Playing Skills and Capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่เรียนรู้ภายหลัง แต่ทั้งสองสิ่งก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุนทักษะก็ไม่อาจเกิดได้ด้วยทักษะและความสามารถในการแสดงนี้เองทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้

ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^๔

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่เห็นได้ เป็นการกระทำของบุคคล ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันย่อมมีการแสดงบทบาทแบบเดียวกันตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้^๕

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่า เป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาทมักเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วยแต่ไม่เสมอไป ดังนั้นบทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่างๆ ของพ่อ ซึ่งจะต้องเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูดูแล

^๓สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗.

^๔ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๕จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๔๕), หน้า ๓๗.

อื่นๆ อีก เป็นต้น ตำแหน่งอื่นๆ ก็เช่นกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้นั่นอยู่^๖

ประเสริฐ แยมกลีนฟูง ได้กล่าวว่าบทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มหรือสังคมเพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^๗

ประภาพิศ สัญชาติเจตน์ ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^๘

ประเสริฐ แยมกลีนฟูง ได้กล่าวว่าบทบาทนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้าง บทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน แสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ Social Structure บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๙

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่มีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้^{๑๐}

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
๓. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท

^๖งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๔๑), หน้า ๙๖-๙๗.

^๗ประเสริฐ แยมกลีนฟูง, **สังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๗๓.

^๘ประภาพิศ สัญชาติเจตน์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๐) หน้า ๘๘.

^๙ประเสริฐ แยมกลีนฟูง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

^{๑๐}ประกอบมี โคตรกอง, “บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่คุณจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^{๑๑}

พระมหาสุภา อุฑโท ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คุณแสดงออก หรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้นๆ^{๑๒}

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า เป็นความคาดหวังของการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (Role Playing) และสวมบทบาท (Role Taking) อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกต (Role Model) จากบุคคลที่เรายึดถือ (Significant Others) เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทแห่งตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมต่างๆ ที่ตนเองต้องการ^{๑๓}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทของคุณในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของคุณ ดังนั้นบทบาทของคุณจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ^{๑๔}

เลโอนาร์ด เบอร์กอวิทซ์ (Leonard Berkowitz) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่คาดหวังของคุณที่มีสถานภาพทางสังคมที่ได้รับมาหรือหมายถึงการกระทำที่คุณในสถานภาพนั้นแสดงออก^{๑๕}

^{๑๑}ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๑๒}พระมหาสุภา อุฑโท, บทบาทพระสงฆ์ในทศวรรษหน้า (๒๕๔๑ – ๒๕๖๐), วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๑๓}พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๖๐.

^{๑๔}ไพบุลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

^{๑๕}Berkowitz Leonard, **Social Psychology**, (Illinois : Scott Foresma, 1972), p. 20.

มานิช ตันชวนิช ได้ให้คำจำกัดความบทบาท คือบทบาทที่ปรากฏจริงและบทบาทที่สังคมคาดหวัง มีอธิบายดังนี้^{๑๖}

๑. บทบาทที่ปรากฏเป็นจริง หมายถึงการแสดงพฤติกรรมที่บุคคลครองตำแหน่งต่าง ๆ หรือสถานภาพทางสังคมประพฤติปฏิบัติปรากฏเห็นในชีวิตประจำวันเรียกว่า พฤติกรรมบทบาท

๒. บทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึงการทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมหรือองค์กรกำหนดหรือตนเองได้รับการคาดหวังตามปทัสถานทางสังคมที่มีอยู่ให้ผู้ดำรงหรือครองตำแหน่งนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมกฎเกณฑ์ของสังคม

บรูม และเซลซ์นิก (Broom & Selznick) ได้กล่าวไว้ว่า ความหมายของบทบาท คือ ๑) บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้ ๒) บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้ ๓) บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง - กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ^{๑๗}

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ได้ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทบาท หมายถึงภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่งๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้นๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกันและเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง^{๑๘}

^{๑๖} มานิช ตันชวนิช, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑.

^{๑๗} Broom, Leonard, & Selznick, Philip, **Sociology**, (New York : Harper & Row, 1977), p.233.

^{๑๘} ลือชา ธรรมวินัยสถิต, **มนุษย์กับสังคม**, (เพชรบุรี : สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

พัทยา สายหู ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ การกระทำต่างๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำ ตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร”^{๑๙}

สมคิด เพ็งอุดม ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralp) โดยสรุปได้ว่า สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคล ตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเสมือนเหรียญ คือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท^{๒๐}

สุชา จันท์เอม และคณะกล่าวว่า “บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำนั้น คือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่งใด แล้วบุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”^{๒๑}

สนธยา พลศรี ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพและบทบาทหลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป เช่น เป็นพ่อ แม่ ลูก ครู อาจารย์ ทหาร ตำรวจ แพทย์ นักเรียน นักศึกษา นิสิต เป็นต้น^{๒๒}

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวว่า บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่งเป็นพ่อ บทบาทคือ ต้องเลี้ยงลูก เป็นครู บทบาทคือ สั่งสอนอบรมนักเรียนให้ดี เป็นคนไข้ บทบาทคือ ปฏิบัติตามหมอสั่ง^{๒๓}

สรุปได้ว่า บทบาท คือภาระหน้าที่อันมีความสัมพันธ์ควบคู่กับตำแหน่งที่ต้องปฏิบัติตามสถานภาพที่กำหนดขึ้นและยังสอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลตามสถานภาพที่ดำรงอยู่ในสังคมหรือหน่วยงานนั้นๆ

^{๑๙} พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

^{๒๐} สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสุพรรณบุรี”, *ปริญญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๓๕, หน้า ๙.

^{๒๑} สุชา จันท์เอม, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^{๒๒} สนธยา พลศรี, *หลักสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

^{๒๓} สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

๒.๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role Theory)

แนวคิดทฤษฎีบทบาท (Role Theory) มีส่วนช่วยให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ได้ ดังนั้นสมาชิกทุกคนในสังคม จึงควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกันว่าเมื่อไร เวลาไหน และที่ใด บุคคลควรจะแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมอันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย พอจะสรุปทฤษฎีต่างๆ ได้ ดังนี้

ประพันธ์ อำพันประสิทธิ์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทไว้ว่า ทฤษฎีบทบาท ได้กำหนดปรัชญาที่น่าสนใจไว้ว่า ชีวิตสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากคนแต่ละคนในสังคมล้วนมีตำแหน่งทางสังคมทั้งสิ้น เช่น ในฐานะลูกน้อง คู่ครอง พ่อแม่ หัวหน้าและลูกน้อง เป็นต้น ในฐานะที่สังคมได้กำหนดบทบาทเพื่อปัจเจกชน แต่ละคนจะได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบที่เป็นบทบาท ผู้กระทำ ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้โดยบทบาทที่เป็นตัวแบบ ได้ชี้ถึงวิถีทางเพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ถูกต้อง ซึ่งบิดเดิล (Biddle) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทว่ามีลักษณะสำคัญ ๕ ประเด็นดังนี้^{๒๔}

๑. ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทในการทำงาน (Functional Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งต่อบทบาทหรือพฤติกรรม อันเป็นลักษณะของบุคคลผู้มีตำแหน่งทางสังคมภายในระบบสังคมที่มั่นคง

๒. ทฤษฎีบทบาทที่เป็นปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งไปที่บทบาทของผู้กระทำแต่ละคนวิวัฒนาการของบทบาทต่างๆ โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวิธีการที่ผู้กระทำทางสังคมเข้าใจ โดยตีความหมายของพฤติกรรมเหล่านั้น

๓. ทฤษฎีบทบาทโครงสร้าง (Structural Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งต่อโครงสร้างทางสังคมหรือตำแหน่งโครงสร้างทางสังคมที่ได้แบ่งพฤติกรรมที่กำหนดไว้เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งมุ่งต่อตำแหน่งทางสังคมอื่น ๆ ในโครงสร้าง

๔. ทฤษฎีบทบาทขององค์กร (Organization Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งต่อบทบาทต่าง ๆ ที่มาด้วยกันกับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ที่ยึดถือเป็นอันเดียวในระบบสังคมที่วางไว้ก่อนเป็นระบบที่มุ่งงาน และมีการจัดลำดับขั้นไว้เป็นอย่างดี

๕. ทฤษฎีว่าด้วยบทบาทของความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Role Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่คาดหวังกับพฤติกรรม

^{๒๔} ประพันธ์ อำพันประสิทธิ์, จิตวิทยาสังคม, (สงขลา : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

กรรณิการ์ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ^{๒๕}

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ

โคเฮน (Cohen)^{๒๖} ได้อธิบายทฤษฎีบทบาทว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้นเรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้บางบุคคลจะมีได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงเป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือได้ปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งนั้น ๆ

อับรามสัน (Abramson)^{๒๗} ได้ให้ทัศนะการบริหารงานของผู้บริหารยุคใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑ ว่า การทำให้องค์กรประสบความสำเร็จผู้บริหารจะต้องแสดงบทบาท ดังนี้

๑) การเป็นตัวกลางในการเปลี่ยนแปลง (Change agent) หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ล้ำสมัยและไม่ถูกต้อง โดยผู้บริหารจะต้องมีความมั่นคงเข้มแข็ง

๒) การเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial) หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้ลงทุน มีความคิดสร้างสรรค์ และมีปฏิภาณไหวพริบดี

๓) การเป็นผู้ให้คำปรึกษา (Counselor) หมายถึง ผู้บริหารจะต้องเน้นและให้ความสำคัญแก่บุคคลและเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากบุคลากร

มินซ์เบิร์ก (Mintzberg)^{๒๘} ได้จัดบทบาทเป็นกลุ่มพฤติกรรมสำคัญไว้ ๓ กลุ่มคือ

๑) พฤติกรรมผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal) ประกอบด้วย บทบาทด้านการเป็นสัญลักษณ์ขององค์การ บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน และบทบาทของหัวหน้างาน

^{๒๕}กรรณิการ์ ขวัญอารีย์, “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

^{๒๖}Bruce J Cohen, . **Introduction to Sociology**, New York : McGraw-Hill. 1979, p.6

^{๒๗}Mark A., Abramson, **"In Search of the New Leadership"**, Management, September, 1996, pp. 1- 4.

^{๒๘}H Mintzberg, **The Nature of Managerial Work**, Harper Row, 1973, p.12

๒) พฤติกรรมเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารขององค์กร (Information) เป็นเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางด้านการตรวจสอบติดตาม บทบาทด้านการเผยแพร่ข้อมูล และบทบาทในฐานะโฆษกของหน่วยงาน

๓) พฤติกรรมของผู้นำในด้านการตัดสินใจ (Decision-Making) เป็นบทบาทที่สำคัญ ๔ ด้านที่ผู้นำจะต้องปฏิบัติ คือบทบาทในฐานะผู้ประกอบการ บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร บทบาทของผู้พิทักษ์ และบทบาทในฐานะนักเจรจาต่อรอง

งามตา สุขประเสริฐ ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันทั้งนี้เพราะ ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังจุดประสงค์ โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive leader) ผู้นำพลวัตร คือเคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (Dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative leader)^{๒๙}

ชิตยา สุวรรณชฎ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal Role) หรือ บทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ชิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวสรุปฐานตำแหน่งและบทบาททางสังคมไว้ดังนี้คือ^{๓๐}

๑. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคมและมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น
๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มี

^{๒๙} งามตา สุขประเสริฐ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๓๐} ชิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

บทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

นงเยาว์ ปิฎกรัตน์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทโดยสรุปตามแนวคิดของมีด (Mead) ว่าบทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริงหรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้^{๓๑}

๑. การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
๒. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง

๓. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น ควรเป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ

๔. การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยบุคคลอื่น

อมรรัตน์ สอนคง ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทตามแนวคิดของ โคเฮน (Cohen) และ บิดเดิล (Biddle) สรุปได้ว่า โคเฮน (Cohen) กล่าวว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่ง เรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลจะมีได้ปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงเป็นวิธีการที่บุคคลแสดงออกหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑. บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ
๒. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
๓. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พาร์สันส์ (Parsons's) เป็นนักสังคมวิทยา กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม ทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมาก ก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว^{๓๓}

^{๓๑} นงเยาว์ ปิฎกรัตน์ , “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สงขลา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๗), หน้า ๔๔.

^{๓๒} อมรรัตน์ สอนคง, “บทบาทในการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมของศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดในภาคใต้”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (สงขลา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗), หน้า ๓๙.

^{๓๓} ทิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, หน้า ๒๐.

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ ดังนี้^{๓๔}

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead Role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (leader) ได้แก่ การจ้างงาน การอบรม การกระตุ้นใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (liaison role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมที่ต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กรเช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากในและนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่น ๆ เช่น องค์กรคู่แข่ง มีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator Role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (Decisional Roles) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (Disturbance Handles) ที่ป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen Problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource Allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคน สิ่งของและเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์กรและสุดท้ายคือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่

^{๓๔}ตุลา มหาพสุธาณนท์, หลักการจัดการ หลักการทำเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

รอล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's) เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง เขากล่าวว่า “ตำแหน่ง สถานภาพ เป็นผู้กำหนดบทบาท ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”^{๓๕}

๒.๑.๓ ประเภทบทบาท

บทบาทมีหลายประเภทและหลายรูปแบบจึงมีผู้จำแนกประเภทของบทบาทไว้พอสรุปได้ ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้แยกประเภทของบทบาทออกเป็น ๓ ประเภทคือ^{๓๖}

๑. บทบาทตามใบสั่ง (Prescribed Roles) บทบาทประเภทนี้ เฟ่งเล็งที่การปฏิบัติตามความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตนและทักษะในการแสดงบทบาทมีหน้าที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสถานภาพนั้น ๆ การวิเคราะห์บทบาทประเภทนี้เน้นตรงระดับการยอมรับปฏิบัติตามความคาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลเข้าครอบครอง

๒. บทบาทตามใจ (Subjective Roles) บทบาทประเภทที่สองเฟ่งไปยังจุดที่ว่าความคาดหวังต่าง ๆ จะต้องผ่านอัตรา หรือตัวตนเสียก่อนแล้วจึงมีการปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวตนเอง ตัวตนก็จะกลั่นกรองพิจารณาเลือกสรร ลดทอนพลิกแพลงความคาดหวังนั้น ๆ ให้เหมาะสมกับตนจุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แบบหรือสไตล์ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร

๓. บทบาทจริง (Enacted Roles) บทบาทประเภทนี้ คือ พฤติกรรมจริงของปัจเจกชน หลังผ่านขั้นตอน ๒ ขั้นตอนข้างต้นมาแล้ว หากจะดูพฤติกรรมเปิดเผย ก็จะดูความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น ถ้าเฟ่งไปที่บทบาทเปิดเผยจุดการวิเคราะห์ก็จะพุ่งในตัวความคาดหวัง หรือการตีความคาดหวังตามสถานภาพนั้น

เดโซ สวานานนท์ กล่าวว่า บทบาทอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ^{๓๗}

๑. บทบาทที่รัดกุม คือบทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัว ยึดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น พฤติกรรมที่จะต้องแสดงออกตามบทบาทนั้น ๆ อำนาจหน้าที่รับผิดชอบอาจจะมีระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน

^{๓๕} นุจรี เกตุปราษฎ์, บทบาทของประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดทั่วประเทศ ในการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๓๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, หน้า ๑๓๙.

^{๓๗} เดโซ สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๕.

๒. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือบทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดาแสดงได้ดีถึงฐานะของบิดา เป็นต้น แต่พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจแปรผันได้มากพอสมควรระหว่างบิดาแต่ละคน

เจคอป โมรีโน (Jacob Moreno) ได้แบ่งชนิดของบทบาทออกเป็น ๓ อย่างคือ^{๓๘}

๑. Psychosomatic Role บทบาทที่มีพฤติกรรมสัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ ตามเงื่อนไขของวัฒนธรรม และเป็นบทบาทที่ผู้แสดงไม่รู้ตัว (Unconscious)

๒. Psychodramatic Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังเจาะจงตามบริบทจำเพาะสังคม

๓. Social Role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังทั่วไป ตามแบบประเพณีสังคม

โจนาธาน เอส. ทูเนอร์ (Jonathan H. Turner) กล่าวว่าองค์ประกอบของบทบาทที่เน้นกันโดยมากจึงมีอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ^{๓๙}

๑. Prescribed roles บทบาทตามใบสั่ง เป็นบทบาทที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังตามแต่ละสถานภาพโลกสังคม (Social World) ถูกสมมติว่า มีใบสั่งจัดไว้ชัดเจนบุคคลจะรู้ใบสั่งนั้นด้วยอัตตา (Self) และสามารถในการแสดงบทบาทระดับการคล้อยตามความต้องการ (ให้แสดงบทบาท) ของแต่ละสถานภาพ

๒. Subjective Roles บทบาทตามใจ เป็นบทบาทที่ปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพนั้นๆ แสดงออก หลังจากรับรู้ และตีความหมาย ปรับความคาดหวังต่างๆ ที่ผ่านอัตตาดำรงตนโลกสังคมถูกสร้างขึ้น ด้วยการประเมินตามอัตวิสัย ในสถานการณ์มีปฏิสัมพันธ์

๓. Enacted Roles บทบาทจริง ในที่สุดแล้วความคาดหวังและการประเมินความคาดหวังตามอัตวิสัยของปัจเจกบุคคลก็จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม บทบาทนี้จึงเป็นพฤติกรรมจริงที่เปิดเผยโลกสังคมเป็นเครือข่ายพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน

จ้านค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้แยกลักษณะบทบาทเป็น ๓ ประการ คือ^{๔๐}

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

^{๓๘} Jacob Moreno อ้างใน Jonathan H. Turner, **The Structure of Sociological theory**, (California : wadsworth Publishing company, 1991), p. 25.

^{๓๙} Ibid., p. 415.

^{๔๐} จ้านค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๓๗ – ๓๘.

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดหวังด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันของกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

สรุปได้ว่า บทบาท คือการแสดงหรือการกระทำให้เกิดผลขึ้นจะโดยสถานภาพของบุคคลหรือความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ในสังคม ดังนั้น บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์โดยแท้จริงแล้วถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า^{๔๑} “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์กร การคาดหวังขององค์กรถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมากและเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาท และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น ๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมายเมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใด บทบาทหนึ่งแล้ว จะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ โดยที่ไม่ทำให้ตนเอง และผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเอง และประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ เพราะหากว่าทุกคนไม่สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

ดังนั้น บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์โดยแท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิด ที่ได้กล่าวไว้ว่า^{๔๒} “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์กร การคาดหวังขององค์กรถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมากและเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็น

^{๔๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๓.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๓.

ทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ ย่อมขึ้นอยู่กับกำหนัดตาม พระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่

๒.๒.๑ ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่ขยายออกไป ทำให้มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาและน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาในโลกเพื่อประโยชน์แก่ ชาวโลกหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก โดย ประโยชน์สุขตามที่พระองค์ประสงค์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน

นักวิชาการได้กล่าวถึง “ความหมายของการเผยแผ่” ไว้ดังนี้

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยายซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชน โดย มุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็น แนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ อีกทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปได้อย่างกว้างขวาง โดย การนำเอาหลักธรรมคำสอนไปทำให้แพร่หลายให้ประชาชนได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตอย่างมีความสุข ^{๔๓}

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องปรากฏว่า ได้มีผู้กล่าวถึงการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

กฤษณ์นัต วัฒนารงค์ กล่าวว่า การเผยแผ่ (Diffusion) หมายถึง กระบวนการ ที่ทำให้นวัตกรรมได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้โดยสมาชิกของชุมชน เป้าหมาย ฉะนั้น การเผยแผ่ จึงเป็นกระบวนการซึ่งนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของ

^{๔๓}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๐.

การสื่อสาร (Communication Channels) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) จากการวิเคราะห์ลักษณะของการเผยแพร่พบว่า มี สิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่ ๕ ประการที่มีอิทธิพลในการดำเนินการของกระบวนการเผยแพร่ ประการแรกได้แก่ ตัวนวัตกรรมเอง ประการที่สองได้แก่สารสนเทศหรือข้อมูลที่นำไปใช้ในการสื่อสารในเรื่องของ นวัตกรรมนั้น ประการที่สามได้แก่ เงื่อนไขด้านเวลา ประการที่สี่ได้แก่ธรรมชาติของระบบสังคม หรือชุมชนที่นวัตกรรมจะนำไปเผยแพร่ และประการสุดท้าย คือ การยอมรับ การวิจัยทางด้านการเผยแพร่นวัตกรรมจะเป็นการศึกษาถึงปัจจัย ๕ ประการนี้ว่ามีผลอย่างไร และมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรในการส่งเสริมให้มีการยอมรับและใช้ผลผลิต ของนักเทคโนโลยีการศึกษา^{๔๔}

ธีรวิธ บาเพ็ญบุญบารมี กล่าวว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มาจนถึงปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญต่อศาสนทายาท คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง และต้องพึงพา อาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา^{๔๕}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง “ ขยายออกไป, การทำให้ขยายออกไป, หมายถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้วทำให้ขยายออกไป เช่น การแผ่กฤษฎาภินิหารของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงแผ่กฤษฎาภินิหาร ด้วยการส่งพระมหินทะไปยังประเทศศรีลังกา ”^{๔๖}

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน) กล่าวว่า เทคนิคเป็นภาษาต่างประเทศ ตรงกับภาษาไทยว่า ศิลปะ ๑ คือ วิธีการเผยแผ่ที่จะประสบผลสำเร็จ ต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือ

๑. คำคมนิด
๒. สุภาสิตน้อย
๓. อร่อยต้องมีคำกลอน
๔. ไม่่วงนอนต้องมีข้าขัน
๕. ตริ่ใจไปนานต้องมีแหล่

^{๔๔} กฤษมันต์ วัฒนานรงค์, การเผยแพร่นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา, (ไทยรัฐออนไลน์) แหล่งที่มา : http://rong.brr.ac.th/articles.php?article_id=19 ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๔๕} ธีรวิธ บาเพ็ญบุญบารมี การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มุลนิธิเบญจกัญญา ๒๕๕๐ พิมพ์ครั้งที่ ๑.

^{๔๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. สานลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

รวมความว่า ต้องมีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ศาสตร์คือความรู้ ศิลป์คือวิธีการหรือเทคนิค^{๔๗}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ) กล่าวว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น.^{๔๘}

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) กล่าวว่า หน้าทีหลักของพระสงฆ์ คือเผยแผ่ธรรม นำการปฏิบัติ พัฒนา และปรัการศึกษา ดังนั้น งานเผยแผ่จึงเป็นงานแรกที่ทุกรูปจะพึงกระทำ แต่ทำไมจึงทำไม่ได้ดี เพราะมีสาเหตุใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ขั้นสัญญา ไม่ถึงขั้นทัญญูและระดับญาณ

๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกต ติดรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น

๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมเอาแต่ฝ่ายรับ ไม่ทำแบบฝ่ายรุก^{๔๙}

วศิน อินทสระ กล่าวว่า การเผยแผ่ว่า หมายถึง “ การพูดการสั่งสอน การแนะนำ, การเขียนหนังสือ, การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดู การอยู่ให้เห็น ”^{๕๐}

จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นธุระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่ต้องร่วมมือร่วมใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุสงฆ์เป็นแกนนำ โดยประยุกต์ใช้วิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสังคมปัจจุบัน แต่ยังคงรักษาจุดยืนของ พุทธศาสนาเอาไว้.

๒.๒.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล

^{๔๗} พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗.

^{๔๘} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๔๙} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), จิตวิทยาการเผยแผ่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓.

^{๕๐} วศิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่าพระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้นการพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่ คุณสมบัติของผู้สอน ลีลาการสอนและหลักการสอน

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
๕. วจนฺทฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
๖. คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในอฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักนำไปในทางเสื่อมเสีย^{๕๑}

ลีลาการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นลีลาในการสอน มี ๔ ประการ คือ

^{๕๑}ม.ม.(ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

๑. สันทธานุ ชี้แจงให้เห็นชัด คือจะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา ระวังให้อาหาญแกล้วกล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตให้ชุ่มชื้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๕๒}

หลักการสอน

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุทฺธิกถิ กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสฺสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตํ ปฏิจุจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสฺนฺตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขามีใจเพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อตฺตตานญฺจ ปรนุจ อนุปหฺจุจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๕๓}

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง๕จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกในโลกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุพระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

^{๕๒}ที่.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๔.

^{๕๓}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักษณะสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผลในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้น พระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูปออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม^{๕๔}

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนาด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด^{๕๕}

ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริพารพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารพอบเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๕๖}

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรดคือ ยสกุลบุตรพร้อมบิดามารดา ภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๕๗}

วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจเช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมายนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำ

^{๕๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๔๗/๑๘ - ๔๘.

^{๕๕}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๕๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๕๔/ ๑๘ - ๖๕.

^{๕๗}วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑ - ๔๐.

ศาสนานั้นบางทีอาจจะมีสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้น ควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำนุบำรุงพระสงฆ์และ พระพุทธศาสนาอย่างดีด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

พระพุทธเจ้าทรงปฎิวัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนา พราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความ แตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเอง มิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิในสังคม กำหนดให้วรรณะ พราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการริดรอนสิทธิของวรรณะอื่นๆ พระองค์ ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า

“บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม
หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”^{๕๘}

หมายความว่า คนดี หรือชั่วมิใช่ชาติตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับกระทำความดีของผู้คน หาก ทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่วนอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นในกามสุข กับอัตตกิลมถานุโยค คือการทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์ โลกไปสู่ทางบรรลุมรรคได้ ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ ๘ หรือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไปทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด^{๕๙}

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะ ศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความ มุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือ ถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการ เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงาม พระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มี อยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมาย

^{๕๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐ - ๒๕.

ใหม่ หมายถึงมารดาบิดา^{๖๐} คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแกลงให้เห็นว่า การปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสารพร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาญ ใน คำสอนเดิม หมายถึงการฆ่าสัตว์บูชาญแต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึงการ บูชามารดาบิดา สมณพราหมณ์ เป็นต้น^{๖๑}

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรง อธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำ สอนของพระพุทธศาสนาแล้วๆ ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำ สอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรม ที่เป็นแก่นแท้ ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็น ทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป และหลักอริยสัจ ๔ ถือ ได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด

ด้านกลยุทธ์ในการเผยแผ่

ด้วยเหตุว่า การประกาศพระศาสนาในสมัยพุทธองค์ เป็นการประกาศพระศาสนาใน ดินแดนประเทศมคธ ซึ่งเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยลัทธิศาสนาอื่นมากมาย และเนื่องจากการ เผยแผ่ในครั้งนั้นเป็นการเผยแผ่เพื่อวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายไปในที่ต่างๆ จึง ต้องกระทำกันทุกรูปแบบ

๑) ใช้วิธีการเผยแผ่ทั้งแนวรุก และแนวรับ กล่าวคือ

แนวรุก จะเห็นได้ว่าหลังจากที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว พระองค์ไม่ได้นั่งรอให้ ให้ผู้ใดมาฟังธรรม แต่พระองค์ทรงคิดหาวิธีที่จะออกไปเผยแผ่ธรรม และในที่สุดพระองค์ได้ไป เผยแผ่ธรรมแก่ท่านปัญจวัคคีย์ และเมื่อมีสาวกได้ ๖๐ รูป ทรงส่งออกไปประกาศพระศาสนา ซึ่งก็เป็นเช่นนั้น ต่อจากนั้นจึงใช้แนวตั้งรับเป็นแนวที่สอง

แนวรับ คือหลังจากที่มีออกไปประกาศพระศาสนาแล้ว เมื่อคนพองจะรู้พอจะ เข้าใจ จึงเข้ามาซักถามพระองค์จะทรงแสดงธรรมตอบข้อซักถามให้ความกระจ่าง

๒) การกำหนดพื้นที่ปฏิบัติงานสอดคล้องกับตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เผยแผ่

เป็นการจัดพระธรรมทูตโดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติเป็นหลัก แล้วจัดวาง กำลังพระธรรมทูตให้เหมาะสม นอกจากเรื่องจำนวนพระธรรมทูตแล้ว ยังทรงพิจารณาถึง

^{๖๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๖๑} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐ - ๗๔.

สมรรถภาพของพระธรรมทูตด้วยว่าท่านผู้ใดควรจะไปยังตำบลใด เพราะพื้นที่แต่ละตำบลมีข้อปัญหาไม่เหมือนกัน โดยทรงเลือกและพิจารณาความเหมาะสมของพระธรรมทูตแต่ละคน การเริ่มต้นที่ตัวบุคคลเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุด เพราะการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้งานสำเร็จผลดี

๓) ทรงประทานหลักการในการทำวานให้ยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ให้แต่ละว่า ให้แต่ละรูปทำงานด้วยความเสียสละ มีเมตตา กรุณา ทรงกำหนดหน้าที่ของพระภิกษุให้ปฏิบัติต่อชาวบ้านไว้ว่า “ห้ามมิให้เขาทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติความดี สงเคราะห์เขาด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคย อธิบายสิ่งที่เขาเคยฟังแล้วให้เขาใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้

ด้านบุคคลกร

ในการเผยแผ่งานพระธรรมทูตสมัยพุทธองค์นั้น ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่นั้น จะต้องมีความพร้อมในการทำงาน ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติปฏิบัติ และมีอุดมการณ์ในการทำงาน

- ด้านความรู้ คือได้รับการอบรมให้มีความรู้ และมีคุณธรรมอย่างเพียงพอที่จะออกไปประกาศพระศาสนา
- ความประพฤติปฏิบัติ คือ เป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน พอที่จะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- มีอุดมการณ์ในการทำงาน คือ ทำงานด้วยความเสียสละ มีความศรัทธาในงานที่ทำนั้น

ด้านเทคนิคการอบรมสั่งสอนประชาชน

ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบมนุษย์เหมือนกับดอกบัว ๔ เหล่า ที่มีความแตกต่างกันในการเรียนรู้พุทธธรรม ดังนั้น เทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์จึงแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และบุคคลที่ทรงสั่งสอน พระองค์ทรงคำนึงตั้งแต่ตัวผู้สอน เนื้อหาที่จะสอน และตัวผู้เรียนเป็นหลัก

ในการสอนหรือการเผยแผ่พุทธธรรมทุกครั้งนั้น ผู้สอน ซึ่งหมายถึงพระผู้เผยแผ่พุทธธรรมทุกรูป และรวมไปถึงการสอนของพระพุทธเจ้าด้วยนั้น จะทรงคำนึงถึงหลัก ๕ ประการ

๔.๑ การเริ่มต้น เป็นจุดที่สำคัญมาก เพราะการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดี

๔.๒ การสร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดภัยไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้เรียน

๔.๓ สอนมุ่งเนื้อหา คือมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ

๔.๔ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน

๔.๕ ใช้ภาษาสุภาพนุ่มนวล ไม่หยาบคาย และเข้าใจง่าย

สำหรับเนื้อหาที่จะสอนนั้น นอกจากจะดูนิสัยหรือระดับภูมิปัญญาของผู้เรียนแล้ว ผู้สอนต้องคำนึงถึงเนื้อหา หรือเนื้อเรื่องที่จะสอนด้วย

ตัวผู้เรียนนั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญเช่นเดียวกับเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่จะสอน การที่จะสอนใครนั้น ต้องดูก่อนว่า มีความพร้อมที่จะเรียนรู้หรือไม่ หรือคนไหนมีความรู้ระดับไหนก็ให้ปรับความยากง่ายให้เข้ากับบุคคลนั้น

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า คำว่า “เผยแผ่” เป็นการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพระพุทธรศาสนาชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะ อะลุ่มอล่วยและแสดงถึงความมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนหรือศาสนาของตน ส่วนคำว่า “เผยแผร์” คือโฆษณาให้แพร่หลาย ถ้าคิดอย่างคนธรรมดาความหมายก็คล้ายคลึงกัน ถ้าคิดให้ลึกให้ละเอียดลงไปจะเห็นว่า คำว่า “เผยแผ่” จะมีความหมายที่ชัดลึกลงไป เป็นการเผยแผ่ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่มีที่ไปที่ไปไม่ใช่โฆษณาชวนเชื่อให้ทราบและเห็นด้วยเพียงอย่างเดียว ดังนั้น คณะสงฆ์จึงมักใช้คำนี้ในการเขียนในพระพุทธรศาสนาว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา

พุทธรศาสนาชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธรศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของเรชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธรศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผร์” และ “เผยแผ่” “คำว่าเผยแผร์เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจเป็นพุทธรศาสนาชน ก็ไม่ใช่ที่รังเกียจการเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงความมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนหรือศาสนาของตน”^{๒๒} ในการเผยแผร์หรือเผยแผ่พระพุทธรศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์นิยมใช้คำว่า เผยแผร์ เช่น “อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ”^{๒๓} องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธรศาสนาจะมีวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งว่า “เพื่อเผยแผ่พระพุทธรศาสนา” เป็นต้น แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น

^{๒๒}บรรพต วีระสัย และคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทยในมิติต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : องค์การยูวพุทธรศาสนาสิกัมพันธ์แห่งโลก, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖.

^{๒๓}กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, กิจการสำคัญในรอบปีของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘), หน้า ๔๑.

“พระพุทธรูปศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธรูปศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้”^{๖๔}

การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาครั้งพุทธกาลมีจุดมุ่งหมายสูงสุดได้แก่ วิมุตติ คือความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงผลการฟังไว้ทำยอนัตตลักขณสูตร และอาทิตตปริยายสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกฟังแล้ว เมื่อเห็นอย่างนี้ (เห็นอย่างที่ได้ฟัง) ย่อมเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัดจึงมีวิมุตติ คือ หลุดพ้น วิมุตติ (ความหลุดพ้น ๕ อย่าง) คือ พ้นชั่วคราว พ้นด้วยสะกดไว้ (ชั้นโลกีย์) พ้นเด็ดขาด พ้นด้วยความสงบและพ้นด้วยออกไป (ชั้นโลกุตตระ) แม้จะเผยแผ่ให้ผู้ฟังหลุดพ้นถึงชั้นโลกุตตระไม่ได้ ก็ต้องพยายามเผยแผ่ให้ผู้ฟังหลุดพ้นในชั้นโลกียะ (ซึ่งใช้เป็นความมุ่งหมายของการเผยแผ่ในปัจจุบันได้ด้วย) เช่น ผู้ฟังมีโลภะ โทสะ โมหะ ก็ให้คลายจากโลภะ โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังมีทุกข์ก็ให้คลายจากทุกข์ลงบ้าง ผู้ฟังมีความประพฤติน่าเกลียดอย่างไรก็ให้เลิกได้หรือผ่อนให้คลายลงได้^{๖๕}

หน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์ คือ การจัดการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ องค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ คณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้^{๖๖}

๑. อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

^{๖๔} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), “หลักการและวิธีการเผยแผ่” ในคู่มือเจ้าอาวาส, (เอกสารประกอบการประชุมถวายความรู้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ตามโครงการอบรมพระสังฆาธิการกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๔), (อัสสัมชัญ).

^{๖๕} มาณพ พลไพรินทร์, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ม.ป.ป), หน้า ๒๗๒.

^{๖๖} สิริ เพ็ชรไชย, ความหมายของคำในหน้าที่พระสังฆาธิการ, (เอกสารโรเนียวเสนอกรมการศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๓-๔.

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม-บาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรมตามวัดต่างๆ ได้ท่องอ่าน ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียนเรียน

กิจการเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบพิธี แบบปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะขึ้นดำเนินการ มีการดำเนินการดังนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรม สัสนอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อารามหาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปฐกวิสัสนา ๒ รูปขึ้นไปและได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงไปเผยแผ่ในที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาทางด้านคฤหัสถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธรศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธรศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธรศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธรศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะต่างๆ รวมถึงการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธรศาสนาต่างๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

สรุปว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ อีกทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป โดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนไปทำให้แพร่หลายให้ประชาชนได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานี้เป็นความจริงตามธรรมชาติ

๒.๒.๔ ความเป็นมาของการเผยแผ่

หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงเริ่มทำการเผยแผ่พระศาสนาโดยการแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายจนเกิดมีพระอรหันต์สาวกขึ้นในโลก หลังจากนั้นพระองค์ทรงเริ่มส่งภิกษุเหล่านั้นไปเผยแผ่ศาสนา ซึ่งมีจุดประสงค์คือให้ภิกษุทั้งหลายแยกย้ายกันไปเพื่อประโยชน์สุขเพื่ออนุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทียว ไปชี้แจงให้ชนทั้งหลายเข้าใจในหลักธรรมทั้งหัวข้อธรรมและความหมายของธรรมอย่างชัดเจน ดังความปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า “ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาครับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^{๖๗}

ลักษณะของการเผยแผ่ศาสนาธรรม

พันเอก ปิ่น มุกขนันต์ ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ว่า มีหลักอยู่ ๓ ประการคือ^{๖๘}

๑. สอนศาสนิกให้รู้ยิ่งเห็นจริงในหลักธรรมด้วยตนเอง (ไม่ผูกขาดความรู้)

^{๖๗}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๑/๔๐.

^{๖๘} พระครูสิทธิอาภากร (บุญธรรม) อ่ำภา, “บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

๒. สอนมีเหตุมีผล ที่ผู้ฟังอาจตรองเห็นจริงได้และแนะนำให้ผู้ฟังใช้ปัญญาค้นคิดหาเหตุผลในคำสอน (ไม่ผูกขาดความคิด)

๓. สอนมีเหตุผล คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับผลตามที่สอนนั้นด้วยตนเอง (ไม่ผูกขาดผล)

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงหลักการเผยแผ่ไว้ว่า “ชาวพุทธเมื่อมีโอกาสก็น่าจะเผยแผ่ศาสนาของเราเองให้คนอื่นได้รับรู้เขาจะนับถือหรือไม่นับถือก็แล้วแต่เขาในส่วนของเรา นั้น เมื่อเห็นว่าหลักคำสอนพระพุทธศาสนาดีมีประโยชน์ก็น่าจะเผยแผ่ไปยังผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่เขาบ้างไม่มากก็น้อย”^{๖๙}

การเผยแผ่มีหลักการดำเนินที่ควรคำนึงดังนี้^{๗๐}

๑. อย่าดูหมิ่นศาสนาอื่น ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมศาสนาอื่นเป็นที่สักการบูชาสูงสุดของศาสนิก อย่าแสดงด้วยวาจาหรือการกระทำใดๆ ที่ลบหลู่สิ่งที่คนอื่นเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ เราพูดได้ว่าของเรามีดีบ้างแต่ไม่ควรพูดว่าของเขาไม่ดี

๒. อย่าเผยแผ่ด้วยวิธีล่อลวงการล่อลวงในบางกรณีอาจได้ผล แต่ผลนั้นจะไม่ยั่งยืน เพราะเรามีได้เห็นคุณค่าหรือคุณประโยชน์ของพุทธศาสนาด้วยความจริงใจแท้ๆ และการล่อลวงนั้นยังเป็นการไม่เคารพความเป็นคนของเขาด้วยซึ่งผิดหลักมนุษยธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. อย่าเผยแผ่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการพูดเท่านั้น การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาก็เป็นการเผยแผ่ได้ และเป็นการเผยแผ่ที่ดีกว่าการปฏิบัตินั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญวิธีดังกล่าวว่า “เป็นการบูชาที่ดีที่สุดในบรรดาการบูชาทั้งหลาย การรักษาและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการรักษาพระสัทธรรม เพราะว่าเมื่อพุทธศาสนามีรากฐานแน่นหนาแล้ว ถือว่าเป็นการป้องกันโดยทางอ้อมทางหนึ่ง ซึ่งจะรักษาและบำรุงอาจทำได้ดังนี้

(๑) เราชาวพุทธต้องมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงใจ หากชาวพุทธเองไม่เชื่อว่าศาสนาของตนมีคุณประโยชน์ต่อชีวิตและต่อสังคมอย่างจริงใจแล้ว ก็คงไม่เต็มใจและยินดีในการปกป้องพระศาสนา หากมีความสงสัยอะไรในใจ ก็ต้องพยายามศึกษา อ่าน สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดกับผู้รู้เพื่อให้เกิดความมั่นใจ

(๒) ชาวพุทธที่ดีต้องปฏิบัติตามคำสอนอย่างถูกต้อง เพียงแต่เชื่อและเข้าใจไม่เป็นการเพียงพอ เพราะความเชื่อความเข้าใจมีอยู่ในความคิด เช่นบางคน นั่งอมมือ งอเท้า ไม่ทำอะไรโดยอ้างว่าพระพุทธศาสนาสอนให้มักน้อย เป็นต้น

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๗๐} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว), การเผยแผ่, (เข้าถึงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๓, www.lomsakcity.board).

(๓) เข้าใจเชื่อ และทำตนเป็นคนดีตามคำสอน เรียกว่ารักษาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง ถ้าจะให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต้องต้องประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาด้วยพิธีกรรมนั้น เป็นส่วนหนึ่งทำให้ศาสนธรรมเป็นตัวเป็นตนมีชีวิตชีวมองเห็นได้ มีส่วนชักจูงให้คนเข้าหาศาสนาธรรมได้ เป็นการเสริมให้พระศาสนานั้นคงขึ้น

(๔) ทำนุบำรุงศาสนวัตถุ และศาสนสถาน เช่น วัดวาอาราม โบสถ์ และพระพุทธรูป เป็นต้น จริงอยู่ สิ่งนี้เป็นเปลือกนอกมิใช่แก่นพุทธศาสนาเหมือนศาสนธรรม แต่สิ่งนี้ก็มิบทบาทเป็นศูนย์กลางรวมน้ำใจของชาวพุทธ ให้มีความสมัครสมานสามัคคีอันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหนพระศาสนาแต่สิ่งที่สำคัญอย่าหลงติดกับเปลือกจนลืมศาสนธรรมแก่นแท้

๒.๒.๕ การเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระไตรปิฎก

การเผยแผ่ศาสนาธรรมในสมัยพุทธกาล ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นพระพุทธองค์ทรงให้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อมบุคคลและวัตถุสิ่งของรวมถึงหมู่คณะ จาริต ประเพณีสามัญสำนึกอุปนิสัย และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ในระดับไหนควรฟังเบาหรือหนักซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุมคัมภีร์ภาพ อธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังได้สนใจอยากจะได้ฟังมีจิตใจคล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น สอนให้คนฟังเกิดความมั่นใจในผลแห่งสัมมาปฏิบัติมีความอดุทธาหะที่จะกระทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นและ ต้องการให้ทุกคนที่ฟังธรรมของพระองค์มีความสุข ไม่เบื่อในการฟัง ไม่เบื่อในกองบุญกุศล และมีใจที่รักจะประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างเต็มใจ เพราะคำสอนของพระองค์เป็นเหมือนเปิดภาชนะที่คว่ำให้หยาย ในการ เหมือนเปิดของที่ปิด เหมือนจุดประทีปในที่มืด เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง

ด้วยพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ในการเผยแผ่ มีความไพเราะในเบื้องต้น มีความไพเราะในท่ามกลาง และมีความไพเราะงามในที่สุด พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหนึ่งของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยปรัชญาพื้นฐาน คือมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีงาม และมีปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เป็นคุณสมบัติพระนักเผยแผ่ คุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกภาพและคุณสมบัติภายในคือ คุณธรรมต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้^{๗๑}

บุคลิกภาพ หมายถึง บุคลิกภาพของพระองค์ มีพระวรกายที่งดงามมีพระสุรเสียงไพเราะน่าฟังเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งศรัทธาปสาทะทุกประการ กล่าวคือ พระรูปกายของพระผู้มีพระภาคถึงพร้อมด้วยรัศมีแห่งพระสิริระอันนำความเลื่อมใสมาอบด้าน เพราะประดับด้วย

^{๗๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

มหาปริสัลักษณ์ะ ๓๒ ประการ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ และพระเกตุมालามีรัศมีแผ่ออกข้าง
ละวา นำความเลื่อมใสมาแก่ชนผู้สนใจ ทสสนาพระรูปกาย เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส^{๗๒}

ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ พระวาทจาสุภาพสละสลวย อย่างคำชมของจังกีพราหมณ์ที่ว่า
“พระสมณโคตม มีพระวาทไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำให้งดงาม มีพระวาทสุภาพ สละสลวย ไม่มี
โทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความให้ชัดแจ้ง” การแสดงธรรมของพระพุทธองค์นอกจาก
แจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้วยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจชวนให้อยากฟัง อยากอยู่
ใกล้ชิดพระองค์อยู่เสมอ และพระพุทธองค์ทรงมีคุณธรรม ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในการเผยแผ่
ประกอบด้วย

ก) พระปัญญาคุณ ที่เกี่ยวกับงานสอนด้วยกำลังคือ พระทศพลญาณ คือ ทรงมีพระ
ญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนา
ได้มั่นคงจะแสดงความหมายที่เป็นพุทธคุณแท้ ปฏิสัมภีทา คือปัญญาแตกฉานในด้านต่าง ๆ ไม่
ว่าด้านอรรถปฏิสัมภีทา คือความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่าง ๆ
สามารถแยกแยะได้โดยพิสดารแม้ว่าข้อธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวโยงเชื่อมโยงให้แยกแยะให้เห็น
รูปธรรมที่ชัดเจน ในด้านธรรมปฏิสัมภีทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่าง ๆ
สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ ในด้านนิรุตติปฏิสัมภีทา
ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสม

ข) พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งนักที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือ
และเกิดความเลื่อมใสใน พระพุทธองค์ ความบริสุทธิ์สามารถแยกได้ดังนี้ คือพระองค์เองเป็น
ผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ไม่มี
เหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้ ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนเขาอย่างไร ก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้น
อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชน
เกิดความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอน
ผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแคลงและหวังผลประโยชน์จาก
คนอื่นมาเป็นของตนเอง

ค) พระกรุณาคุณ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จออกประกาศ
พระศาสนาโปรดสรรพสัตว์ ทำพระปัญญาคุณและพระบริสุทธิ์คุณ ให้ปรากฏอย่างเด่นชัด เพราะ
ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งสิ้นพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์เพื่อให้
หลุดพ้นจากความทุกข์ โดยไม่เห็นแก่ความทุกข์ลำบากเหนื่อยยากของพระองค์เอง ซึ่งพระพุทธ
องค์ทรงมีคุณสมบัติของผู้สอนได้แก่กัลยาณธรรม

^{๗๒}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือเป็นบทบาทที่มีความสำคัญสำหรับเจ้าอาวาสตามหน้าที่ในมาตราที่ ๓๗ ในข้อ ๓ ที่กล่าวว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^{๗๓}

ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องประพฤติ จะต้องปฏิบัติ จะต้องจัดตั้งทำอันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต

๒. เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์ ย่อมเห็นชัดว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม พระสงฆ์ คือผู้ที่ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน และนำพระธรรมคำสั่งสอนนั้นมาสั่งสอนประชาชน และพระสงฆ์ก็เป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้ปกครองดูแลวัดที่เรารู้จักกันดีก็คือเจ้าอาวาสนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์โดยทั่วไปหรือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางด้านการบริหาร พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีบทบาทหลายด้านแตกต่างกันไป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นการทำให้พระพุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้^{๗๔}

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้อง

^{๗๓} พระวิสุทธิกัทรฐาดา (ประสิทธิ์ พุรหม์รสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๔.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๖.

จัดต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต

๒. เป็นฐานะในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยอบรมทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความธรรมวินัยตามชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผ่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้นับถือนับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่น่ารังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน” ในการเผยแผ่หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า “เผยแผ่” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่...เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้”

หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อ

เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และ เจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องจรรยาบรรณ ตลอดจนจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระ สวดมนต์ บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ทอ้ง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้ เพื่อให้เด็กที่ขาดสนธิใช้ในการเรียน

กิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบ ประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น มีการดำเนินการ ดังนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ คนขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ที่อื่น ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระ

ธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

นอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง จัดให้มีการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๒.๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ^{๗๕} เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน ให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน จะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ มีลักษณะการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐจา วิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป เป็นต้น

^{๗๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญโณ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, หน้า ๑๓๓.

๒. การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆหรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแพร่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแพร่

๓. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง คือ^{๗๖} พระสงฆ์ มีมหาเถรสมาคม เป็นผู้รับผิดชอบควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นพระสังฆาธิการที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่พระศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์^{๗๗} ฝ่ายรัฐบาลมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และในส่วนของประชาชนทั่วไป มีการจัดตั้งเป็นสมาคมหรือชมรมพุทธศาสนในระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะ^{๗๘} เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อทำการบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ

สภาพการณ์โดยรวมที่เป็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงได้แก่การเผยแพร่ยังคงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ กระจาย ไร้รูปแบบ ไม่มีจุดศูนย์รวมหรือองค์กรที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง เพราะมีองค์กรที่ปฏิบัติงานเพื่อพระพุทธศาสนาหลายหน่วยงาน เช่น กรมการศาสนา มหาเถรสมาคม พุทธสมาคมและกลุ่มชมรมชาวพุทธต่างๆ^{๗๙}

^{๗๖} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแพร่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๗๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๓๕.

^{๗๘} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, หน้า ๒๗๓.

^{๗๙} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒๘.

สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคของ การเผยแผ่นั้นพระธรรมสุทธิกวี กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า^{๑๐}

๑. เกิดจากนักวัตถุนิยมที่ไม่ยอมนับถือศาสนา เพราะคนที่ไม่มีความศรัทธาเหล่านั้นพยายามกีดกันหรือไม่ให้ความสะดวกในการเผยแผ่ศาสนาทุกศาสนา

๒. เกิดจากคนต่างศาสนา โดยการกีดกันหรือทำลายเพราะคนเหล่านั้นไม่ต้องการให้คนของตนไปนับถือศาสนาอื่น

๓. เกิดจากการแตกความสามัคคีในวงการพระพุทธศาสนาด้วยกัน อันเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะ การกีดกัน และติเตียนกันเอง

๔. เกิดจากการเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประเทศ

๕. เกิดจากสัทธรรมปฏิรูป คือสอนสิ่งที่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๖. เกิดจากตัวผู้เผยแผ่เองที่ขาดคุณสมบัติ เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการที่เพียงพอ และไม่ตั้งอยู่ในองค์ของพระธรรมกถึก เป็นต้น

๗. ขาดกำลังทรัพย์ในการดำเนินการเผยแผ่ เช่น การส่งพระธรรมทูตเดินทางไปยังต่างประเทศ

๘. ขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เช่น หนังสือ หรือวิทยากรที่เป็นเครื่องมือสมัยใหม่

๙. ขาดกำลังคนผู้สามารถในการเผยแผ่

๑๐. ขาดผู้สนับสนุนในการดำเนินงาน เช่น ถ้ารัฐบาลหรือคณะสงฆ์ไม่อนุญาตให้เดินทางไปต่างประเทศ พระธรรมทูตก็ไม่สามารถไปทำการเผยแผ่ได้

๑๑. ขาดการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ จนผู้ดำเนินงานไม่สามารถดำเนินการได้

๑๒. ถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน หรือได้รับความลำบากอย่างหนักในดินแดนที่ไปทำการเผยแผ่ เช่น ในประเทศที่มีอากาศหนาว เป็นต้น

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่ได้ผลเท่าที่ควรเป็นเพราะสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการคือ^{๑๑}

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทักขิณี และระดับญาณ

^{๑๐} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตโสภโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๖๒ – ๖๓.

^{๑๑} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๙- ๒๙๐.

๒. ผู้เผยแพร่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชนหรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ติดรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น

๓. ผู้เผยแพร่ขาดความพอใจ เต็มใจและความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมุ่งแต่เป็นฝ่ายตั้งรับ ไม่ทำแบบฝ่ายรุก สภาพการณ์ของปัญหาในการเผยแผ่ ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า เกิดจากสภาพการณ์ของสังคมที่มีเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ประสบปัญหาในการสื่อสารกับคนสมัยใหม่ เพราะยังคงยึดถือรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่อย่างเดิม

สรุปว่า เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีท่ามกลางสภาพการณ์บริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงไม่มีวิธีการใดจะดีกว่าการนำเอาวิธีการที่เคยประสบความสำเร็จแล้ว มาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน

๒.๒.๗ กำเนิดและ พัฒนาการพุทธศิลปวัตถุในพระพุทธศาสนา

พุทธศิลปวัตถุมาจากคำว่า พุทธ+ศิลป+วัตถุ= พุทธศิลปวัตถุ ซึ่งหมายถึง ศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็น สถาปัตยกรรม ปฎิมากรรม และจิตรกรรม ศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้ มีความหมายโดยสังเขปดังนี้

๑) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นคำที่มาจากคำว่า “สถาปตย” ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า การก่อสร้าง หมายถึงการก่อสร้างที่มีความคงทนถาวร สถาปัตยกรรมมี ๔ ประเภท คือ

๑.๑) สถาปัตยกรรมเวียง ได้แก่ ตัวเมือง กำแพง ถนน ป้อมปราการ ย่านการค้า และบ้านเรือน

๑.๒) สถาปัตยกรรมวัง ได้แก่ ปราสาท ราชมณเฑียร พระที่นั่ง เป็นต้น

๑.๓) สถาปัตยกรรมวัด ได้แก่สิ่งก่อสร้างที่เป็นพุทธศิลป์

๑.๔) สถาปัตยกรรมเวียง ได้แก่สิ่งแวดล้อมและผังเมือง เป็นต้น

ในบรรดาสถาปัตยกรรมเหล่านั้น สถาปัตยกรรมวัดเป็นต้นกำเนิดของศิลปวัตถุที่เรียกว่า “พุทธศิลปวัตถุ” เพราะเกิดจากความรู้สึกรักใคร่และศรัทธาเลื่อมใสของผู้สร้างได้อุทิศ ศิลปสถาปัตยกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่พักพิงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ประกอบด้วย คือ

(๑) โบสถ์ หรือพระอุโบสถ เป็นอาคารสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธ ปฎิมาประธานและเป็นสถานที่ประกอบพิธีสังฆกรรม เช่น ทำวัตรสวดมนต์ สวดพระปาฏิโมกข์ หรือการบรรพชาอุปสมบท เป็นต้นโดยมีสีมาเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตแดน

(๒) วิหาร มีลักษณะเช่นเดียวกับโบสถ์ แต่จะไม่มีสีมา หรือบางวัดเมื่อมีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ พระสงฆ์จะทำพิธีสังฆกรรมคือสวดถอนสีมาเดิมก่อน และทำเป็นวิหารใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร หรือประดิษฐานพระพุทธรูปหรือสิ่งสำคัญของวัด

(๓) หอไตร เป็นอาคารสถานที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลักษณะคล้ายเรือนหอดั้งอยู่โดดๆ มีหลังคาจั่ว ส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ ทางภาคกลางสร้างไว้ในสระน้ำที่มีน้ำหล่ออยู่ตลอดทั้งปีเพื่อกันมดและปลวกกัดกินหนังสือพระไตรปิฎกหรือหนังสืออื่นๆ ที่ทำด้วยกระดาษหรือใบลาน

นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมในรูปแบบอื่นๆ อีก เช่น

- ศาลาการเปรียญ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในสมัยโบราณ หรือใช้สำหรับเป็นที่เรียนของพระภิกษุ สามเณร ปัจจุบันใช้เป็นศาลาอเนกประสงค์ เช่นการทำบุญ หรือการรักษาศีลของอุบาสก อุบาสิกา หรืองานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล

- มณฑป เป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง ของพระพุทธรูปเจ้าสำหรับพุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา

- ชุ่มสีมา เป็นเรือนชุ่มขนาดเล็กที่บรรจุใบสีมา ซึ่งเป็นเป็นเครื่องหมายเขตแดนทำสังฆกรรมของพระสงฆ์

- พระเจดีย์ เป็นปูชนียสถานสำหรับบรรจุ หรือประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูป หรืออัฐิธาตุพระอรหันต์หรือสิ่งแทนพระบรมสารีริกธาตุและอัฐิธาตุ

- พระปรางค์ เป็นปูชนียสถานที่ดัดแปลงมาจากปรางค์ปราสาทของกัมพูชาหรือขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นมาควบคู่กับเจดีย์ และนิยมก่อสร้างกันมากในภาคกลาง แต่ทางภาคเหนือจะไม่ค่อยปรากฏการก่อสร้าง และเมื่อสร้างจะใช้เป็นศาสนสถานให้เป็นประธานอยู่ตรงศูนย์กลางของวัด และเป็นสถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่มาของคำว่า “พระมหาธาตุ” นั้นเอง ลักษณะการก่อสร้างนิยมสร้างด้วยการก่ออิฐ หรือศิลาแลง รูปทรงคล้ายฝักข้าวโพดตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นกันไป

รูปทรงของพระปรางค์นั้นจะมี ๒ ลักษณะ คือ ถ้าเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยจะเป็นรูปทรงเหมือนกับกลีบมะเฟือง หรือรูปทรง ๘ เหลี่ยม ดุชะลุต เบา สมส่วน มีความวิจิตรพิสดาร เช่น พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร ส่วนพระปรางค์ที่เป็นสถาปัตยกรรมที่ดัดแปลงมาจากขอมหรือเขมรจะมีรูปทรงที่แข็งแรง ดูหนักแน่น ทนทาน เช่น พระปรางค์ ๓ ยอดที่จังหวัดลพบุรี หรือปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

- ศาลาราย มีลักษณะเป็นศาลาชั้นเดียว ตั้งอยู่เรียงรายบนพื้นบริเวณพื้นพระอุโบสถ เป็นสถานที่สำหรับอุบาสก อุบาสิกาและสาธุชนใช้สำหรับพักผ่อน หรือประกอบศาสนกิจต่างๆ เช่นศาลารายรอบๆ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

- ศาลาลอย มีลักษณะการก่อสร้างเป็นศาลาชั้นเดียว ยกขึ้นสูง ตั้งอยู่บนกำแพงวัด และเป็นศาลาโถง โปร่ง ประโยชน์ใช้สอยเช่นเดียวกับศาลาราย วัดที่มีศาลาลอยได้แก่วัดราชนัดดาราม วัดมรรณพาราม และวัดสุทัศนเทพวราราม
- หอระฆัง เป็นอาคารหอสูง ใช้สำหรับแขวนระฆังสำหรับตีให้สัญญาณเพื่อให้พระสงฆ์ สามเณรลงมาทำกิจโดยพร้อมเพรียงกัน เช่น ทำวัตรสวดมนต์ หรือทำสังฆกรรมต่างๆ มีทั้งที่สร้างด้วยไม้และปูนคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งชั้นเดียวและสองชั้น

๒) ประติมากรรม

ประติมากรรม มาจากคำว่า “ประติมา” ที่เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับคำที่เป็นภาษาบาลีว่า “ปฏิมา” แปลว่า เปรียบ เทียบ จำลอง เทียม หรือแทน ประติมากรรมนั้นเป็นงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากงานสร้างสรรค์ด้วยวิธีการต่างๆ คือ การปั้น การหล่อ การกดพิมพ์ การแกะสลัก การตอกและดุน การฉลุ และการบุด้วยวัสดุต่างๆ เช่น โลหะ ไม้ ปูน หิน เป็นต้น เพื่อให้เป็นรูปจำลองหรือตัวแทนสิ่งที่ผู้กระทำการมุ่งหมายสื่อให้ผู้อื่นทราบ งานประติมากรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๒.๑) ประติมากรรมเซาะหรือเว้า เป็นรูปที่เกิดจากการเซาะร่องบนพื้นผิววัสดุที่เป็นระนาบแบน จนเกิดภาพเว้าต่ำกว่าพื้นผิว สามารถมองเห็นได้จากด้านหน้า

๒.๒) ประติมากรรมนูนต่ำ มีลักษณะเป็นรูปที่นูนขึ้นจากพื้นหลังเพียงเล็กน้อย จะเห็นด้านข้างเพียงเล็กน้อย

๒.๓) ประติมากรรมนูนสูง มีลักษณะเป็นรูปนูนสูงขึ้นจากพื้นระนาบผิวมาก แต่ส่วนหลังหรือยังติดอยู่กับพื้นหลัง และสามารถเห็นด้านหน้าได้

๒.๔) ประติมากรรมลอยตัว วัตถุที่สร้างมีลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ทุกด้าน คำว่า “ปฏิมากรรม”เป็นงานศิลปะที่เกิดจากการหล่อ การปั้น หรือการแกะสลักรูปจำลองที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนคำว่า “ประติมากรรม”จะหมายถึงจิตรศิลป์อย่างอื่น มิใช่พุทธศิลป์^{๔๐}

๓) จิตรกรรม

จิตรกรรม แปลว่า การกระทำอย่างวิจิตร หรืองานอันงดงาม เป็นงานแขนงหนึ่งของศิลปะสาขาจิตรศิลป์ที่บริสุทธิ์งดงาม เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่ต้องใช้จินตนาการ ฝีมือทักษะ ความประณีต ความศรัทธาและสมาธิที่แน่วแน่ที่สื่อออกมาเป็นภาพเขียนที่แสดงเรื่องราวทางวรรณกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้งานจิตรกรรมยังให้ประโยชน์และคุณค่าในการศึกษาทางวิชาการต่าง ๆ เพราะช่างศิลป์ในสมัยโบราณจะเขียนจากแรงดลบันดาลใจ ใช้จินตนาการ และสภาพแวดล้อม

^{๔๐}พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

ของสังคมในสมัยนั้น ๆ มาประกอบ ทำให้ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ ของชาติ เรื่องราวในพระพุทธศาสนา วรรณกรรมการแพทย์แผนโบราณ ฯลฯ ดังนั้น จึงกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า “จิตรกรรมฝาผนังเป็นหลักฐานในอดีตของชาติที่จารึกไว้เป็นภาพเขียน” เช่น จิตรกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับในที่สูง เช่น ที่พื้นเพดาน ปราสาท ฝาผนังพระอุโบสถ วิหารหรือศาสนสถานให้เกิดความวิจิตรงดงาม ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และมีจิตน้อมไปในทางบุญกุศล

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พุทธศิลป์วัตถุมีจุดเริ่มต้นมาจากความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลที่มีต่อพระพุทธเจ้า และต้องการที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ต่อจากนั้นจึงพัฒนาความเลื่อมใสซึ่งเป็นนามธรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น อาคารสถานที่ สถูป เจดีย์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของพุทธศิลป์วัตถุที่ทรงคุณค่า แฝงไว้ด้วยหลักคตินิยมหรือพุทธปรัชญาที่ปรากฏในรูปของวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม

๒.๒.๗.๑ กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์วัตถุสมัยพุทธกาล

สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการก่อสร้างพระพุทธรูปหรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์แต่อย่างใด มีเพียงศิลปกรรมที่เกิดจากอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาปัตยกรรม ที่สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์สำหรับการใช้สอยเท่านั้น^{๔๒}

ในบรรดาพุทธศิลป์วัตถุทั้งหมดนั้น วัดถือว่าเป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นก่อนพุทธศิลป์วัตถุทั้งหมด โดยที่หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้แจ้งเห็นจริงตามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน และทูลขออุปสมบทเป็น”ปฐมสาวก”องค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นวันต่อๆ มาพระพุทธเจ้าทรงแสดงปณิณเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่เหลือจนทุกรูปได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน จากนั้นพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าอินทรีย์ของพระภิกษุปัญจวัคคีย์เหล่านั้นแก่กล้าแล้ว จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่ออนัตตลักขณสูตรโปรดพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งหมดเหล่านั้น เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้วท่านเหล่านั้นทั้งหมดจึงได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

ในพรรษาแรกแห่งการตรัสรู้พระพุทธเจ้าและพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทรงจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงอนุปพุทฺธิกาโปรดพระยสะจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์และพระธรรมเทศนานี้เองทำให้บิดา มารดาตลอดจนภรรยาของยสกุลบุตรได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน ประกาศตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนา

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗

ต่อจากนั้นสหายของพระยสะอีกจำนวน ๕๔ คนเมื่อทราบข่าวการบวชของพระยสะ จึงเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์หลังจากฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วท่านเหล่านั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากออกพรรษาแล้วพระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกจำนวน ๖๐ รูปเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนา และตรัสสั่งภิกษุเหล่านั้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เราก็ตกพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขแก่ชนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาว เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเลื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^{๔๓}

หลังจากที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกที่พระองค์ทรงส่งไปประกาศพระพุทธานุศาสน์ไปประกาศพระพุทธานุศาสน์ไม่นาน ได้มีผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธานุศาสน์และเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมาก ต่อมาพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารพร้อมทั้งประชาชนชาวมคธจนได้ดวงตาเห็นธรรม ครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนไผ่ซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ด้วยพระดำริว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถวายสวนเวฬุวันนั้นแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงรับอารามนั้นแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาถวายพระเจ้าพิมพิสารอาจหาญรื่นเริงแล้วทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^{๔๔}

หลังจากที่พระเจ้าพิมพิสารถวายสวนเวฬุวันให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่าพระอารามแห่งนั้นไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ เป็นพื้นที่ประกอบไปด้วยป่า ต้นไม้และภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าละเมาะและลอมฟาง ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในที่นั้น ต่อมาเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์จึงได้สร้างวิหารให้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์

ในสมัยตอนต้นแห่งการตรัสรู้นั้นยังมีพระภิกษุจำนวนไม่มากนัก และพระผู้มีพระภาคเจ้ายังมิได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย การอยู่ของพระภิกษุทั้งหลายในสมัยนั้นจึงอยู่ตามป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง หรือลอมฟาง

^{๔๓}วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๑.; วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๔}วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๓/๕๕.; วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๗๑-๗๒.

วันหนึ่งเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เดินทางไปสวนเวฬุวันแต่เช้าตรู่ ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่อยู่ของตน จึงเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและเรียนถามว่าหากตนจะสร้างวิหารถวายให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์จะได้หรือไม่ พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นจึงแจ้งให้เศรษฐีผู้นั้นทราบว่าพระพุทธเจ้ายังมิได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในวิหาร เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ผู้นั้นจึงเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลความประสงค์ของตนให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ให้พระภิกษุสามารถอยู่จำพรรษาในเสนาสนะได้ ดังพระดำรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ”^{๔๕}

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุแล้ว คฤหบดีชาวเมืองราชคฤห์ผู้นี้ได้สร้างวิหารถวายแด่พระภิกษุสงฆ์อีกเป็นจำนวน ๖๐ หลัง จึงนับได้ว่าวัดแห่งนี้เป็นต้นกำเนิดของพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา

ภายหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อยู่วัดแล้ว ต่อมาจึงมีบุคคลอื่นๆ ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสและเห็นความจำเป็นที่พระภิกษุจะต้องมีวัดเป็นที่อยู่จำพรรษาอีกหลายท่าน เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวัด พระเชตวันมหาวิหาร นางวิสาขาได้สร้างวัดบุพพารามในเมืองสาวัตถี เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่นั้นมีวัดอีกหลายแห่งที่ผู้มีจิตศรัทธาถวาย เช่น วัดชีวกัมพวัน สร้างถวายโดยหมอชีวกโกมารภัจจ์ วัดโฆสิตาราม สร้างถวายโดยโฆสกเศรษฐีชาวเมืองโกสัมพี และวัดนิโครธาราม สร้างถวายโดยพระประยูรญาติชาวศากยวงศ์ และวัดที่ปรากฏเป็นวัดสุดท้ายคือวัดอัมพปาลีวัน ซึ่งสร้างถวายโดยหญิงโสเภณีชาวเมืองเวสาลีชื่ออัมพปาลี

จากการศึกษาหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎกนั้น วัดในสมัยที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระพุทธศาสนานั้นเป็นสถานที่สร้างเพื่อการใช้สอยตามความจำเป็น ซึ่งเป็นอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติสมณธรรม ไม่มีความหรูหราหรือวิจิตรพิสดารแต่อย่างใด เป็นสถานที่สร้างด้วยความเรียบง่าย มุ่งประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญ เช่น เป็นที่ป้องกันความหนาว ความร้อนจากลม ฝน และแสงแดดตลอดจนสัตว์ร้ายชนิดอื่นๆ ที่จะมาเบียดเบียนทำร้าย การถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์จัดเป็นประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นที่หลีกเร้นในที่อันสงัด เพื่อการเพ่งพิจารณาและเพื่อความเห็นแจ้ง พระพุทธองค์ทรงตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ...

^{๔๕}วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๐/๕๕.

^{๔๖}วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๐๒/๕๖.

จากการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมาของวัดในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่ามีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับและต่อเนื่อง โดยเริ่มแรกจากพื้นที่เป็นป่าอันเงียบสงบ ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมก่อสร้างสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการใช้สอยเพื่อสะดวกในการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ การก่อสร้างวัดจึงความสวยงามวิจิตรพิสดารมากขึ้นตามลำดับและถือว่าการสร้างวัดอันเป็นศาสนสถานเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ คือทานมัย ได้แก่บุญอันสำเร็จด้วยการบริจาคทานที่ประกอบด้วยจิตศรัทธาอันเป็นกุศล พร้อมทั้งด้วยสติปัญญาและมีมือแข็งขางของบุคคลดังกล่าวเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและฝากฝีมือไว้ในแผ่นดินให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและถือเป็นแบบอย่าง วัดจึงกลายเป็นที่รวมของศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการทำนุบำรุงและรักษาสืบสานด้านวัฒนธรรมมาเป็นเวลาช้านาน และเป็นบ่อเกิดแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วไปตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นมีหลักฐานที่แสดงว่าพระสฤปหรือเจดีย์เกิดขึ้นแล้ว คือหลังจากที่พระพาหิยะทาร์จิริยะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าขณะที่พระองค์กำลังเสด็จบิณฑบาตอยู่จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพาหิยะทาร์จิริยะได้ทูลขอการอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสให้พระพาหิยะทาร์จิริยะหาบาตรและจีวรให้ครบเสียก่อน พระองค์จึงจะประทานการอุปสมบท ขณะที่พระพาหิยะทาร์จิริยะกำลังหาบาตรและจีวรอยู่นั้นเองท่านถูกวัวบ้าขวิดเป็นเหตุให้ท่านต้องปรินิพพาน ครั้งแรกไม่มีใครทราบท่านเป็นพระอรหันต์ แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่พระภิกษุที่ทูลถามถึงคฤภาพที่เกิดขึ้นของท่านว่าพระพาหิยะทาร์จิริยะเป็นพระอรหันต์ หลังจากที่ทำกรณมาปนกิจศพของท่านเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้สร้างสฤปหรือเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิของท่านไว้ที่ทางสี่แพร่ง เพื่อให้พุทธบริษัทได้สักการบูชา^{๔๗}

นอกจากนั้น พระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและพระโมคคัลลานะพระอัครสาวกเบื้องซ้าย เมื่อรู้ว่าจะต้องนิพพานก็มากราบทูลลาพระพุทธเจ้า ภายหลังการปรินิพพานและฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงให้นำอัฐิธาตุของพุทธสาวกทั้งสองบรรจุไว้ในเจดีย์ที่ซุ้มประตูพระเชตะวันมหาวิหาร^{๔๘}

ส่วนพุทธศิลปวัตถุที่เป็นปฏิมากรรม เช่นพระพุทธรูปนั้นที่ปรากฏในครั้งที่พระองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบพยศเดียรถีย์ในเมืองสาวัตถีโดยการเนรมิตรูปของพระองค์อยู่ในอิริยาบถต่างๆ เป็นคู่ ๆ แล้ว^{๔๙} หลังจากนั้นทรงใคร่ครวญว่าพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายเมื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้วจึงทรงเสด็จเข้าจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดง

^{๔๗} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗-๕๐/๕๗ - ๖๐. ; ชุ.ธ.อ. (บาลี) เล่มที่ ๔๔ , หน้า ๑๒๔-๑๖๐.

^{๔๘} พระพิมลธรรม(ชอบ อนุจารี),ราชบัณฑิต, พุทธประวัติที่ศนศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๓๓, หน้า ๑๖๐ และ ๑๖๗-๑๖๘.

^{๔๙} ชุ.ปฎิ.(บาลี) ๓๑/๑๗๗/๑๗๘. , ชุ.ป.(ไทย) ๓๑/๒๘๔/๑๐๐.

พระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรูปมาตลอดเวลา ๓ เดือนโดยไม่มีการหยุดพักเลย ในช่วงเวลาที่เสด็จบิณฑบาตทรงเนรมิตพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งเรียกว่าพระพุทธรูปเนรมิต แสดงพระอภิธรรมปิฎกแทนพระองค์ เมื่อทรงกระทำภักติกแล้วจึงเสด็จขึ้นบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และแสดงพระอภิธรรมปิฎกต่อจากที่พระพุทธรูปเนรมิตแสดงค้างไว้^{๙๐}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้พระนิพนธ์ไว้ในเรื่องตำนานพระแก้วมรกตว่า เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปแสดงพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรูปมาตามบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลมีความคิดถึงพระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างยิ่ง จึงรับสั่งให้ช่างนำไม้แก่นจันทน์มาแกะสลักเป็นพระรูปของพระพุทธรูปองค์ตั้งไว้บนอาสนะที่พระองค์เคยประทับ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว พระแก้วมรกตได้ลุกขึ้นมากะทำการปฏิสนธารต่อนับพระพุทธรูปเจ้า พระองค์ได้ตรัสสั่งพระแก้วมรกตกลับไปประทับที่เดิมเพื่อให้พระแก้วมรกตนั้นเป็นแบบของการสร้างพระพุทธรูปหลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้ว^{๙๑}

หลักฐานสำคัญที่ปรากฏต่อมา คือ ก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานระหว่างต้นสาละ ณ สาลวันเมืองกุสินารา หมู่เทวดาและมนุษย์ต่างพร้อมใจกันบูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ เพราะคิดว่านับแต่นี้ต่อไปจะไม่ได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าอีกต่อไปแล้ว พระอานนท์ได้กราบทูลถึงความรู้สึกเช่นนี้ของหมู่เทวดาและมนุษย์ให้พระองค์ทรงทราบ พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสว่า สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ

- ๑) สถานที่พระตถาคตประสูติ
- ๒) สถานที่ทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ
- ๓) สถานที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
- ๔) สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

เป็นสถานที่ที่พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ควรไปสักการบูชา^{๙๒}

หลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสถานที่อันเป็นสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แก่พระอานนท์แล้ว พระเถระได้กราบทูลถามถึงเรื่องพิธีการถวายเพลิงพระบรมศพ และจุดมุ่งหมายของการสร้างสถูป พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า

“พวกเขาใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อผ้าด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กที่เต็มไปด้วยน้ำมัน กรอบด้วยรางเหล็กอื่นอีก ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายเพลิงพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ

^{๙๐} ขุ.ธ.อ. (บาลี) เล่มที่ ๔๔, หน้า ๘๒ - ๘๘.

^{๙๑} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๒.

^{๙๒} ที.ม.(บาลี) ๑๐ / ๑๓๑ / ๑๓๓ ; ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๐๒ / ๑๕๐-๑๕๑.

สร้างสถูปไว้ที่หนทางสี่แพร่งพวกเขาพึงปฏิบัติพระบรมศพตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ ชนเหล่าใดจักยกมาลัยของหอมหรือจันทน์นอภิวาท หรือทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้นจักเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน”^{๙๓}

ลำดับต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการสร้างพระสถูปถวายแก่บุคคล ๔ จำพวก ว่า อานนท์ ญปรหบุคคล คือผู้ควรสร้างสถูปถวาย ๔ จำพวก คือ

- ๑) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นญปรหบุคคล
- ๒) พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นญปรหบุคคล
- ๓) พระสาวกของพระตถาคตเป็นญปรหบุคคล
- ๔) พระเจ้าจักรพรรดิเป็นญปรหบุคคล^{๙๔}

บุคคลดังกล่าวนี้เป็นบุคคลพิเศษ สมควรแก่การสร้างพระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้สำหรับการสักการะบูชากราบไหว้ของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส เพราะเป็นมูลเหตุนำไปเกิดในสุคติภพได้ ดังที่ตรัสว่า

ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใส ด้วยคิดว่า นี่เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น... นี่เป็นสถูปของพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น...นี่เป็นสถูปของพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขากำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์...”^{๙๕}

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วัน พวกมัลลกะษัตริย์ได้ทำพิธีถวายเพลิงพระบรมศพของพระองค์จนสำเร็จเรียบร้อย ระหว่างที่มีการฉลองพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่นั้น ข้าราชการปรินิพพานและการถวายเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าได้แพร่ไปยังบรรดาเมืองต่าง ๆ อันประกอบด้วย

- ๑) กรุงราชคฤห์ ซึ่งมีพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร เป็นกษัตริย์
- ๒) เมืองเวสาลี มีกษัตริย์ลิจจวีปครอง
- ๓) เมืองกบิลพัสดุ์ มีกษัตริย์ศากยวงศ์ปกครองอยู่พร้อมทั้งพระประยูรญาติ
- ๔) เมืองอัลลกะปัสะ มีเจ้าฤลีปกครอง
- ๕) เมืองรามคาม มีกษัตริย์โกลิยะปกครอง
- ๖) เมืองเวฏฐทีปกะ มีพราหมณ์เวฏฐทีปกะปกครอง
- ๗) เมืองปาวา มีมัลลกะษัตริย์ปกครอง

^{๙๓}ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/ ๑๑๕., ที่.ม. (ไทย) ๑๐/ ๒๐๕/๑๕๒.

^{๙๔}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓., ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

^{๙๕}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓ - ๑๕๔.,ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

เมืองเหล่านี้ต่างส่งทูตและกองทัพไปยังเมืองกุสินาราเพื่อขอพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าโดยกล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่า พวกตนต้องการพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้สร้างพระสถูปบรรจุและทำการฉลอง

พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ตรัสตอบทูตเหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของตน พวกตนจะไม่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ผู้อื่น เมื่อพวกเจ้ามัลละตรัสตอบแก่ทูตเมืองต่าง ๆ เช่นนี้แล้ว ทำให้ทูตต่างเมืองเหล่านั้นเกิดความไม่พอใจ โทณพราหมณ์เห็นเหตุการณ์ซึ่งส่อเค้าว่าจะเกิดความไม่สงบขึ้นจึงกล่าวกับคณะทูตเหล่านั้นว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดฟังคำชี้แจงของข้าพเจ้าหน่อหนึ่งเกิดพระพุทธเจ้าของพวกเราทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัตประหารกันเพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุตมบุคคลขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนพระสถูปจะได้กระจายไปยังทิศต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนมากผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุ^{๙๖}

คณะทูตต่าง ๆ เมื่อได้ฟังคำของโทณพราหมณ์เช่นนี้แล้ว จึงตกลงให้โทณพราหมณ์เป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน และได้ขอท่อนานที่ตวงพระบรมสารีริกธาตุนั้นเพื่อจะนำไปบรรจุในพระสถูปสำหรับสักการบูชาภายหลังเจ้าโมริยะแห่งเมืองปีปผลิวันส่งทูตมาขอแบ่งส่วนพระบรมสารีริกธาตุบ้าง แต่เมื่อมาถึง การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุได้เสร็จสิ้นไปแล้ว เจ้ามัลละเมืองกุสินาราจึงมอบพระอังคาร (เถ้าถ่าน) ให้ไป เจ้าโมริยะจึงนำไปบรรจุในสถูปที่ทรงสร้างไว้ สำหรับสักการบูชาที่เมืองของตน^{๙๗}

ดังนั้น ในสมัยพุทธกาลพุทธศิลป์วัตถุจะปรากฏมีเพียง สถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมส่วนเรื่องจิตรกรรมยังไม่มีหลักฐานที่ปรากฏแน่ชัด

๒.๒.๗.๒ กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์วัตถุหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สี่มา หอไตร ศาลาการเปรียญและกุฏิเป็นต้นเหล่านี้ มีวิวัฒนาการทางลักษณะศิลปกรรมตามรูปแบบเฉพาะ โดยขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยเป็นพื้นฐาน โดยพุทธศิลป์วัตถุเหล่านี้มีต้นกำเนิดควบคู่มา กับพุทธประวัติ

พุทธศิลป์วัตถุต่าง ๆ เริ่มมีวิวัฒนาการมากยิ่งขึ้นตามความสำคัญของแต่ละประเทศ ที่มีพระพุทธศาสนาแพร่ไปถึง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ

^{๙๖}ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๘/๑๓๒ ; ที่.ม. ๑๐/๒๓๗/๑๗๘.

^{๙๗}ที่.ม. (บาลี) ๑๐ /๑๖๐ / ๑๓๒ ; ที่.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๓๘ / ๑๗๘ - ๑๗๙.

ก็ตามแต่จะยังคงเค้ารูปแบบเดิมจากต้นกำเนิดนั่นเอง^{๔๔} บรรดาพุทธศิลปวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้ เจดีย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑) ชาติเจดีย์ ได้แก่ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากที่เสด็จดับขันธปรินิพพานและมีการถวายเพลิงพระพุทธรูปแล้ว และกษัตริย์ลิจฉวีได้มอบให้โศภนพราหมณ์ทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์เมืองต่าง ๆ จำนวน ๘ เมืองที่ส่งทูตมาขอ และกษัตริย์เหล่านี้ได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาต่อไป

๒) บริโภคเจดีย์ ได้แก่ สังฆนิยสถาน ๔ แห่งที่พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ต่อมาได้เพิ่มสถานที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่พระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ ที่บรรจุพระอังคาร (เถ้า) สถานที่ถวายเพลิงพระพุทธรูปที่บรรจุพระนาคโลหะ ที่ดวงพระบรมสารีริกธาตุ ตลอดจนนับการรับพันธพระศรีมหาโพธิ์ไปปลูก ณ ที่ต่าง ๆ ก็จัดเป็นบริโภคเจดีย์ด้วย นอกจากนี้แล้วยังนับบริหารเครื่องใช้ของพระพุทธเจ้า เช่น บาตร จีวร ฆมกรก เสนาสนะ เตียง ตั่ง ภูฏี วิหาร เป็นต้น

๓) ธรรมเจดีย์ ได้แก่ การจารึกข้อพระธรรมไว้บูชา แต่เดิมจะเลือกเพียงเฉพาะหัวข้อพระธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เช่น คาถาแสดงอริยสัจ ๔ มาจารึกไว้บูชาเท่า นั้น ต่อมาภายหลังเมื่อมีการจารึกพระธรรมเป็นตัวอักษรแล้ว จึงนับพระไตรปิฎกเข้าเป็นธรรมเจดีย์เช่นเดียวกัน

๔) อุเทศิกเจดีย์ ได้แก่ พุทธเจดีย์อย่างอื่นที่นอกเหนือจากเจดีย์ ๓ อย่างข้างต้น และสิ่งที่สร้างอุทิศต่อพระพุทธเจ้าได้แก่พระพุทธรูป รวมถึงปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่สร้างด้วยถาวรวัตถุที่มีค่าหรือน้อยก็ตามเช่น สิ่งที่สร้างด้วยเงิน ทอง แก้วมณี ศิลา โลหะ ดิน ปูน หรือไม้

การสร้างพระสถูปหรือเจดีย์นั้นจากหลักฐานที่ปรากฏ พบว่ามีก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน หรือแม้แต่ศาสนาอื่นก็มีการสร้างขึ้นมา ลักษณะพระสถูปที่สร้างขึ้นมานั้นแต่เดิมจะสร้างเพียงแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกบริเวณที่ฝังอัฐิธาตุแล้วลงเชื่อนรอบ ๆ สถูปที่สร้างเพื่อกันดินพัง บนโคกจะปักร่มหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ หรือเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุของผู้ใด ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนที่สำคัญก็จะทำเพียงแต่พูนดินขึ้นมาเท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการศึกษาวิวัฒนาการการสร้างสถูปเจดีย์ในอินเดียและสถูปเจดีย์ในประเทศไทย พร้อมทั้งอุเทศิกเจดีย์ ดังจะได้นำกล่าวต่อไปนี้

๒.๒.๗.๓ วิวัฒนาการของสถูปเจดีย์ในอินเดีย

วิวัฒนาการของสถูปเจดีย์ จากหนังสือวิวัฒนาการพุทธสถานไทย ได้นำกล่าวไว้ ดังนี้

^{๔๔} กรมศิลปากร, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓๕.

...สถูปเจดีย์นั้นเดิมมิใช่เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในทางศาสนา แต่เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้มหาชนได้สักการบูชา ระลึกถึงผู้ตาย เป็นรูปแบบสิ่งก่อสร้างที่สัมพันธ์กับการฝังศพ โดยเฉพาะการฝังอัฐิธาตุ ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งก่อนพุทธกาล เป็นความเชื่อที่จะทำให้อิทธิพลผู้ตายบริสุทธิ์ พิธีนี้จะจัดทำเฉพาะแก่บุคคลสำคัญเท่านั้น เพราะพราหมณ์เองซึ่งเรียกว่าสันยาสี เมื่อตายก็จะไม่ฝัง แต่จะโยนศพลงแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ คือแม่น้ำคงคาศพของ พวพราหมณ์หรือฮินดูที่ต้องเผานั้น คือ ๑) ตายด้วยโรคฝีดาษ ๒) พวกอารยันรุ่นแรก ๆ ที่อพยพเข้าไปอยู่ในอินเดียแล้วเสียชีวิต ก็จะมีการเผาศพก่อนแล้วนำอัฐิมาฝังเครื่องหมายไว้บนหลุมศพด้วยแท่นบูชา และต่อมาได้พัฒนาที่ฝังศพออกเป็นสถูปโดยทำเป็นเนินดิน แล้วใช้อัฐิถ่อรอบกันดินทลาย ...

สถูปมีการพัฒนาจากเนินดินฝังศพ หรืออัฐิธาตุคนสำคัญของคนอินเดีย ในสมัยโบราณมาเป็นสัญลักษณ์พระพุทธรูป โดยการพัฒนารูปแบบจากเดิมด้วยการเพิ่มฐานที่บรรจุองค์สถูปให้สูงขึ้น เพิ่มจำนวนฉัตรปกเหนือแท่นบูชาหรือธรรมิกา เพิ่มความสูงซึ่งแต่เดิมเป็นรูปครึ่งวงกลมขึ้นเป็นทรงกระบอก มีการประดับลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์แห่งปรัชญาต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้น จึงมีการสร้างพระพุทธรูปประกอบที่องค์สถูปนั้นด้วย

คำว่า “ สถูป ” พบครั้งแรกในจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชว่าทรงสร้างสถูปถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ คำว่า สถูป ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า “ธูป” ภาษาสันสกฤตว่า “สตุป” และภาษาอังกฤษว่า Stupa ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า Stup แปลว่า การสะสม รวบรวมเข้าด้วยกัน หมายถึงสิ่งที่ก่อสร้างไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เช่นกระดูกของผู้ที่นับถือ เพื่อเป็นสิ่งที่เตือนใจก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในกุศลธรรมอื่น ๆ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ อัฐิธาตุพระสาวก หรือกระดูกของบุคคลที่นับถือ เช่นพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

เมื่อเมืองและประเทศต่าง ๆ ได้รับพระบรมสารีริกธาตุไปแล้วต่างนำไปบรรจุไว้สถูปที่สร้างขึ้นตามลักษณะสถาปัตยกรรมชาติของตน แต่เมื่อก้าวโดยรวมแล้วสถูปจะมี ๓ ลักษณะคือ

๑) สถูปรูปโดม เป็นสถูปที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ ของอินเดีย แพร่ไปยังประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคต่อมาคือ ศรีลังกา พม่า และไทย ต่อมารูปลักษณะของสถูปได้เปลี่ยนไป เช่น สถูปในทิเบตและสถูปที่เรียกว่าประภูตรัตนสถูปหรือพระสถูปอัญมณีในประเทศญี่ปุ่น

๒) สถูปฐานระเบียง มีลักษณะคล้ายรูปพีระมิดลดระดับเป็นชั้น ๆ ตั้งอยู่บนแท่น พบทั่วไปในทิเบต เนปาล พม่า และชาวคือสถูปบรมพุทโธ

๓) สถูปทรงหอปราสาท เป็นสถูปที่มีลักษณะลดหลั่นหลายชั้น เรียกกันว่า “พาโกดา (Pagoda)” มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ

(๑) สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน มีรูปแบบที่แสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ ด้วยชุดลาดบัวแบบเรียบที่สัมพันธ์กัน

(๒) สร้างด้วยไม้ แสดงให้เห็นชั้นต่าง ๆ โดยคั่นด้วยหลังคาที่ทำเป็นปล้อง รูปแบบสถูปประเภทนี้จะมีสถูปองค์เล็กตั้งอยู่บนยอดสุด ตัวอย่างของสถูปแบบที่ ๑ ที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้คือสถูปที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย และเจดีย์อู่จู่ในประเทศจีน สำหรับสถูปประเภทหลังเคยมีอยู่ประเทศจีน แต่ปัจจุบันสามารถพบได้ทั่วไปในประเทศญี่ปุ่น

๒.๒.๗.๔ สถูปเจดีย์ในประเทศไทย

สถูปเจดีย์ที่ปรากฏในเมืองไทยนั้นหลายลักษณะ หลายสมัย มีลักษณะเช่นเดียวกับสถูปเจดีย์ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งได้ส่งพระเถระ ๒ องค์ คือ พระโสณะและพระอุตระมาประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมิ ดังปรากฏหลักฐานอยู่ที่เจดีย์พระประโทน หรือองค์พระปฐมเจดีย์เดิม แต่เมื่อกล่าวตามลักษณะแล้วสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑) ชนิดที่มีองค์ประกอบใหญ่แบบอินเดียโบราณ เรียกว่า กลอง โดม บัลลังก์และฉัตร ได้แก่เจดีย์ที่สามารถพบได้ในจังหวัดสุโขทัย จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดอยุธยา เจดีย์ชนิดนี้ ได้รับอิทธิพลจากลังกา

๒) ชนิดที่มีลักษณะเป็นพระปรางค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัดเขมร มีเค้าเดิมมาจากปรางค์เล็ก ๆ ของวัดทางภาคเหนือของอินเดีย

นอกจากนั้น ยังปรากฏว่าในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนายังได้มีการก่อสร้างอุทเทสิกเจดีย์ ซึ่งได้แก่พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้ คือ

๒.๒.๗.๕ พระพุทธรูปในแผ่นดิน

พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พุทธศิลป์เหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่มาจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกจากชมพูทวีป โดยเฉพาะปฎิมากรรมนั้น พระพุทธรูปถือว่าเป็นรูปเปรียบหรือรูปเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่าเป็นพระพุทธรูปเป็นบุคคลที่มีตัวตนและมีชีวิตอยู่จริง^{๙๙}

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า ประเทศอินเดียในยุคพุทธกาลหรือยุคอุปนิษัตินั้นมีวัฒนธรรมทางจิตใจหรือศาสนาที่สูงส่ง ขนาดที่ประณามรูปเคารพ (IDOL) คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีเนื้อหาสาระอยู่ที่การบังคับตนเองหรือบังคับกิเลส ทรงมุ่งเน้นเรื่องการทำความเพียรเพื่อเป็นที่พึ่งของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งพาผู้อื่น แม้ว่าพระพุทธรูปจะทรงปฏิบัติพุทธกิจต่างๆ เพื่อช่วยเหลือเหล่าเวไนยสัตว์ก็ตาม พระองค์มิได้ประสงค์จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งนับถือพระองค์ว่าเป็นพระเจ้าผู้ช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นจากห้วงอนาถาธรรมชาติ ทรงให้ทุกคนมอง “ผู้นำ” ที่ตัว

^{๙๙} สมพร ไชยภูมิธรรม, ปางพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : ดันธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๓),

ธรรม และมีตนเองเป็นที่พึ่ง แม้แต่ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทมิให้ยึดติดอยู่กับพระองค์เองซึ่งเป็นรูปธรรม

จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ตามหินสลักต่างๆ บริเวณที่ ๓ แห่ง คือกลุ่มสถูปการหุด ซึ่งอยู่ก่อนไปทางทิศเหนือของอินเดีย และกลุ่มสาญจีซึ่งอยู่บริเวณภาคกลาง และกลุ่มอมราวดี ซึ่งอยู่ทางอินเดียใต้ ในยุคเริ่มแรกจะสร้างพระพุทธรูปเจ้าในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ เพราะทุกคนมีความมั่นคงในอุดมคติที่ว่า พระศาสดาหรือพระภควันนั้นไม่ใช่สิ่งที่อาจแสดงด้วยรูปของมนุษย์ เพราะสิ่งนั้นเป็นเพียงเปลือกนอก และแต่ละคนก็จะแสดงไปตามอารมณ์และความเห็นของตนเองจนมีมากมายหลายรูปแบบ สัญลักษณ์แห่ง “ความว่าง” ที่ปรากฏตามรูปต่างๆ อันเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าจึงมีเพียงบัลลังก์เปล่าๆ เท่านั้น ความว่างบนบัลลังก์นั้น คือสัญลักษณ์

นอกจากสัญลักษณ์ที่ทำเป็นแท่นหรือบัลลังก์เปล่าแล้ว ยังมีสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า คือรูปตรiratna ซึ่งมีลักษณะเป็นดอกบัวบานอยู่ในวงกลมคือความว่าง และมีเปลวแสงสว่างออกจากวงกลม ที่หมายถึงความดีเป็นพิเศษ สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของศิลปะเฉพาะของแบบสาญจีและการหุดเท่านั้น ส่วนสัญลักษณ์แบบอมราวดีจะทำรูปพระพุทธรูปเป็นเสาสูง มีไฟล้อมรอบ ที่ยอดเสามีเครื่องหมายตรiratna ที่โคนเสามีรอยพระบาทคู่หนึ่ง...^{๑๐๐}

การสร้างพระพุทธรูปนั้นเกิดจากความเคารพความศรัทธาเลื่อมใสอันเป็นมูลเหตุให้เกิดความรักและความผูกพันต่อพระพุทธรูปเจ้า จะเห็นได้ว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อเข้าเฝ้าครั้งใดจะแสดงความรักต่อพระพุทธรูปเจ้าด้วยการจุ่มพิตที่พระบาทของพระพุทธรูปเจ้าทุกครั้ง หรือแม้แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีอีกผู้หนึ่ง ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเพื่อบำเพ็ญพุทธกิจที่อื่นเป็นเวลานานๆ ได้ไปหาพระอานนท์เพื่อขอสิ่งที่เป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า พระอานนท์ได้มอบต้นโพธิ์ให้เศรษฐีไปปลูกที่ใกล้กับพระเชตวันมหาวิหารเพื่อเป็นสื่อแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดั้งเดิมโพธิ์ที่พระอานนท์มอบให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีปลูกนั้นชื่อว่า อานันทโพธิ์ คนอินเดียโบราณไม่นิยมสร้างรูปพระพุทธรูปในรูปของมนุษย์ แต่จะเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ตนเคารพบูชา เช่น ปางประสูติ จะมีรูปพระนางสิริมหามายายืนเหนียวกิ่งต้นสาละ มีเทวดาและนางฟ้าอยู่ด้านหน้า และมีรูปดอกบัว ๗ ดอก แต่ไม่มีรูปพระกุมาร ปางตรัสรู้จะสร้างเป็นรูปต้นโพธิ์มีพระแท่น มีรูปพญามาร และแม่ธรณีบีบมวยผม แต่ไม่มีรูปพระพุทธรูปเจ้า...

การสร้างรูปที่เคารพนั้นมีได้มีเฉพาะแต่ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้แต่ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูก็ไม่นิยมการสร้างรูปเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ แต่ต่อมาจาก

^{๑๐๐}พุทธศาสนิกชน, ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย

การที่ได้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกอารยธรรมต่างๆ ทั้งที่ติดต่การค้าขายหรือการศึกษาสงคราม จึงกระจายเข้าสู่อินเดีย โดยเฉพาะการขยายอาณาเขตของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์ของกรีกที่ยกทัพมาเพื่อหมายจะยึดครองอินเดียได้แผ่อำนาจมาตั้งแต่ยุโรปจนถึงอินเดีย ฝ่ายเหนือ คือเมืองคันธารราฐ เมื่อพระองค์ได้รับชัยชนะก่อนจะยกทัพกลับ ได้ทรงแต่งตั้งคนของพระองค์ไว้ทำหน้าที่ในการรักษาอาณาเขต ชาวกรีก โรมันหรือโยนกเหล่านั้น ได้หันมานับถือ พระพุทธศาสนาตามชาวพื้นเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยของพระเจ้าโสทมหาราช ผู้นั้น คือพระเจ้าแมนันเดอร์ (Manander) หรือที่รู้จักกันในนามพระยามิลินท์ พระองค์มีความเก่งกล้า สามารถทั้งในด้านสงคราม และพระอัจฉริยภาพด้านสติปัญญา ภายหลังพระองค์ทรงมีพระราช ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทำการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และต่อมา ได้สละราชสมบัติผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปนั้น เริ่มแรกน่าจะเป็นพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดิน และให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตกับพวกนายช่างประชุมปรึกษาหารือกันว่าควรทำอย่างไรเนื่องจาก การสร้างพระพุทธรูปนั้นมีเงื่อนไขอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) จะต้องทำให้แปลกกับรูปภาพคนอื่น ๆ ใครเห็นก็จะรู้ได้ทันทีว่า เป็นรูปของ พระพุทธเจ้า

(๒) จะต้องให้มีความงดงามเป็นที่ถูกใจของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่ามีเค้ามาจาก แหล่งต่างๆ เช่นจากชมพูทวีป ได้แก่ที่แคว้นคันธารราฐ จากชนชาติกรีก-โรมันอยู่ในประเทศ ปากีสถานในปัจจุบัน ส่วนทางภาคเหนือของอินเดีย ที่อมราวดี ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างถิ่นที่กำเนิดกับ รูปแบบของพระพุทธรูปดังต่อไปนี้โดยสังเขป คือ

๑. ลักษณะพระพุทธรูป แบบต่าง ๆ แบ่งออกดังต่อไปนี้

๑) แบบคันธารราฐ (พุทธศตวรรษที่ ๗ - ๑๒) ถิ่นกำเนิดของลักษณะพระพุทธรูป แบบนี้ ได้มาจากชาวกรีกโรมัน ที่แคว้นคันธารราฐ ในประเทศปากีสถานในปัจจุบัน

๒) แบบมธูรา (พุทธศตวรรษที่ ๗ - ๑๖) ถิ่นกำเนิดมาจากทางภาคเหนือของ อินเดียเป็นศิลปวัตถุ ก่อสร้างในยุคเดียวกับคันธารราฐ

๓) แบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๗ - ๑๐) ถิ่นกำเนิดที่อมราวดี ซึ่งอยู่ทางภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย เป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกที่มีลักษณะแตกต่างจากพุทธ ศิลป์ ๒ ยุคก่อน โดยผสมผสานศิลปะยุคอมราวดีและคันธารราฐเข้าด้วยกัน

๔) แบบคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๒) กำเนิดในราชวงศ์คุปตะถือกันว่าเป็นสกุล ช่างที่สูงสุดของอินเดีย เป็นพระพุทธรูปที่มีความงามเป็นยอดในขบวนฝีมือช่างอินเดียในสมัย โบราณด้วยกัน

๕) แบบปาละ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๘) ถิ่นกำเนิดในแคว้นอ่าวเบงกอล ในสมัยราชวงศ์ปาละอันเป็นศิลปะรุ่นสุดท้ายของพระพุทธศาสนาในอินเดีย มีลักษณะศิลปะของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูผสมผสานอยู่

ปัจจุบันนี้คติในการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นประธานหลักของวัดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ว่าจะยังคงมีการสร้างอยู่บ้างแต่ก็ได้ถูกลดหน้าที่และความสำคัญลง โดยที่โบสถ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัดเพิ่มมากขึ้น สถูปเจดีย์ส่วนใหญ่ที่สร้างมักอยู่ในรูปของเจดีย์รายประดับตามศาสนสถาน รวมทั้งเป็นที่ใช้สำหรับบรรจุอัฐิของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่นเดียวกับคติในการสร้างสถูปเจดีย์อันมีมาแต่ก่อนพุทธกาลนั่นเอง

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยในปัจจุบันไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือตามคติความเชื่อและโอกาสต่างๆ ของผู้สร้าง โดยเริ่มจากความศรัทธาต่อพระพุทธรูปเจ้าซึ่งเรียกว่าพุทธานุสติ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จากนั้นจึงพัฒนาความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรศิลป์ต่างๆ ที่แฝงไว้ด้วยคติธรรม และปริศนาธรรมมากมายให้คนคิดค้นและศึกษาตีความ

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่อกจากประเทศอินเดียไปยังนานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ครั้นภายหลังเสร็จสิ้นการทำสังคายนาพระองค์ได้ส่งสมณทูตกระจายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึง ๙ สาย คือ ทางทิศเหนือ จากแคว้นคันธาระไปยังประเทศเปอร์เซียและจีน ทางทิศตะวันออกไปยังประเทศลังกา พม่า มอญ และไทย ทางทิศใต้ ไปยังชวา สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานที่อ้างอิงได้คือ ธรรมจักรและกวางหมอบ ที่ขุดพบที่บริเวณปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ ศิลปกรรมดังกล่าวมีลักษณะเช่นเดียวกับศิลปะสมัยเดียวกับของอินเดีย หลังจากนั้นพุทธศิลปวัตถุได้วิวัฒนาการไปตามอิทธิพลของพุทธศาสนาที่แผ่ไปในยุคหลังๆ เช่นลังกา พุกาม และเขมร เป็นต้น

กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลปวัตถุต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูปเจดีย์ ปราสาทหรือพระปรางค์ในประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้นล้วนมีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากอินเดีย แทบทั้งสิ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของการสร้างสถาปัตยกรรมในอินเดียมีบทบาทต่อการสร้างสถาปัตยกรรมไทย ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนาในเอเชีย โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้ง และแต่ละครั้งมีความแตกต่างกันทั้งในด้านคำสอนและผลของการเข้ามาเผยแผ่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ยุค คือ

๑. ยุคเถรวาทแบบอโศก

๒. ยุคมหายาน

๓. ยุคเถรวาทแบบพุทฺธคาม

๔. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์^{๑๐๑}

๑. ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๑๘ ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สาย ซึ่งในจำนวนนั้น พระโสณะและพระอุตตระเป็นสายหนึ่งที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ในยุคนี้ นอกจากจะใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญตลอดมาแล้ว ยังมีสื่อทางศิลปะที่ยิ่งใหญ่ตามมาอีกด้วย เช่นพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น อย่างที่นายธรรมทาส พานิชกล่าวไว้ว่า “บรรดาพระบรมธาตุทั่วแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสร้างตามคติเดียวกัน คือสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและทรงประดิษฐานนิพพานธรรมลงไว้เป็นปึกแผ่นในนครนั้น ๆ ยอดพระบรมธาตุประดิษฐานบนบัวรองรับ คือพระนิพพานเป็นธรรมอันเป็นยอดแห่งธรรม พระบรมธาตุที่มียอดบริวารสี่ยอด หมายถึงอริยสัจสี่แต่คนสมัยหลังไม่รู้ว่า พระบรมธาตุเลยเรียกว่าปราสาทขอมไป ตามร่องรอยในตำนานและทางโบราณคดีปรากฏในสมัยกรุงพม่านั้น พุทธศาสนาแบบเถรวาทอันบริสุทธิ์ รุ่งเรืองไปทั่วตลอดลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำตาปี

ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศกนี้ตรงกับสมัยทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ.๓๕๐ - ๑๒๐๐) พุทธศิลป์ในยุคนี้ที่เป็นสถูปหรือเจดีย์ปรากฏในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว มีการแบ่งพุทธศิลป์ในสมัยทวารวดี แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

(๑) ทวารวดีตอนต้น ส่วนใหญ่จะสร้างด้วยหินขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้าย พุทธรูปในสมัยคุปตะของอินเดีย แต่การสร้างยังไม่ประณีตทำให้พระพุทธรูปในยุคนี้ดูค่อนข้างกระด้าง

(๒) ทวารวดีตอนกลาง การสร้างมีความประณีตกว่าตอนต้นมาก พระพักตร์มีลักษณะแบนกว้างและสั้น เคร่งขรึม พระโอษฐ์กว้างและเบะ พระเนตรโปน มีทั้งที่สร้างด้วยหินแข็งที่ขนาดใหญ่โต แบบลอยองค์และจำหลักนูน กับที่สร้างด้วยสำริดซึ่งมีขนาดเล็กประมาณครึ่งฟุต

(๓) ทวารวดีตอนปลาย เป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างศิลปะศรีวิชัยและอุททองพบที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่

๒. ยุคมหายาน

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า ๑๔๓ - ๑๔๕.

พุทธศักราช ๖๒๐ พระเจ้ากนิษกะมหาราช ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๔ ของฝ่ายมหายาน ณ เมืองฉลันธร เมื่อเสร็จสิ้นการทำสังคายนาแล้วทรงส่งสมณทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง พระเจ้ามิ่งดีทรงนำพระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่ในประเทศจีน และต่อมาได้ส่งทูตสันถวไมตรีไปยังขุนหลวงเม้ากษัตริย์ไทยผู้ครองอาณาจักรอ้ายลาว คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ทำให้หัวเมืองทั้งหมดเหล่านั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก

ต่อมาพุทธศักราช ๑๓๐๐ กษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ซึ่งทรงนับถือพระพุทธศาสนามหายานได้เผยแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงทำให้พระพุทธศาสนามหายานเผยแผ่เข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทย ในยุคดังกล่าวนี้จึงเกิดสื่อทางศิลปะแบบมหายานเช่น เจดีย์พระมหาธาตุนครศรีธรรมราชและรูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นต้น เป็นจำนวนมากภาษาสันสกฤตจึงเข้ามาอิทธิพลในภาษาและวรรณคดีไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^{๑๐๒}

พระพุทธศาสนาในยุคนี้ตรงกับยุคศรีวิชัย (ระหว่าง พ.ศ.๑๒๐๐ - ๑๓๐๐) พุทธศิลป์ที่เป็นสถาปัตยกรรมจะมีรูปทรงสี่เหลี่ยมและมียอดแหลมแบบมณฑป นอกจากจะปรากฏในภาคใต้เป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังปรากฏแพร่หลายในอาณาจักรสุโขทัยและลำพูนด้วย เช่นที่เจดีย์วัดเจ็ดแถวและวัดอื่น ในเมืองศรีษะหลาญ ที่ลำพูนปรากฏที่วัดเชียงยืนข้างวัดพระธาตุหริภุญชัย ส่วนในจังหวัดอุตรดิตถ์นั้นไม่พบสถาปัตยกรรมลักษณะเช่นนี้ นอกจากนี้ยังพบเจดีย์ลักษณะพุทธศิลป์ยุคมหายานในบริเวณภาคกลาง เช่นที่วัดสนามชัย อำเภอมะนัง จังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะของเจดีย์เป็นแบบฐานสี่เหลี่ยม องค์เจดีย์แปดเหลี่ยม ระฆังกลม บัลลังก์แปดเหลี่ยม ที่สำคัญคือข้างในจะกลวงและก่ออิฐไม่สอปูน การเรียงอิฐจะมีลักษณะแตกต่างจากสมัยอยุธยา

พระพุทธรูปในยุคนี้จะมีพุทธลักษณะแบบเดียวกับพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง และพระพุทธรูปพะเยาอันเป็นแบบร่วมสมัยกับศิลปะแบบปาละซึ่งในอินเดียจะมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ส่วนพระพุทธรูปยุคศรีวิชัยนี้พระพุทธรูปจะนั่งขัดสมาธิราบ เป็นพระปางมารวิชัย จำหลักด้วยหินเนื้อละเอียด มีฐานสูง ที่ฐานมีรูปจำหลักนูนเป็นสิงห์แบบปาละ หางงอเป็นเส้นลวดขด สันขาปฏิปลายตัดเป็นเส้นใหญ่ พระหัตถ์ขวามีนิ้วกางเหมือนศิลปะปาละ^{๑๐๓}

พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวนน้อยแต่จะพบรูปพระโพธิสัตว์มากกว่า เนื่อง จากพระพุทธศาสนามหายานจะนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ จะพบมากบริเวณภาคใต้ เช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลาเป็นต้น ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่จังหวัดมหาสารคามแต่มีขนาดเล็ก พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวน ๖ ปาง คือ

^{๑๐๒} น. ณ ปากน้ำ, ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๕,) หน้า ๔๙ - ๕๑.

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๙ - ๕๑.

- ๑) ปางมารวิชัย มีทั้งนั่งขัดสมาธิราบ และขัดสมาธิเพชร ทำด้วยโลหะ
- ๒) ปางลีลา ทำด้วยโลหะ
- ๓) ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ทำด้วยโลหะ
- ๔) ปางโปรดสัตว์ ทำด้วยโลหะ
- ๕) ปางประทานอภัย ทำด้วยโลหะ
- ๖) ปางนาคปรก ทำด้วยโลหะสำหรับปางสมาธิ ปางมหาปาฏิหาริย์ และปางเทศนา พบแต่ที่ทำเป็นพระพิมพ์^{๑๐๔}

๓. ยุคเถรวาทแบบพุททาม

เมื่อพุทธศักราช ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุรุธมหาราชหรืออินทรมังช่อ กษัตริย์พุททาม เรื่องอำนาจ ทรงปราบรามัญรวบรวมพม่าและมอญเข้าด้วยกัน ต่อมาทรงแผ่อำนาจเข้ามายัง อาณาจักรล้านนา ล้านช้างจนกระทั่งจรดลพบุรีและทวารวดี กษัตริย์พระองค์นี้ ทรงมีพระราช ศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแรงกล้า ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็น อย่างดี ทำให้พระพุทธศาสนาในดินแดนเหล่านี้ ได้รับความเจริญ รุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว^{๑๐๕}

พุทธศิลป์ในยุคนี้จำแนกได้ ๒ ลักษณะ คือ แบบสถูปทรงระฆัง ซึ่งก่อด้วยอิฐตั้งบนฐาน สี่เหลี่ยมเป็นชั้นเชิง ตัวสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระอรหันต์ และอีกแบบ หนึ่งคือ วิหารมีช่องโค้งบรรจุพระพุทธรูป แปลนเป็นรูปสี่เหลี่ยม บางครั้งต่อชายคาออกมาจากช่อง โค้ง ส่วนยอดทำทรงรูประฆังเลียนแบบสถูป สถูปเจดีย์แบบพุททามนี้มีลักษณะคล้ายกับสถูปเจดีย์ ของลังกา ซึ่งส่งผลต่อพุทธศิลป์สมัยล้านนา เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ส่วนวัดใหม่ ๆ ในสมัยปัจจุบันก็ ได้รับอิทธิพลจากพม่ารุ่นใหม่ เรียกว่าศิลปะมอญพม่าแพร่เข้ามาอย่างไม่ขาดตอน^{๑๐๖}

๑) **พุทธศิลป์ในสมัยทวารวดี** (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือ ๑๔-๑๗) พระพุทธรูป ในสมัยทวารวดีนี้ที่พบจะมีขนาดใหญ่ สร้างด้วยปูนปั้น เช่น พระพุทธรูปยืนประจันในซุ้มเจดีย์ สี่เหลี่ยมวัดทุ่งกุ๊ด จังหวัดลำพูน และเศียรพระพุทธรูปจากที่ต่าง ๆ ทั้งปูนปั้นและดินเผา พระ พักตร์มีลักษณะแบบเดียวกับที่พบที่เมืองลพบุรี ส่วนละเอียดคือพระศกกับขอบไรพระศก เหมือนกับศิลปะแบบอู๋ทอง^{๑๐๗}

๒) **พุทธศิลปะสมัยลพบุรี** (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘) พุทธศิลป์ในสมัยนี้ที่เป็น สถูปเจดีย์จะมีรูปแบบการก่อสร้างตามแบบเทวสถานโบราณในกัมพูชา ซึ่งได้รับอิทธิพลการวาง

^{๑๐๔} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๗.

^{๑๐๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖).

^{๑๐๖} น. ณ ปากน้ำ, ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ, หน้า ๒๕ - ๓๕

^{๑๐๗} น. ณ ปากน้ำ, ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ: พระพุทธรูป (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

ผังรูปแบบมาจากเทวาลัยและศิขรของศาสนาพราหมณ์ในอินเดียได้ เนื่องจากกษัตริย์ของขอมโบราณส่วนมากนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู แม้เมื่อกษัตริย์บางพระองค์จะหันมานับถือพระพุทธศาสนาหายานก็ตาม การสร้างสถูปเจดีย์หรือพุทธสถานต่าง ๆ ก็จะใช้รูปแบบการก่อสร้างเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ เพียงแต่ปรับเปลี่ยนรูปเคารพมาเป็นรูปพระโพธิสัตว์ของหายาน ส่วนภาพ ประกอที่สลักตามหน้าบันและทับหลัง จะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกในพุทธศาสนาแทนรูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

ศิลปะของขอมในสมัยนี้มีอิทธิพลต่อการก่อสร้างสถูปเจดีย์ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก การก่อสร้างจะทำได้ด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่นำมาเรียงซ้อนกันโดยใช้น้ำหนักของหินเป็นเครื่องถ่วงยึดถ้าสร้างด้วยหินจะแคะสลักลวดลายอย่างสวยงาม ถ้าสร้างด้วยศิลาแลงจะฉาบปูนให้เรียบ แล้วประดับลวดลายปูนปั้น การเรียงอิฐจะใช้แบบอิงลิชบอนด์ (English bond) ^{๔๒}

พระพุทธรูปในสมัยลพบุรีนี้เป็นฝีมือช่างขอม ทำตามคติพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้รับมาแต่สมัยทวารวดีและมหายานครั้งสมัยศรีวิชัยและขอมนำมาแต่กัมพูชาอีกลักษณะพระพุทธรูปพระเกตุมาลาเป็นต่อมเหมือนสมัยทวารวดี แต่เปลี่ยนรูปร่างไปหลายอย่าง เช่น เป็นกันหอยบ้างเป็นฝ่าชีครอบบ้าง เป็นมงกุฎเทวรูปบ้าง เป็นดอกบัวมีกลีบรอบๆ บ้าง จะมีอะไรพระศกเสมอกันแต่จะใหญ่กว่าของสมัยศรีวิชัย เส้นพระศกมีหลายแบบ เช่น เหมือนเส้นผมทั่ว ๆ ไป ขมวดละเอียดหรือหยาบบ้าง ศิราภรณ์ทำอย่างเทริด หรือ กระบังหน้าบ้าง พระพักตร์จะมีลักษณะกว้าง พระโอษฐ์แยะ พระหนุ่ป้าน ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะทำแบบห่มคลุม ถ้าเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ทำทั้งแบบห่มคลุมและห่มดอง ชายสังฆาฏิยาวไปจรดพระนาภี ขอบอันตรวาสก (สบง) ข้างบนเผยอเป็นสัน โดยมากพระกรรณยาวย้อยจนจรดพระอังสา ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะทำเส้นพระศกเป็นอย่างบัวหลังเบ้า หรืออย่างเส้นผมคนทั่วๆ ไปก็ได้ และบางครั้งจะทำเป็นหนามขนุนก็มี ถ้าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องจะมีฉลองพระศอก กำไลแขนและประคต

พระพุทธรูปในสมัยลพบุรีที่พบมี ๗ ปาง คือ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรกมีทั้งอย่างเดียวและรัตนตรัยมหายาน คือชนิดมีพระพุทธรูปนาคปรกพระอาทิตย์อยู่กลางพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ข้างขวา นางปัญญาปารมิตาอยู่ข้างซ้าย ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ^{๔๓}

๔. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาในยุคนี้ คือแบบที่นับถือสืบทอดมาเป็นศาสนาประจำชาติไทยจนถึงปัจจุบันนี้แบ่งออกเป็น ๔ สมัย คือ

^{๔๒} กรมศิลปากร, วรรณนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๗๙ - ๘๐.

^{๔๓} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, หน้า ๓๘ - ๔๑.

๑) สมัยสุโขทัย

พุทธศักราช ๑๘๐๐ อาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลงและเป็นเวลาเดียวกันที่คนไทยตั้งตัวเป็นอิสระทางหัวเมืองทางเหนือคืออาณาจักรสุโขทัย ขณะนั้นตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าปরাกรมพามหาราชแห่งศรีลังกาพระองค์ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทำพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์จากประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยได้เดินทางไปศึกษาธรรมวินัยที่ประเทศลังกาแล้วนำมาเป็นแบบ อย่าง นอกจากนี้เมื่อคณะสงฆ์ที่ไปจากประเทศไทยจะกลับได้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาด้วยโดยมาตั้งสำนักและมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรกที่เมือง นครศรีธรรมราช

ต่อมาถึงพุทธศักราช ๑๘๓๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเสด็จขึ้นครอง ราชย์ ทรงอาราธนาพระสงฆ์ จากเมืองนครศรีธรรมราชไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังกรุงสุโขทัย มีการอัญเชิญพระพุทธรูปซึ่งสร้างในลังกาขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐาน ณ เมืองสุโขทัย ศิลปแบบลังกาจึงเข้ามาแทนศิลปแบบมหายานเช่น เจดีย์พระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ซึ่งแต่เดิมเป็นแบบมหายานแปลงรูปมาเป็นสถาปัตยกรรมแบบลังกา เป็นต้น

พุทธศักราช ๑๘๙๗ พระเจ้าลิไทซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์สุโขทัยทรงอาราธนาพระสังฆราชจากลังกามายังกรุงสุโขทัย ต่อมาพระองค์ได้เสด็จออกผนวชเป็นการชั่วคราว ณ วัดอรัญญิกและได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วงขึ้นมาเพื่อใช้เป็นหนังสือสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง

สำหรับสมัยล้านนาไทยซึ่งตรงกับสมัยสุโขทัย เจ้าเมืองหลายพระองค์ได้ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีการสร้างศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากมาย เช่น พระเจ้าเม็งรายได้ทรงสร้างวัดเชียงมั่น พระเจ้ากือนาทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก และพระธาตุดอยสุเทพ ต่อมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน ได้มีการพบพระแก้วมรกตในสถาปนาใหญ่เก่าแก่องค์หนึ่งที่ถูกฟ้าผ่าและได้รับความเสียหาย

ต่อมาถึงสมัยของพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์พระองค์นี้ ทรงมีราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างแรงกล้า ทรงส่งพระสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศลังกา เมื่อพระสงฆ์เหล่านี้เดินทางกลับจากลังกาได้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาด้วย ในรัชสมัยของพระองค์ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาขึ้น ณ ที่วัดโพธาราม หรือ วัดเจ็ดยอด การทำสังคายนาครั้งนี้เป็นการทำสังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย และนับเป็นครั้งที่ ๘ ต่อจากลังกา ในช่วงเวลาระยะนี้เป็น ระยะรุ่งเรืองแห่งวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาของล้านนาไทย เนื่องจากมีพระสงฆ์หลายรูปที่เป็นนักปราชญ์ แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีหลายปกรณ์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์แต่งมังคลัตถปิณี เวสสันดรปิณี จักกวาฬปิณี สังขยาปทสกกฐิกา พระญาณกิตติแต่งโยชनावินัย โยชนาอภิธรรมเป็นต้น พระ รัตนปัญญา แต่งวชิรสารัตถสังคหะ และชินกาลมาลีปกรณ์ พระโพธิ์รังษี แต่งจามเทวีวงศ์ พระนันทาจารย์ แต่งสารัตถสังคหะ พระสุวรรณรังสีแต่งปฐมสมโพธิสังเขป นอกจากนี้แล้วปัญญาสชาดกก็สันนิษฐานว่าแต่งในยุคนี้เช่นเดียวกัน

๒) สมัยอยุธยา

การนับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้เน้นในด้านการทำบุญกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัด ปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน การบำเพ็ญเพียรทางจิตมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อเรื่องเวทย์มนตร์คาถาอาคมและไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มาก พระมหากษัตริย์ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระมหากษัตริย์บางพระองค์มีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าเสด็จออกผนวชเป็นการชั่วคราว ส่วนประชาชนที่มีฐานะร่ำรวยนิยมสร้างวัดไว้ประจำตระกูล มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในยุคนี้

๓) สมัยกรุงธนบุรี

พุทธศักราช ๒๓๐๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จขึ้นครองราชย์ ณ กรุงธนบุรี ทรงอาราธนาพระภิกษุผู้รู้ธรรม มีศีลาจารวัตรจากเมืองต่าง ๆ เข้ามา ทรงแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะช่วยรับภาระบำรุงพระพุทธศาสนาต่อมาปีพุทธศักราช ๒๓๒๒ ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากเมืองเวียงจันทน์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาเลือกคัดเป็นฉบับหลวง แต่ยังไม่ทันที่งานจะสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ในรัชสมัยของพระองค์แม้จะมีระยะเวลาเพียงสั้นๆ แต่พระองค์ทรงมีพระทัยผูกพันในพระพุทธศาสนาและการบำเพ็ญกรรมฐานมาก

๔) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พุทธศิลป์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะยึดแบบศิลปกรรมเช่นเดียวกับสมัยอยุธยาเป็นหลัก จะให้ความสำคัญกับอุโบสถเป็นอันดับแรก วิหารเป็นอันดับที่สอง และพระสถูปหรือเจดีย์เป็นอันดับที่สามสำหรับพระสถูปหรือเจดีย์จะแตกต่างจากสมัยอยุธยาคือมีการก่อสร้างที่ประยุกต์และเพิ่มเติมรายละเอียดความวิจิตรพิศดารมากขึ้น ดังจะเห็นได้ จากพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามที่มีรูปทรงแบบลังกา แต่จะเพิ่มการตกแต่งที่องค์ระฆัง ส่วนเจดีย์จะมีการการสร้างโดยเพิ่มย่อมุมมากขึ้นเป็นย่อไม้สิบหก และย่อไม้ยี่สิบ จำนวนบัวกลุ่มที่ปลายยอดก็เพิ่มมากขึ้น^{๔๔}

ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นราชธานีแห่งใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้มีการสถาปนาและบูรณะวัดวาอารามต่าง ๆ ที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมขึ้นมาใหม่ ในด้านประติมากรรมไม่มีการสร้าง สรรค์สิ่งใดมากนัก เนื่องจากทรงเห็นว่ายังขาดความพร้อมในด้านต่าง ๆ วัดตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่เป็นโบราณสถาน หรือมีโบราณวัตถุที่มีความเก่าแก่ล้ำค่าขาดการดูแลรักษา ถูกทอดทิ้งให้ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติและผู้ร้ายใจทมิฬ จึงมีพระบรมราชโองการให้อัญเชิญพระพุทธรูปตามหัวเมืองต่าง ๆ มาไว้ในกรุงเทพ ฯ ซึ่งมีจำนวนถึง ๑,๒๘๔ องค์ ประกอบด้วย

^{๔๔} กรมศิลปากร. วรรณนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๘๕.

ยุคต่างๆ เช่นยุคเชียงแสน ยุคสุโขทัย ยุคอุทอง และยุคกรุงศรีอยุธยา โดยนำมาจากเมืองศรีสัตตนาลัย สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร ลพบุรีและอยุธยา พระพุทธรูปบางองค์ชำรุดเสียหายทรงโปรดให้ช่างซ่อมแซมให้มีสภาพดีดังเก่า แล้วโปรดให้นำไปประดิษฐานตามวัดต่างๆ

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังมีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างจักรพรรดิราชจำนวน ๒ องค์ หล่อด้วยสำริด เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติหรือปางทรมานท้าวชมพูนุทสำหรับพระปฎิมาประธานที่สร้างด้วยปูนปั้นในสมัยนี้ได้แก่พระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ(วัดสลัก) ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาททรงปฏิสังขรณ์ จัดเป็นพระพุทธรูปองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์^{๔๕}

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพหลายด้าน ทั้งด้านกวี และด้านศิลปะ มีผลงานมากมายที่เหลือปรากฏอยู่ในเวลานี้ ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์พระปฎิมาประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม และวัดราชสิทธิาราม

ต่อมาถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ยุคนี้ถือว่าพระพุทธรูปมีความเจริญรุ่งเรืองมาก เนื่องจากบ้านเมืองมีความสงบสุข ไม่มีภัยจากสงครามจากต่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังมีการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศทำให้ได้รับอารยธรรมทาง ด้านการก่อสร้างเพิ่มเติมจากต่างชาติ พุทธศิลป์ต่างๆ ในพระพุทธรูปจึงมีรูปแบบหลากหลายเพิ่มขึ้นในยุคนี้แต่อย่างไรก็ตามศาสนวัตถุที่สร้างโดยเฉพาะเจดีย์ยังนิยมทำตามแบบอยุธยาตอนปลาย พระปรางค์และเจดีย์ยังคงสร้างแบบย่อมุมเป็นพื้นจนกระทั่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีความนิยมการสร้างเจดีย์ทรงกลมซึ่งเป็นเห็นแบบอย่างมาจากทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจดีย์ลักษณะนี้ได้เป็นแบบอย่างของการสร้างในเวลาต่อมาด้วย

ในช่วงระหว่างรัชกาลที่ ๔ และ ๕ นี้ ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากต่าง ประเทศต่างๆ ทั้งยุโรปและอเมริกา การสร้างพระพุทธรูปในสมัยนี้จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ทั่วไป เช่น ปั้นจีวรเป็นริ้ว บนพระเศียรไม่มีต่อมพระเมาลี พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยนี้ เช่นพระสัมพุทธพรรณีและพระนิรันตราย เป็นต้น ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ประติมากรรมการสร้างพระพุทธรูปจึงเน้นเหมือนคนจริงมากขึ้น^{๔๖}

การสร้างพุทธเจดีย์ได้เริ่มหายไปพร้อมกับการสร้างวัดในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีพระราชดำริว่าวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นแต่รัชกาลก่อน ๆ มี

^{๔๕} สงวน รอดบุญ, พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕ - ๕๖..

^{๔๖} พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, หน้า ๓๐ - ๓๑.

จำนวนมาก จนยากแก่การดูแลรักษาโดยทั่วถึง จึงไม่โปรดให้สร้างเพิ่มเติมขึ้นอีก และประเพณีการสร้างวัดประจำรัชกาลก็ได้เลิกล้มไปในรัชกาลนี้ด้วยเช่นกัน

ปัจจุบันนี้คติในการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นประธานหลักของวัดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ว่าจะยังคงมีการสร้างอยู่บ้างแต่ก็ได้ถูกลดหน้าที่และความสำคัญลง โดยที่โบสถ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัดเพิ่มมากขึ้น สถูปเจดีย์ส่วนใหญ่ที่สร้างมักอยู่ในรูปของเจดีย์รายประดับตามศาสนสถาน รวมทั้งเป็นที่ใช้สำหรับบรรจุอัฐิของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่นเดียวกับคติในการสร้างสถูปเจดีย์อันมีมาแต่ก่อนพุทธกาลนั่นเอง ^{๔๗}

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยในปัจจุบันนั้น ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือตามคติความเชื่อและโอกาสต่างๆ ของผู้สร้าง โดยเริ่มจากความศรัทธาต่อพระพุทธรูปเจ้าซึ่งเรียกว่าพุทธานุสติ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จากนั้นจึงพัฒนาความเชื่อซึ่งเป็นโดยนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมได้แก่สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และวิจิตรศิลป์ต่างๆ ที่แฝงไว้ด้วยคติธรรม และปรีชาธรรมมากมายให้คนคิดค้นและศึกษาตีความ

ผู้ศึกษาจึงคิดว่า ความโดดเด่นของพุทธศิลป์ในแต่ละแบบที่เกิดขึ้นในระยะเวลาดียวกันหรือใกล้เคียงกัน อาจเป็นมูลเหตุที่ทำให้นักวิชาการนำมาผนวกไว้กับพุทธศิลป์แบบที่โดดเด่นที่สุด เช่น พุทธศิลป์แบบหริภุญไชย ถูกผนวกรวมในพุทธศิลป์แบบทวารวดี พุทธศิลป์แบบเชียงแสน-ล้านนา อาจจะผนวกรวมไว้กับศิลปะแบบสุโขทัย ส่วนพุทธศิลป์แบบสุพรรณภูมิและอโยธยาหรืออุททอง ก็อาจจะนำมารวมไว้กับศิลปะแบบอยุธยา ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการสร้างศิลปกรรมในวัดใฝ่โรงวัวในยุคที่พระเดชพระคุณพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) ได้เป็นผู้นำสร้างต่อมา ตามอุดมคติปณิธานของท่าน จึงเป็นผู้วางรากฐานในการพัฒนาวัดและประชาชนท้องถิ่นเข้าสู่ความเจริญได้รวดเร็วทั้งในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม ถนนเส้นทางต่างๆ เข้าถึงด้วยความสะดวกรวดเร็ว

๒.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดใฝ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

วัดใฝ่โรงวัว ตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสองพี่น้องประมาณ ๑๘ กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข ๓๔๒๒ (ลาดบัวหลวง-สองพี่น้อง) โดยที่ถนนสายนี้แยกจากทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๓๔๐ (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) ตัดผ่านหน้าวัดเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้อง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองพระยาบันลือ ซึ่งขุดเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านหน้าวัด ก่อนสร้างวัดใฝ่โรงวัว คลองนี้ยังไม่มี เป็นแต่ร่องน้ำที่เรียกกันว่า เหมืองสำหรับทำนาบัว แต่เดิมคลองนี้ชื่อคลองยายบัว

^{๔๗} กรมศิลปากร, วรรณนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔.

ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะ เป็นชื่อของเจ้าของที่ดินบริเวณปากคลองที่ยกที่ดินให้สำหรับการขุดคลอง ต่อมามีการพัฒนาขุดคลองตลอดทั้งสาย จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นชื่อ “คลองพระยาบรลือ”^{๔๘}

เมื่อระยะเริ่มแรกดินแดนบริเวณแถบนี้มีสภาพเป็นป่าดง มีสัตว์ป่าต่างๆ เช่น เสือ ช้าง หมูป่าเป็นต้นมากมายอาศัยอยู่ ต่อมาเริ่มมีผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยจับจองที่ดินแห่งนี้เป็นที่ทำมาหากิน แต่การสร้างบ้านเรือนยังเป็นลักษณะกระจัดกระจายตามบริเวณที่ดินของตนเองเป็นระยะๆ ห่างกันประมาณ ๒ – ๓ กิโลเมตร บางครั้งถึง ๔ – ๕ กิโลเมตร บริเวณห่างจากวัดไผ่โรงวัวประมาณ ๑ กิโลเมตรนั้นมีกอไผ่กลุ่มหนึ่ง ชาวนาใช้ต้นไผ่นี้ปลูกเป็นโรงเฝ้าวัว ชั่วคราว ที่แห่งนี้จึงเรียกกันว่า “ไผ่โรงวัว”^{๔๙}

ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๖๙ มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “พระรุ่ง” เดินทางผ่านมาบริเวณแถบนี้ เนื่องจากต้องการมาเยี่ยมเยียนนายสอน ซึ่งเคยเป็นเพื่อนกันมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้อุปสมบท และนายสอนได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แห่งนี้ เมื่อพระรุ่งเห็นบริเวณดังกล่าวเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เหมาะสมกับสมณะวิสัย จึงปักกลดอยู่ในที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ในความครอบครองของนายชู เมื่อ นายชูเห็นว่ามิพระมาปักกลดอยู่ในที่ดินของตนเองก็มีความดีใจเป็นอย่างมาก มีความต้องการที่จะมีวัดไว้เป็นที่ทำบุญกุศลใกล้ๆ บ้านของตนจึงได้ถวายที่ดิน บริเวณดังกล่าวประมาณ ๒๐ ไร่ กับพระรุ่งเพื่อสร้างเป็นสำนักสงฆ์

นายชูจึงนำเรื่องดังกล่าวนี้บอกกับเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ทราบ ทุกคนจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้น ณ ที่แห่งนี้ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ไม่ห่างจากบริเวณดงไผ่ที่เป็นโรงล้อมวัวมากนัก สำนักสงฆ์แห่งนี้จึงเรียกกันว่า “วัดไผ่โรงวัว” ตามไปด้วย

เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงนิมนต์พระรุ่งให้จำพรรษา ณ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ จากการที่พระรุ่งได้มาจำพรรษา ณ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้เป็นรูปแรกจึงเปรียบเหมือนท่านเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดไผ่โรงวัว^{๕๐}

พระรุ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัวได้เพียงพรรษาเดียว ก็บอกลาชาวบ้านเดินทางต่อไป จึงทำให้สำนักสงฆ์แห่งนี้ไม่มีพระอยู่จำพรรษา และกลายเป็นสำนักสงฆ์ร้าง ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ เนื่องจากไม่มีพระภิกษุ และบริเวณแห่งนี้อยู่ห่างไกลจากวัดที่พระจำพรรษาอยู่เช่นวัดบางสาม เป็นต้น การเดินทางในสมัยนั้นจะต้องอาศัยการพายเรือไปตามลำคลอง ซึ่งเป็นระยะที่ไกลมาก ดังนั้น ชาวบ้านวัดไผ่โรงวัว

^{๔๘} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, หน้า ๕๙.

^{๔๙} อนิโฆภิกขุ, อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อบุญ), วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, กรุงเทพฯ : บริษัทศรีทิพย์พรินต์จำกัด, ๒๕๔๔.

^{๕๐} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน, หน้า ๕๒.

โดยการนำของนายสุข สุวรรณศรี นายสุตา วัชวงษ์ นายบุตร นายพุ่ม และนายสอน บุคคลทั้งหมดปัจจุบันได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ได้พร้อมใจกันเดินทางไปนิมนต์พระภิกษุจากวัดบางสาม ๒ รูป มาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้^{๙๑}

พระภิกษุ ๒ รูป ที่เดินทางมาจากวัดบางสาม มาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์บ้านไผ่โรงวัวตามคำนิมนต์ของชาวบ้านแห่งนี้คือ พระขาวกับพระขอม และพระขอมรูปนั้นคือ “พระครูอุภัยภาดาทร” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า หลวงพ่อขอม หรือ อนิโฆภิกขุ นั่นเอง

สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวในระยะแรกเริ่มได้รับการพัฒนาทางด้านการก่อสร้างน้อยมาก เนื่องจากประชากรยังมีจำนวนน้อย ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชากรยังไม่ค่อยดีนัก ทำให้ไม่สามารถที่จะพัฒนาวัดตามคำบันทึกของหลวงพ่อขอมที่ว่า

..มดคนายกที่วัดไผ่โรงวัวนิมนต์เรามาจากวัดบางสาม เรามาอยู่วัดได้ปีเศษ ได้ขุดสระน้ำขนาดใหญ่สระหนึ่ง เป็นเนื้อที่ ๑ ไร่เศษ ที่วัดยังไม่ได้สร้างอะไรเลย เป็นสำนักสงฆ์ มีกุฏิโคลงเคลงอยู่ ๒-๓ หลัง มีศาลาทำบุญอยู่กับดินเป็นมุงจาก มีหอสวดมนต์เล็กๆอยู่ ๑ หลัง เวลาเช้าต้องไปตักน้ำที่แม่น้ำท่าจีน เป็นระยะประมาณกิโลเมตรเศษ จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นท้องทุ่ง น้ำท่วมทุกปี ในปีหนึ่งประมาณ ๑ เมตร ๕๐ เซนติเมตร วัดตั้งอยู่กลางทุ่งนาอันเปล่าเปลี่ยว บ้านก็อยู่ห่างๆ โนนหลัง นี่หลัง บิณฑบาตกว่าจะได้ข้าวก็กะหลายแห่ง กว่าจะถึงวัดก็ตะวันโแดง^{๙๒}

ที่	นามเจ้าอาวาส	พ.ศ.....	ประวัติเจ้าอาวาส
๑	พระรุ่ง	๒๔๖๙ - ๒๔๗๑	เป็นพระธุดงค์มาอยู่ ไม่ปรากฏประวัติ
๒	พระขาว	๒๔๗๒- ๒๔๗๗	นิมนต์มาจากวัดบางสาม / ลาสิกขา
๓.	พระรอด	๒๔๗๗ - ๒๔๗๘	ไม่ปรากฏประวัติ
๔.	พระเงิน	๒๔๗๘ - ๒๔๗๙	มาอยู่ชั่วคราว
๕	พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อขอม อนิโฆ)	๒๔๗๙ - ๒๕๓๒	มาจากวัดบางสามพร้อมพระขาว / ไปจำพรรษาอยู่วัดพระศรีมหาธาตุฯ และเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ที่วัดประตูลาศ ๖ ปี ต่อมาชาวบ้านนิมนต์กลับมาวัดไผ่โรงวัว ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก
๖.	พระครูสุวรรณชินวัฒน์ (โกร่ง ชินวโส)	๒๕๓๒- ปัจจุบัน	อุปสมบท / จำพรรษาอยู่วัดไผ่โรงวัว (เป็นหลานของหลวงพ่อขอม)

ตารางที่ ๒.๑ ลำดับเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๙๒} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อขอม, หน้า ๗-๒๒.

เมื่อหลวงพ่อกษมอุปสมบทได้ ๕ พรรษา และมาอยู่สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวได้ประมาณ ๑ ปี ต่อจากนั้นท่านได้ไปจำพรรษาที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดประตูลาศซึ่งตั้งอยู่ในตัวจังหวัดสุพรรณบุรีเมื่อสอบได้นักธรรมชั้นเอกแล้วจึงเดินทางกลับมาอยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ สภาพสำนักสงฆ์วัดไผ่โรงวัวในระยะเวลาที่ท่านไปจำพรรษาที่อื่นนั้น อยู่ในสภาพที่ซำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ไม่ได้รับการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์แต่อย่างใดเลย ศาลาทำบุญแต่เดิมเป็นไม้มุงจากเหลือกระดานปูพื้นไม่กี่แผ่น ปีต่อมาคือ พ.ศ.๒๔๘๐ ท่านได้ทำการก่อสร้างศาลาการเปรียญ ๑ หลังเพื่อประกอบศาสนพิธีต่างๆ ต่อจากนั้นได้เริ่มลงมือทำการก่อสร้างกุฏิ วิหาร และอุโบสถ และขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๙ และทำการฝังลูกนิมิตเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๔ และมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “วัดโพธาราม” แต่เพราะชาวบ้านคุ้นเคยกับชื่อเดิมมากกว่า จึงทำเรื่องขอเปลี่ยนไปใช้ชื่อเดิมคือ “วัดไผ่โรงวัว” เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๓^{๙๓}

รูปที่ ๒.๑ วัดไผ่โรงวัว

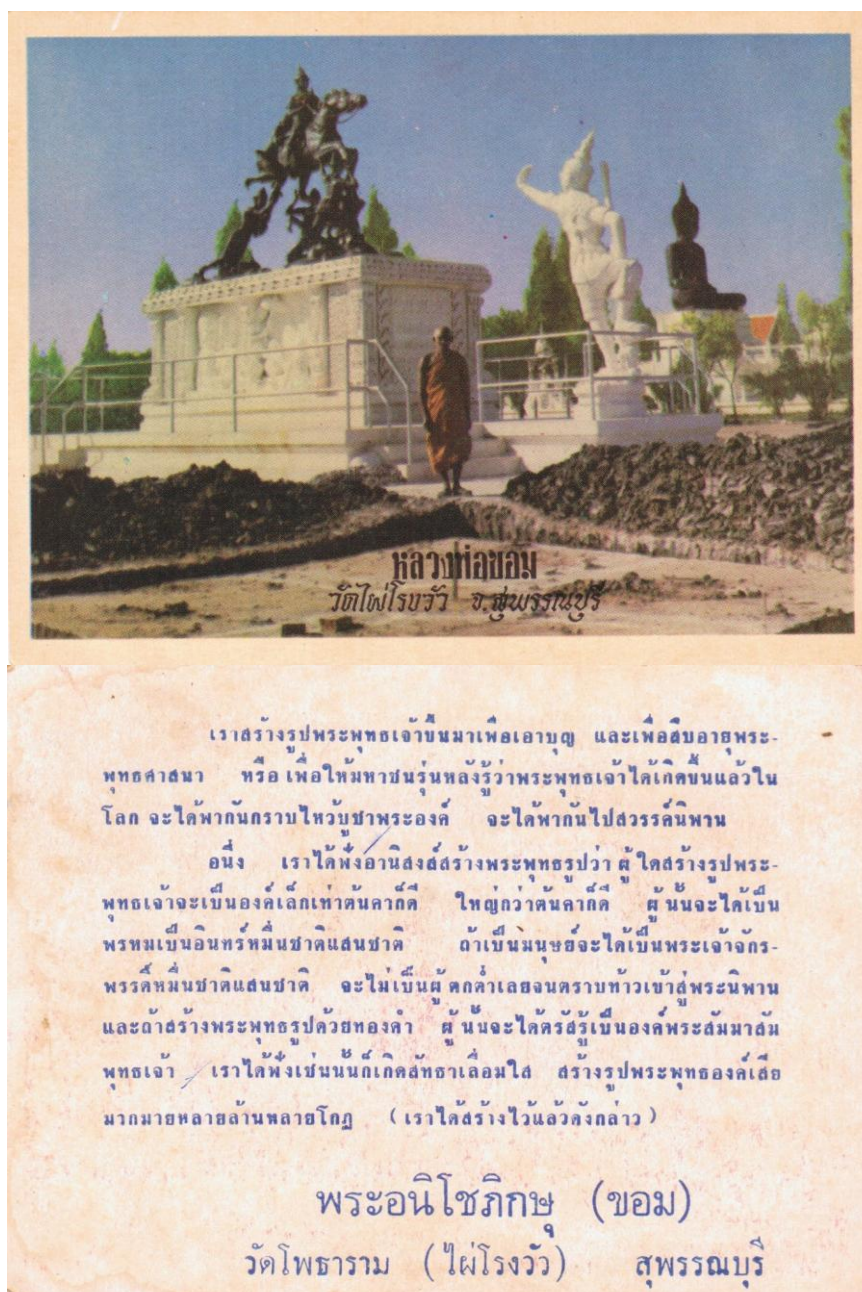
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ภายใต้การบริหารจัดการของหลวงพ่อกษมอดีตเจ้าอาวาส ผู้มีศรัทธา มีความมุ่งมั่นในด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมผ่านศิลปกรรม

ความศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูปของหลวงพ่อกษมนั้น เกิดจากคติความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ หรือนรก สวรรค์ตามแนวความเชื่อของชาวพุทธทั่วไปที่ว่า

...ที่เราสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาก็สร้างด้วยความศรัทธา สร้างเพื่อเอาบุญ ไม่ได้สร้างเพื่อเป็นเครื่องรางของขลังอะไร และไม่ได้สร้างเพื่อยู่งยงกระพั้นอะไร สร้างเพื่อเอาบุญทั้งนั้น เพราะเราได้ยินพระท่านเทศน์ว่า อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะองค์เล็กหรือองค์ใหญ่

^{๙๓} พระมหาสุเทพ ผิวเผือด, ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

เท่าใดก็ตาม จะมีบุญมาก อาานิสงส์มาก จะได้เป็นพรหมเป็นอินทร์ ถ้าเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

รูปที่ ๒.๒ คติการสร้างพระพุทธรูป
ของหลวงพ่อบรม ที่ทำเป็นแผ่นภาพแจกโดยทั่วไป

อาตมาได้ยินอาานิสงส์พระท่านเทศน์อย่างนี้แล้ว ก็เกิดศรัทธาสร้างมากมายเหลือที่จะคณานับให้ถ้วนได้...สร้างด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง อาตมาสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเพื่อกราบ

ไหว้บูชา ไม่ได้สร้างเพื่อเสกเป่าให้อยู่ยงคงกระพัน อาตมาสร้างเพื่อเอาบุญเท่า นั้นการเสกเป่า อาตมาไม่เสกไม่เป่า เพราะปุณฺณจะเสกเป่าให้เป็นพระไม่ได้ อาตมาสร้างขึ้นมาให้เป็นพระได้ เท่านั้น ไม่มีพิธีต้องอะไร.....เรื่องขลังไม่ขลังไม่เข้าใจ อาตมาสร้างขึ้นมาด้วยความศรัทธาเท่านั้นเอง ^{๙๔}

รูปที่ ๒.๓ คำปฏิญาณของหลวงพ่อขอม

ผู้มีความมุ่งมั่นในงานเผยแผ่ ซึ่งมีธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อยู่ด้วย

จากเอกสารในการเผยแผ่ที่ทางวัดไผ่โรงวัวได้ทำการแจกอยู่ทุกวันนี้ที่เรียกว่า “กันหญิงร้องไห้ กันชายบวชสึก”^{๙๕} จะมีคำปฏิญาณของหลวงพ่อขอม ๕ ข้อ ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด ๓ ประการ คือ

หลักการคือ

๑. ชีวิตของเราที่ยังเหลืออยู่ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตอยู่ของท่านก็เพื่อปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์สาวก คือการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒. เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา หมายถึงจะปฏิบัติในหน้าที่ของพระสงฆ์ตลอดชีวิต

^{๙๔} อนิโฆภิกขุ. ๑๐๐ ปี หลวงพ่อขอม, หน้า ๒๖ – ๓๔.

^{๙๕} พระอนิโฆ ภิกขุ (ขอม), หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๔๓.

๓. เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสัก ๑ บาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง หมายถึง การยึดหลักปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และความเห็นแก่ส่วนรวม

อุดมการณ์ คือ

๑. โอ!.. โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน หมายถึง การไม่ยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งทั้งปวง

วิธีการคือ

๑. เราจะให้รูปพระพุทธรูปเคลื่อนไปในพื้นธรณี หมายถึง การตั้งใจที่จะสร้างรูปของพระพุทธรูปให้มียาวทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นวัตถุมงคลที่มีรูปพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กไปจนถึงมีขนาดใหญ่ด้วยความคิดของท่านที่ปรากฏอยู่ในหนังสือวัดไร่โรงว่า “ในอนาคตกาลเบื้องหน้า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า จักไม่ซึมซาบเข้าไปในจิตใจคน รูปพระพุทธรูปจะประกาศถึงความที่พระพุทธรูปเจ้า ได้เคยอุบัติขึ้นในโลกนี้ ” เหมือนกับพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้ทรงสร้างสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ที่ประเทศอินเดีย หลวงพ่อขอม นอกจากจะเป็นพระที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัย และมีความรู้ความสามารถในการก่อสร้างแล้ว ยังเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล โดยการนำเอาเหตุการณ์ในอดีต มาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน แล้ววิเคราะห์อนาคตว่า

.....ต่อไปในอนาคตเบื้องหน้าโน้น พระพุทธรูปของพระองค์ จะอยู่ตามกระดาดขึ้น ไม่กำซาบเข้าไปในจิตใจคน วัตถุทั้งหลายที่ผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างไว้ เช่น โบสถ์ วิหารเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธรูป จงดูถาวรวัตถุที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าไม่ได้พระเจ้าอโศกสร้างสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลไว้ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีใครรู้ที่พระพุทธรูปประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ปฐมเทศนา และที่ปรินิพพานได้เลย สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ถึงแม้เป็นวัตถุก็อาจทำให้มนุษย์เข้าถึง พุทธานุสติได้^{๓๖}

หลวงพ่อกอม นอกจากจะมีความมุ่งมั่นในด้านการก่อสร้างทั้งศาสนวัตถุและศาสนสถาน โดยมีจุดมุ่งมั่นดังกล่าวมานั้น มาจากแนวความคิดทั้งเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษ นรกและสวรรค์ และจุดมุ่งหมายเพื่อจะช่วยเหลืออายุพระพุทธศาสนาดังกล่าวที่ว่า...ต่อไปภายหน้า ถ้าไม่มีวัดศาสนาก็อยู่ไม่ได้ เพราะถึงแม้พระจะมีศรัทธาแต่ก็ยังไม่พ้นจากโลก ยังอ่อนแอต่ออุปสรรคต่างๆ ระหว่างการปฏิบัติด้วยอามิสบูชากับปฏิบัติบูชานั้นไม่แย่งกันเลย เป็นแต่สูงต่ำกว่ากันเท่านั้น อามิสบูชาเป็นทางสวรรค์ ปฏิบัติบูชาเป็นทางนิพพาน การที่พระพุทธรูปทรงตีสัญญาเพื่อไปนิพพาน ไม่ให้หลงอยู่เพียงแค่สวรรค์... การสร้างวัดอารามหรือสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันเป็นการสมควรแท้... บัดนี้ชาวพุทธเราศรัทธาพระพุทธรูปกันทั่วโลก ทั้งปั้นทั้งหล่อองค์ใหญ่องค์เล็กมากมาย... บางท่านไม่ศรัทธา

^{๓๖} อนุชิตกัญ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อกอม, หน้า ๘๑-๘๒.

ในพระพุทธรูป หากว่าเป็นอิฐเป็นปูนเป็นทองเหลืองที่แท้ความสงบเย็นนิ่งไม่ไหวติงกว่าพระพุทธรูปเป็นโลหะ ถ้าจะนั่งพิจารณาพระพุทธรูปด้วยใจที่บริสุทธิ์แล้ว จะเห็นเหมือนพระพุทธรองค์เสด็จมาประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์จริงๆ ที่ทำให้เกิดปิติ เหมือนเจริญพุทธานุสติ...^{๙๗}

ตลอดระยะเวลาในช่วงชีวิตของท่าน นอกจากการอุทิศตนต่อพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้นักธรรมชั้นเอก ซึ่งถือว่าในสมัยนั้นยากที่บุคคลผู้มีความมานะอดทนและสนใจต่อการเรียน หลวงพ่อขอมใช้วิธีการทำงานให้มาก ทำงานให้เพลินในงานพระพุทธศาสนา^{๙๘} มีความมุ่งมั่นเดินตามรอยพระพุทธรองค์ มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ดังคำปฏิญาณที่ว่า

- ๑) เมื่อชีวิตของเรายังเหลือ ขอช่วยพระพุทธรองค์ไปจนตาย
- ๒) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสัก ๑ บาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง
- ๓) เราจะให้รูปพระพุทธรองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี
- ๔) โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน
- ๕) เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา^{๙๙}

จากคำปฏิญาณดังกล่าวนี้ จะพบได้ว่าตั้งแต่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นต้นมา ท่านได้ทำการพัฒนาวัดไผ่โรงวัวในทุกๆ ด้าน ท่านอุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนาทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยหรือย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ เพราะการก่อสร้างงานแต่ละชิ้น ต้องใช้ทั้งความรู้ความสามารถทั้งด้านแรงกายแรงใจและเงินเป็นจำนวนมาก งานเหล่านี้จึงจะสำเร็จลุล่วงผ่านพ้นไปด้วยดี และเป็นที่น่าภาคภูมิใจและศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่งคือจากการศึกษาค้นคว้าประวัติของท่านไม่พบว่าท่านมีความต่างพร้อยเสื่อมเสียในเรื่องเงินทองเลย ทั้งนี้เพราะท่านเป็นพระที่เป็นทั้งนักเผยแผ่และปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเอง มีความสันโดษมากน้อย เงินทุกบาททุกสตางค์ที่ประชาชนบริจาคจึงหมดไปกับการก่อสร้างพุทธศิลปวัตถุต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อในการสอนที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดไผ่โรงวัวให้คนรู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญา ขณะเดียวกันท่านก็มีวัตรปฏิบัติและปฏิปทาทั้งดงาม ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรม วินัยอย่างเคร่งครัด ไม่หลงมัวเมาในลาภสักการะ มองโลกด้วยปัญญา ดังที่ปรากฏในคำปฏิญาณในข้อที่ ๔-๕ ว่า โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน หรือเราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา ทุกข้อที่ท่านได้ตั้งคำปฏิญาณนั้น สามารถทำปฏิบัติได้ทั้งหมด พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อขอม อนิโซ) เป็นพระสงฆ์สาวกที่สร้าง

^{๙๗} พระอนิโซ ภิกขุ(ขอม), หนังสือนิพพานบันเทิง, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๓๙ - ๔๐

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๙๙} พระอนิโซ ภิกขุ (ขอม), หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๔๓.

คุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และประโยชน์แก่พุทธชนิกชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

ปี พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งถือกันว่าเป็นปีกิ่งพุทธกาล ได้มีการเฉลิมฉลองกันทุกประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา หลวงพ่อขอมนั้นแต่เดิมท่านสร้างพระพุทธรูปมาก่อนหน้านี้ตั้งแต่ครั้งที่ท่านเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยได้ทำเป็นพระพิมพ์เล็กบ้างใหญ่บ้าง บรรจุไว้ที่พระปรางค์ใหญ่ในวัด ต่อมาเมื่อท่านย้ายกลับมาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัวท่านจึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมามากมาย และบรรจุใส่โองใส่ไหไว้จนนับไม่ถ้วน จึงคิดจะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ดังที่ท่านกล่าวว่า...เมื่ออาตมาได้สร้างศาลาการเปรียญ สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ ขุดสระแล้ว เวลานั้นใจคิดจะสร้างพระหน้าตักกว้าง ๓ เส้น สูงให้เป็นไปตามสัดส่วน สร้างด้วยอิฐปูนหินทราย แต่พอเอาเข้าจริงๆ ใจนึกอย่างไรก็ไม่รู้ อาตมากลับสร้างเป็นเนื้อทองผสมไป คือเทียวหาทองด้วยตัวเองบ้าง ผู้มีจิตศรัทธาเอามาผสมบ้าง ชาวบ้านต่างพากันเอาเนื้อทองต่างๆ มาผสม หล่อเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรจนสำเร็จ ได้พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง ๕ วา ๑ คืบ สูง ประมาณ ๗ วา นับแท่นฐานบัลลังก์ด้วยสูงประมาณ ๑๓ วา เป็นพระหล่อขนาดใหญ่โตมากที่สุดทีเดียวในสมัยนั้น นับว่าเป็นพระหล่อที่ใหญ่ที่สุดในโลก...^{๑๐๐}

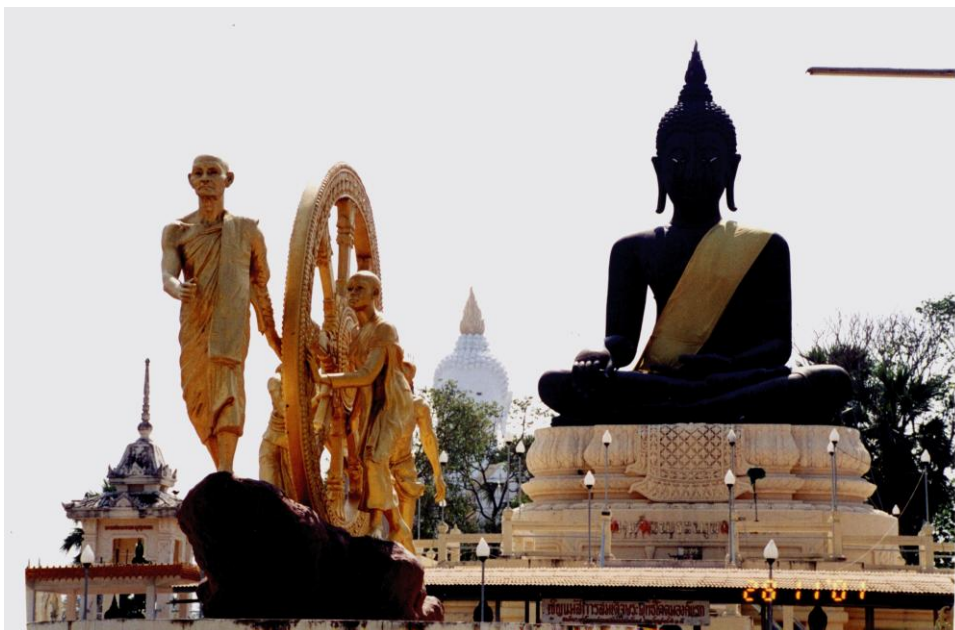

รูปที่ ๒.๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงสวมพระเกตุสมเด็จพระพุทธโคดม เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

^{๑๐๐} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อขอม, หน้า ๓๔ – ๓๕.

ตั้งแต่หลวงพ่อบรมเริ่มทำการก่อสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา
กว่าจะแล้วเสร็จประมาณ ๑๒ ปี เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน มาทรงสวมพระเกตุสมเด็จพระพุทธรูปโคตม เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ.
๒๕๑๒ นับเป็นเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นมงคลสูงสุดของชาวอำเภอสองพี่น้อง โดยเฉพาะชาวบ้าน
ไผ่โรงวัวที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่เปรียบมิได้^{๑๑๑}

รูปที่ ๒.๕ องค์สมเด็จพระพุทธรูปโคตม

พร้อมด้านหน้า มีพุทธรูปสี่องค์ คือพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ชวนกัน
ขึ้น วงล้อพระธรรมจักร หล่อด้วยทองเหลืองขนาดใหญ่

สี่เหล่าชาวพุทธะ	องค์เฮย
รวมกลุ่มร่มล่อง	จักรไว้
พลังพร้อมล้อมรณรงค์	จักรรัตนนา
จักรพระเจ้าจักได้	ก้าวหน้า พาเจริญ

การก่อสร้างสมเด็จพระพุทธรูปโคตมของหลวงพ่อบรมครั้งนี้ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว
เสมือนเป็นแรงศรัทธาที่บันดาลให้หลวงพ่อบรมเกิดความศรัทธาและความมุ่งมั่นในการก่อสร้าง
พุทธศิลป์วัตถุต่างๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ท่านกล่าวว่า...

^{๑๑๑} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, "ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัด
และชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์
พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

...ต่อแต่นั้นมาเราก็เกิดศรัทธาอันยิ่งยวดลงมือสร้างกันขนาดใหญ่ สร้างอย่างองอาจ สร้างอย่างไมกลัวมีกลัวจน อาตมาให้สร้างจนเต็มวัดไปหมด... ถ้าไม่ตายไปก่อนจะสร้างให้เต็ม ๒๒๐ ไร่ สิ่งที่กำลังสร้างแล้วเวลานี้มีมากมายเหลือคณานับ...และสิ่งที่จะสร้างต่อไป

๑) สร้างพระนอนยาว ๒ เส้น

๒) สร้างพระยืนสูง ๒๐ วา

๓) สร้างพระนั่งสูง ๕ วา จะสร้างครบพระเจ้า ๕ พระองค์ คือ พระพุทธโคดม พระกกุสันโธ พระโกนาคมน พระมหากัสสปะ และพระศรีอารย พระนั่ง ได้แก่พระพุทธโคดม พระกกุสันโธ และพระศรีอารย พระยืน คือ พระโกนาคมน พระนอน คือ พระมหากัสสปะ

๔) พระเจดีย์

๕) ที่ถวายพระเพลิงพระพุทธรองค์

๖) ที่สมณวิปัสสนา

๗) โบสถ์ยาว ๖๓ วา

อาตมาตั้งใจจะสร้างงานอีก ๗ ชิ้นดังกล่าว...^{๑๐๒}

ประเภทพุทธศิลปวัตถุที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) สร้างขึ้น

บริเวณที่ตั้งวัดไผ่โรงวัวตั้งแต่เริ่มแรกที่กำลังเป็นสำนักสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ดินของนายชู ได้ถวายให้กับพระรุ่งที่รู้ดงค์มาจำพรรษาเป็นจำนวน ๒๐ ไร่ หลังจากที่หลวงพ่อบุญได้รับ ตำแหน่งเจ้าอาวาสได้ทำการบุกเบิกก่อสร้างพัฒนามาจนถึงปัจจุบันนี้ วัดไผ่โรงวัวมีเนื้อที่ ๒๖๐ ไร่ ๑ งาน ๖๗ ตารางวา หลวงพ่อบุญได้ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุไว้มากมาย เมื่อจัดสิ่งก่อสร้าง ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ให้เป็นพุทธศิลปวัตถุจึงแยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภท คือ

๑) ประเภทสถาปัตยกรรม ได้แก่ อุโบสถร้อยยอด นิโคธาราม(วิหารร้อยยอด) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง เช่น ปราสาท ๓ ถตุ สังฆเวสนียสถานทั้ง ๔ จำลอง เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนาปรินิพพาน และสถานที่ถวายพระเพลิงสรีระของพระพุทธเจ้า เมือง นรท วิมานพญายม พุทธวิหารมหายาน

๒) ประเภทปฏิมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระพุทธรเจ้า ๕พระองค์ พระพุทธรูปในวัดไผ่โรงวัวทั้งหมดนั้น จะมีทั้งอิริยาบถนั่ง นอน และยืน ประติมากรรม ได้แก่ รูปปั้นสัตว์นรก รูปปั้นเปรต อสุรกาย รูปปั้นที่เป็นศิลปวัตถุที่เกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตและคำ พึงเพย

๓) ประเภทจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ ภาพเขียนที่แสดงเรื่องราวทางวรรณกรรมต่างๆ ในทาง พระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากฝาผนังของอุโบสถร้อยยอด นิโคธาราม

^{๑๐๒} อนิโฆภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบุญ, หน้า ๔๘.

สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อ้อม อนิโช) ได้สร้างไว้ในวัดไผ่โรงวัว นั้นมีมากมาย แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวเฉพาะลักษณะของสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในเรื่องการเผยแพร่ ได้แก่

รูปที่ ๒.๖ อุโบสถร้อยยอด

ชั้นล่างเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมฝึกอบรมได้ ภายในมีภาพจิตรกรรมทางศาสนา ผู้ที่ มาเที่ยวชมทัศนศึกษาสามารถศึกษาหาความรู้จากจิตรกรรมฝาผนังได้

๑) อุโบสถร้อยยอด

อุโบสถร้อยยอดได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นอุโบสถทรงไทยจัตุรมุข กว้าง ๘๙ เมตรยาว ๑๒๗ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรมรวมเข้าไว้ด้วยกันในอุโบสถหลังนี้ โดยที่ตัวอุโบสถร้อยยอด เป็น ลักษณะงานสถาปัตยกรรม ภายนอกอุโบสถ เช่น บานประตูและหน้าต่างแต่ละบานจะมีภาพ แกะสลักเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เป็นประติมากรรมที่มีความงดงาม วิจิตรพิสดาร ดูเหมือนมีชีวิตชีวา งานประติมากรรมเหล่านี้แต่ละชิ้น จะมีประชาชน ผู้มีจิตศรัทธารับเป็นเจ้าภาพในการสร้างและบางชิ้นงานจะมีการอุทิศบุญกุศลให้บุพพการีชน ของผู้สร้าง ซึ่งเป็นคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนซึ่งมีมาแต่โบราณกาล

รูปที่ ๒.๗ วิหารร้อยยอด (นิโครธารามพุทธวิหาร)

๒) วิหารร้อยยอด (นิโครธารามพุทธวิหาร)

วิหารร้อยยอด เป็นวิหารที่หลวงพ่อบรมสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๖ ก่อนการสร้างอุโบสถร้อยยอด มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะทรงไทยประยุกต์อินเดีย จตุรมุข กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๕๔ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มีเนื้อที่กว้าง ๕๐ เมตร ยาว ๘๒ เมตร หน้าบรรณประดับด้วยทองคำเปลว เป็นสิ่งที่ก่อสร้างอยู่บนเนินดินมีน้ำล้อมรอบ เน้นด้านรูปแบบ การก่อสร้างตัวอาคาร ตามแนวคิดของหลวงพ่อบรมให้ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติกรรมฐาน

รูปที่ ๒.๘

จากศิลปกรรม พุทธประวัติที่นำเสนอ
ออกสู่สายตาผู้มาเที่ยวชมทัศนศึกษา

รูปเสด็จออกทรงผนวช พระยามารห้าม
คติธรรม ผู้จะต้องการกระทำความดี ย่อมมี
อุปสรรค ถ้ามีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ก็จะสามารถบรรลุสิ่งที่พึงปรารถนาได้

รูปที่ ๒.๙ กบิลพัสดุ์จำลอง

เสมือนเมืองสวรรค์ ที่สามารถบอกถึงการได้ประกอบกุศลกรรม แล้วจักได้บังเกิดประสพแต่สิ่งที่ดีมีความสุข

๓) เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง

เมืองกบิลพัสดุ์จำลองเป็นสถานที่ซึ่งพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโ) สร้างขึ้นโดยการจำลองสิ่งเหล่านี้มาจากประเทศอินเดีย เนื่องจากท่านได้เดินทางไปดูสถานที่เหล่านั้นด้วยตนเอง และสร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นการผสมผสานงานศิลปะทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม รูปทรงศิลปะอินเดีย ประกอบด้วยปราสาท ๓ ถุ คือ ถุร้อน ถุฝน และถุหนาว ที่ทรงพระแสงศร ที่เสด็จหนีออกผนวช ที่ตัดพระเมาลี ชุ่มประตุมืองกบิลพัสดุ์ ปราสาทพระนางพิมพา ภายในเมืองกบิลพัสดุ์จำลองแห่งนี้ประกอบด้วยงานประติมากรรม รูปหล่อของเจ้าชายสิทธัตถะประทับในอิริยาบถต่างๆ เช่นประทับในพระราชวังที่แวดล้อมด้วยราชองครักษ์ ทรงสำราญอิริยาบถกับพระราชบิดา มีนางสนมกำลังพ้อนรำร่า เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จชมพระราชอุทยานด้วยราชรถโดยมีนายฉันทะเป็นผู้ติดตาม และงานประติมากรรมรูปปั้นขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชมีพญามารออกมาห้าม

รูปที่ ๒.๑๐ สังเวชนียสถานทั้ง ๔

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "อานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล นี่คือ

๑. สถานที่พระตถาคตเจ้าบังเกิดแล้ว คือที่ประสูติจากพระครรภ์ (คือ อุทยานลุมพินี กึ่งกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวงของแคว้นสักกะ กรุงเทวทหะเป็นเมืองหลวงของแคว้นโกลิยะ ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเนปาลห่างชายแดนภาคเหนือของประเทศไทยอินเดีย ๖ กิโลเมตรครึ่ง บัดนี้เรียกว่า รุมินเด)

๒. สถานที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้คุณุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ (คือไร่ร่มไม้ศรีมหาโพธิ์ ภายในป่าสาละ ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ปัจจุบันคือ ควงโพธิ์ที่ตำบลพุทธคยา รัฐพิหารประเทศอินเดีย)

๓. สถานที่พระตถาคตเจ้าแสดงธรรมจักร (คือสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงธรรมปฐมเทศนาโปรดปัจจุวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทางทิศเหนือของเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ปัจจุบันนี้เรียกว่า สารนาถพาราณสีบัดนี้เรียกว่า วารานสี)

๔. สถานที่พระตถาคตเจ้าปรินิพพาน (คือที่ศาลวโนยาน เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ ปัจจุบันนี้เรียกเมืองกาเซีย จังหวัดโคธักปุระ)

สถานที่ทั้ง ๔ ตำบลนี้แล ควรที่พุทธบริษัท คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระศาสดาเจ้า จะดูจะเห็นและควรจะทำให้เกิดความสังเวชทั่วกัน"

"อานนท์ ชนทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งได้เที่ยวไปยังเจดีย์สังเวชนียสถานเหล่านี้ด้วยความเลื่อมใส ชนเหล่านั้น ครั้นทำกาลกิริยาลงจักเข้าถึงสุตคติโลกสวรรค์"

อนึ่ง สังเวชนียสถาน มีความหมายถึง สถานที่เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช แต่คำว่าสังเวชในทางธรรมนั้น มีความหมายลึกซึ้งกว่าความหมายของคำว่าสังเวชที่พบเห็นกันทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ ในทางธรรมหมายถึง ความรู้สึกสลดใจที่ทำให้คิดได้ ทำให้จิตใจหันมานึกถึงสิ่งที่ดีงาม เกิดความไม่ประมาท เพียรพยายามทำสิ่งที่เบญทศต่อไป จึงจะเรียกว่า สังเวช ความสลดในและห่อหุ้มหรือห่อหุ้มเสีย ไม่เรียกว่าเป็นความสังเวช

๔) สังเวชนียสถานทั้ง ๔

สังเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นสื่อที่แสดงถึงเรื่องราวสำคัญของพระพุทธเจ้า คือ

- (๑) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ
- (๒) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อันุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ
- (๓) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธัมมจักรกัปปวัตน์สูตร
- (๔) สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

สถานที่เหล่านี้ ได้จำลองมาจากประเทศอินเดีย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนที่มีทรัพย์น้อย ไม่มีโอกาสได้ไปชมของจริงมาชมที่วัดไร่โรงวแห่งนี้ เป็นศิลปะอย่างเดียวกับอินเดีย ^{๑๐๓}

^{๑๐๓} อนิโซ ภิกขุ, หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๕๔.

รูปที่ ๒.๑๑ เมืองนรกภูมิ

เมืองนรกภูมิ ที่ประกอบด้วย วิมานพญายม สร้างเป็นสถาปัตยกรรม ลักษณะเป็นถ้ำ นอกจากนั้นได้จำลองขุมนรก ที่ตั้งของเมืองนรกภูมิ ในพื้นที่ประมาณ ๔ ไร่ มีเปรต อสุรกาย ต่างๆ สร้าง พ.ศ. ๒๕๑๔ สร้างตามคำภีร์พระมาลัยโปรดสัตว์นรก เป็นคติสอนใจ ในการกระทำชั่ว กระทำบาปจะได้รับผลเช่นไร ฯลฯ

ข้อคิด...ชาวพุทธที่มาชมเปรตที่วัดไผ่โรงวัว มี 3 ชั้น ชาวพุทธชั้นสูง ท่านเป็นผู้อุทิศมรณกรรม ท่านไม่มีอะไร ท่านเห็นเป็นกฎของธรรมดา ชาวพุทธชั้นกลาง ยังมีรักมีชัง ก็ติบ้างชมบ้างไปตามวิสัย ชาวพุทธชั้นต่ำ ไม่รู้โอ้อวดโอ้อวดอะไร ได้แต่หัวเราะชอบใจไปตามอารมณ์

รูปที่ ๒.๑๒ พุทธวิหารมหายาน

๖) พุทธวิหารมหายาน

งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมต่าง ๆ ที่หลวงพ่อบรมสร้างขึ้นประกอบ ด้วย ศิลปะชาติต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของไทยเอง ของอินเดีย และยังประกอบด้วยศิลปะของจีน ซึ่งเป็นสื่อที่ แสดงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาพุทธมหายาน เช่น บริเวณด้านหน้าวัดทางทิศเหนือที่ติดกับคลองพระ ยาบรลือ จะมีการก่อสร้างซุ้มประตูจีนและอักษรที่จารึกเป็นภาษาจีนไว้ด้วย นอกจากนี้แล้ว บริเวณตรงกันข้ามกับทางเข้าแดนรกภูมิยังมีปฏิมากรรมการก่อสร้างพระโพธิสัตว์กวนอิม และสถาปัตยกรรมการก่อสร้างประตูจีน เก๋งจีน วิหารจีน รั้วและสิ่งก่อสร้างอีกหลายอย่าง ซึ่ง หลวงพ่อบรม มีคติในการก่อสร้างงานปฏิมากรรม และสถาปัตยกรรมว่า ชาวจีนกับชาวไทยเป็น พี่น้องกันมาช้านาน มีเชื้อสายเดียวกัน และนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน บุคคลที่รู้จักกัน ดี เช่น ท่านฟาเหียน-ท่านหฺยวนฉาง” ท่านทั้ง ๒ รูปนี้เป็นผู้แปลพระไตรปิฎกภาษาจีน และนำ พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศจีน แล้วพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผ่ต่อไปยังประเทศ ญี่ปุ่นอีกด้วย ^{๑๐๔}

^{๑๐๔} พระอนิโช ภิกขุ(ขอม), นิพนธ์บันทึก, ๒๕๒๔, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์), หน้า ๕๙ - ๖๐

ประติมากรรม

พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโธ) มีแนวความคิดที่ต้องการให้มีพระพุทธรูปเคลื่อนทั่วพื้นธรณี ดังคำปฏิญาณที่ท่านได้เคยกล่าวไว้แล้วในตอนต้น ท่านได้สร้างพระพุทธรูปไว้ทั้งในอุโบสถ วิหาร และที่โล่งแจ้งเป็นจำนวนมากมาย ผู้วิจัยขอกล่าวไว้เพียงสังเขปดังนี้

๑) ประติมากรรม (พระพุทธรูป) จะพบที่อุโบสถร้อยยอด มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นประธาน ซึ่งพระพุทธรูปดังกล่าวสร้างเป็นศิลปะแบบสุโขทัย สำหรับพระพุทธรูปภายในวิหารร้อยยอด มีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา เป็นศิลปะแบบคันธารราฐ ประดิษฐานเป็นประธาน ตั้งอยู่ในวิหารร้อยยอดแห่งนี้ ส่วนภายนอกมีงานประติมากรรมรูปปั้นฤๅษีดัดตนอยู่ในแต่ละด้าน ทั้ง ๔ ทิศ นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดไผ่โรงวัวยังมีพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโธ) เมื่อครั้งยังมีชีวิตและมีผู้สร้างขึ้นภายหลังอีกจำนวนมากมาย ปรากฏอยู่ตามสังเขปสถานทั้ง ๔ และบริเวณรอบๆ อุโบสถ พระพุทธรูปที่สำคัญๆ ในวัดไผ่โรงวัว ได้แก่ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโธ) ได้สร้างพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ให้อยู่ในอิริยาบถต่างๆ เช่น พระกกุสันโธ พระโคตม เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถนั่ง ปางมารวิชัย(ปางสะดุ้งมาร) เป็นศิลปะแบบสุโขทัย พระโกนาคมนะ เป็นพระพุทธรูปยืน ปางประทานพร เป็นศิลปะประยุกต์ พระกัณฐกะเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และพระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นพระพุทธรูปนั่ง ปางนั่งชันเข่า

พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ปรากฏพระนามและประวัติของพระองค์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๓ คือพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์ จริยาปิฎก โดยว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่า **ทีปังกร** จนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่า **กัณฐกะ** และพระประวัติของพระพุทธเจ้าของเรา คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่า **โคตม** รวมเป็น ๒๕ พระองค์ ในจำนวนพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในภัทรกัปนี้ มี ๕ พระองค์ คือ

- (๑) พระกกุสันโธ
- (๒) พระโกนาคมน
- (๓) พระมหากัณฐกะ
- (๔) พระพุทธโคตม
- (๕) พระศรีอริยเมตไตรย์

พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอประวัติโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

รูปที่ ๒.๑๓ สมเด็จพระกะกุสันโธ

(๑) พระกกุสันธพุทธเจ้า ประสูติในกรุงเชมวดี ในรัชสมัยของพระเจ้าเขมะ พระพุทธบิดาของพระองค์เป็นพราหมณ์ชื่อว่าอัคคิทัตตะ พระพุทธมารดาเป็นนางพราหมณ์ชื่อว่าวิสาขา ภริยาชื่อว่าโรปิณี บุตรชื่อว่าอุตตระ ครองขรรवासอยู่ ๔,๐๐๐ ปี เห็นนิมิต ๔ จึงออกผนวชด้วยพาหนะ คือรถ บำเพ็ญเพียรอยู่ ๘ เดือนจึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ภายใตต้นชีกพระกกุสันธพุทธเจ้าทรงมีพระอัครสาวก ๒ องค์ คือ พระวิรุทธเถระและพระสัณฺฑชีวะเถระ พระอุปัฏฐากชื่อว่า พระพุทธิชเถระ มีพระอัครสาวิก ๒ องค์ คือ พระสามาเถรีและพระจัมปนามาเถรีอัครอุปัฏฐากและสุนนอุปัฏฐากเป็นอัครอุปัฏฐาก อัครอุปัฏฐายิกา คือ นันทาอุบาสิกาและสุนันทาอุบาสิกา ในสมัยของพระกกุสันธพุทธเจ้านี้ มนุษย์จะมีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี และพระองค์ก็จะมีพระชนมายุประมาณเท่ากัน^{๑๐๕}

หลังจากที่หลวงพ่อขอม ได้สร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จแล้ว มีประชาชนจำนวนมากทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เดินทางนมัสการและท่องเที่ยวที่วัดไผ่โรงวัวเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งมีผู้หญิงชาวญี่ปุ่นมาที่วัดไผ่โรงวัวและบอกว่าพระหล่อของเขาใหญ่กว่าพระพุทธโคดม

^{๑๐๕} ขุ. พุทฺธ.(ไทย) ๓๓/๑ - ๒๗/๗๐๑ - ๗๐๖.

ทำให้หลวงพ่อยอมต้องเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อพิสูจน์ด้วยตัวของท่านเอง ปรากฏว่าพระพุทธรูปที่ประเทศญี่ปุ่นหน้าตักประมาณ ๗ วา^{๑๐๖} ใหญ่กว่าที่ท่านสร้างเกือบประมาณ ๒ วา ทำให้ท่านปรารถนาที่จะสร้างพระกกุสันโธ ดังที่ท่านกล่าวว่า

...ที่ญี่ปุ่นเขามีพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่มี ๒ องค์ องค์หนึ่งหน้าตักกว่า ๕ วาเท่าที่เราหล่อไว้ เราก็หล่อเติมให้โตกว่าเขา ๑ คืบ ตกลงพระพุทธรูปหล่อในประเทศไทยหน้าตักกว้าง ๕ วา ๑ คืบ คนญี่ปุ่นเขามาที่วัดไผ่โรงวัว เขาว่าพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่ไม่ใช่องค์ที่ว่านั้น ของเขามีใหญ่อีก ๑ องค์ อยู่ที่นารา เราก็เลยขึ้นเรือบินไปดู ของเขาใหญ่กว่าของเราจริง ๆ ... เมื่อเราพระพุทธรูปได้เล็กกว่าของญี่ปุ่นแล้ว เราก็นี้กันว่าเราได้ประกาศไปแล้วว่า เราจะหล่อพระพุทธรูปให้ใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อมาเล็กกว่าของญี่ปุ่นไม่ใหญ่ที่สุดในโลกจริง ถ้านักคั่นค่วามาเจอเข้า จะว่าประเทศไทยประกาศว่า หล่อพระใหญ่ที่สุดในโลกไม่เป็นความจริง อาตมาก็จะเสียไป อาตมาจึงจัดแจงสร้างขึ้นใหม่อีก ๑ องค์ แต่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กและอิฐปูน สร้างหน้าตักกว้าง ๒๐ วาเศษ สูงเฉพาะองค์พระ ๒๘ วา ๒ ศอก อีที่นี้พระพุทธรูปในประเทศไทยใหญ่ที่สุดในโลกอย่างแท้จริง...^{๑๐๗}

รูปที่ ๒.๑๔ โภนาคมณะ

(๒) พระโภนาคมณะ

^{๑๐๖} อนิโธ ภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อยอม, หน้า ๓๕.

^{๑๐๗} อนิโธ ภิกขุ, หนังสือนิพพานบันเทิง, หน้า ๕๒ - ๕๓.

พระโกนาคมนพุทธเจ้า ทรงเสด็จอุบัติในสกุลพราหมณ์ในเมืองโสภาวดีของพระเจ้าโสภะ ในภัทรกัปนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า กัสสปะ พระบิดาเป็นพราหมณ์ ชื่อว่ายัญญทัตตะ พระมารดาเป็นนางพราหมณ์ชื่อว่า อุตตรา ภรรยาชื่อว่า รุจิรัตตา บุตรชื่อว่า สัตถวาหะทรงตรัสรู้ ณ โคนไม้มะเดื่อ มีพระอัครสาวก ๒ องค์ ชื่อว่าพระภิกขุโยสะ และพระอุตตระ มีพระพุทธรูปปฏิมากรชื่อว่า โสตถิยะ พระสมุททาเถรีและพระอุตตาเถรีเป็นคู่อัครสาวิกา อัครอุบาสิกและโสมเทพอุบาสิก ป็นคู่อัครอุปัฏฐาก สิวราอุบาสิกและสามาอุบาสิกเป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา ในกัปนี้มนุษย์จะมีอายุขัย ๓๐,๐๐๐ ปี และพระองค์ก็จะมีพระชนมายุประมาณเท่านั้น^{๑๐๘}

พระโกนาคมนที่หลวงพ่อบรมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางยืนประทานพร สูง ๑๘ เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ถัดจากพระกฤษณ์โชไปทางทิศใต้^{๑๐๙}

(๓) พระกัสสปะ

พระกัสสปพุทธเจ้าทรงเสด็จอุบัติในสกุลพราหมณ์ ในภัทรกัปนี้ มีพระนาม โดยพระโคตรว่ากัสสปะ มีพระพุทธรูปบิดาเป็นพราหมณ์นามว่าพรหมทัตตะ พระมารดาเป็นนางพราหมณ์นามว่า ธนวัตติ ในเมืองพาราณสีของพระเจ้ากิกิ ภริยาชื่อสุนันทา บุตรชื่อวิจิตเสนะ ครองชมราวาสอยู่ ๒,๐๐๐ ปี ต่อมาทรงเห็นนิมิต ๔ จึงเสด็จออกผนวช หลังจากผนวชทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วันจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ทรงตรัสรู้ภายใต้ต้นไทร มี พระอัครสาวก ๒ องค์ ชื่อว่าพระติสสะ กับพระภารทวาชะ พระพุทธรูปปฏิมากรชื่อว่าพระสัพพมิตตะ พระอนุลาเถรีและพระอรุเวลาเถรีเป็นคู่อัครสาวิกา สมังคลอุบาสิกและฉฏฐการอุบาสิกเป็นคู่อัครอุปัฏฐาก วิจิตเสนอุบาสิกและภัททาอุบาสิกเป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา ในกัปนี้มนุษย์มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ ปี และพระองค์มีพระชนมายุประมาณเท่านั้น^{๑๑๐}

พระกัสสปะที่หลวงพ่อบรมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว ๘๐ เมตรสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๑ ส่วนพระเศียรได้หักพังลงมาเพราะโครงสร้างรับน้ำหนักไม่ได้และพบว่ามีกระดูกตัวขององค์พระดังกล่าวทางวัดเกรงว่าจะทำให้เกิดอันตรายจึงทำการรื้อถอน และมีโครงการจะสร้างใหม่สืบสานต่อให้สำเร็จ^{๑๑๑}

^{๑๐๘} ขุ.พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/๑- ๒๙/๗๐๖-๗๑๑.

^{๑๐๙} พระมหาสุเทพ ผิวเผือด, "ผลกระทบด้านวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี วัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, หน้า๖๙.

^{๑๑๐} ขุ.พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/๑-๔๒/๗๑๑-๗๑๖.

^{๑๑๑} พระมหาสุเทพ ผิวเผือด, "ผลกระทบด้านวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี", วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิตคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔).

รูปที่ ๒.๑๕ สมเด็จพระพุทธโคดม

(๔) พระโคตมะ

พระองค์เสด็จอุบัติในสกุลกษัตริย์ ในภัททกัปนี้ มีพระนามโดยพระโคตรว่า “โคตมะ” ทรงเสด็จอุบัติในกรุงกบิลพัสดุ์ มีพระราชบิดาพระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชมารดาพระนามว่า พระนางสิริมหามายา พระมเหสีพระนามว่า ยโสธรา พระโอรสพระนามว่า ราहुล ทรงครองพระเยาว์อยู่ ๒๙ ปี ทรงเห็นนิมิต ๔ จึงเสด็จออกผนวช ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๖ ปี จึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ณ โคนไม้สัตตพิกุล (โพธิ์) มีพระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระเป็นพระอัครสาวก มีพระอานนทเถระเป็นพุทธอุปัฏฐาก พระเขมาเถรีและพระอุบลวรรณาเถรีเป็นคู่

อัครสาวิกา จิตตคหบดีอุบาสกและหัตถคคหบดีอุบาสกเป็นคู่อัครอุปัฏฐาก นันทมาตาอุบาสิกา และอุตตราอุบาสิกาเป็นคู่อัครอุปัฏฐายิกา ในกัปนี้มนุษย์มีอายุขัยเพียง ๑๐๐ ปี ที่เกินกว่านั้นมีน้อย และพระองค์มีพระชนมายุ ๘๐ ปี จึงปรินิพพาน^{๑๑๒}

สมเด็จพระพุทธโคดมที่หลวงพ่อบรมนาถสร้างขึ้นนั้น เกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาและความมุ่งหวังที่จะสร้างพระพุทธรูปให้เป็นพุทธานุสติแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในวาระถึงพุทธกาลตามคติความเชื่อของชาวพุทธ ท่านจึงเริ่มสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ด้วยทองสำริด น้ำหนักประมาณ ๕๐ ตัน ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๐.๒๕ เมตร สูงเฉพาะองค์พระ ๑๔ เมตร รวมทั้งบัลลังก์ ๒๖ เมตร เมื่อการก่อสร้างพระพุทธโคดมเสร็จเรียบร้อยในปี ๒๕๑๒ หลวงพ่อบรมได้ให้ช่างจารึกถึงคติในการสร้างพระพุทธโคดมไว้ที่แผ่นหินอ่อนในห้องใต้ฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโคดมว่า

การสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมไว้นี้เสมือนหนึ่งสร้างดวงอาทิตย์ขึ้นส่องโลก ย่อมส่องแสงสว่างไปทั่วพุทธมณฑล ฯ

การประกาศพระศาสนาด้วยคำแนะนำสั่งสอนโดยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้ประกาศกันอยู่มาหลายแล้ว เราขอประกาศพระศาสนาทางวัตถุบ้าง ฯ

การสร้างพระพุทธรูปองค์ขึ้นมา ทำให้นักแสวงบุญบังเกิดปีติปราโมทย์ได้ง่ายดายนัก เมื่อไรเห็นเมื่อไร ได้บุญทุกครั้งไป จะยืนเดินนั่งนอนก็ตาม ซึ่งเป็นแหล่งให้บังเกิดบุญกุศลโดยแท้

อนึ่ง ที่เราสร้างรูปพระพุทธรูปองค์ขึ้นมาทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ เราสร้างเพื่อเอาบุญ และเพื่อประกาศพระศาสนา ไม่ได้สร้างเพื่อเหนียว เพื่อย่อยหอกอยู่ป็นอะไร ฯ

บางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปไปทำไมมากมายเกะกะ บางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปมากมายเหมือนสร้างหุ่นโชว์ นั้นหมายความว่า ท่านผู้นั้นรู้จัก พระพุทธเจ้าน้อยไป คือรู้ไม่ครบไตรรัตน์ และเดี๋ยวนี้พุทธบริษัทก็ยังเคารพนับถือบูชาพระพุทธรูปเป็นอุทเทสิกะเจดียียอยู่ ฯ

^{๑๑๒} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/ ๑-๒๔ / ๗๑๘-๗๒๑.

รูปที่ ๒.๑๖ พระศรีอริยเมตไตรย์

(๕) พระศรีอริยเมตไตรย์

พระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นพระพุทธรูปเจ้าองค์สุดท้ายแห่งภัททกัปนี้ เมื่อศาสนาของพระพุทธโคดมครบ ๕,๐๐๐ ปี คิดว่าผู้ที่จะไปบังเกิดในศาสนานี้ได้ ชาตินี้ต้องทำความดีให้มากๆ

ในสมัยนั้นมนุษย์จะมีอายุยืน ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรย์ จักบังเกิดในโลกเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา จรณะ เป็นต้น แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย พร้อมทั้งอรรถะพยานะ บริหารภิกษุสงฆ์จำนวนมาก มีพระเจ้าสังขจักรพรรดิออกผนวชในสำนักพระเมตไตรยพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์^{๑๑๓}

ส่วนการก่อสร้างของหลวงพ่อบอม ได้สร้างพระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นปางประทับนั่ง สูง ๑๕ เมตร อยู่ถัดจากพระกัสสปะไปทางทิศใต้ สร้างไว้เพื่อเป็นคติถึงพระพุทธรูปที่จะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้ในโลกมนุษย์พระองค์ต่อไป

พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) มีคติแนวความคิดว่าในการเผยแผ่ธรรมนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เผยแผ่ซึ่งเรียกว่า “ธรรมทูต” แล้ว ท่านคิดว่าชาวพุทธของเราไม่เคยเห็นหรือได้ยินคำว่า “พุทธทูต” เลย ดังนั้น ท่านจึงคิดว่าสมควรที่มีรูปเปรียบขององค์พระสัมมาสัมพุทธอีกประเภทหนึ่งซึ่งท่านเรียกว่า พุทธทูต ขึ้นมา ท่านจึงได้สร้างพระพุทธรูปไว้หลายล้านโกฏิ เอาใส่โถงไว้มากมาย และประกาศให้วัดใดที่ต้องการพระมารับไปจากท่านเลยโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดทั้งสิ้น ท่านตั้งใจว่า “จะให้รูปพระพุทธรูปองค์เคลื่อนไปในพื้นพระธรณี”^{๑๑๔}

แนวความคิดในการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ น่าจะเกิดหลังจากที่ท่านทราบว่า พระพุทธโคดมที่ท่านหล่อที่วัดไผ่โรงวัวนั้นมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปที่ประเทศญี่ปุ่น ท่านจึงสร้างพระกุกสันโธขึ้นมา หลังจากนั้นจึงได้นำสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์อื่นๆ ตามมา

นอกจากนี้แล้วสิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์นั้นไม่ได้เรียงตามลำดับการเสด็จอุบัติของพระพุทธรูปเจ้าที่กล่าวไว้ในภัทรกัปนี้มีพระพุทธรูปเจ้าเสด็จอุบัติในโลก ๕ พระองค์ คือ พระกุกสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และศรีอริยเมตไตรย์ ตามลำดับ แต่การสร้างของหลวงพ่อบอมจะเริ่มสร้างพระโคตมะก่อน แล้วตามด้วยพระกุกสันธะ พระโกนาคมนะ^{๑๑๕}

๒) ประติมากรรม ที่เป็นรูปปั้นศิลปวัตถุเกี่ยวกับสุภาสิตและคำพังเพย

สื่อประติมากรรมที่พระครูอุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบอม อนิโฆ)สร้างจากสุภาสิตและ

^{๑๑๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕๑.

^{๑๑๔} อนิโฆ ภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบอม, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๑๕} พระมหาสุเทพ ผิวเผือก, “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พัฒนารวมชุมชนมหาบัณฑิต, ๒๕๔๕). หน้า ๖๙-๗๐.

คำพังเพยของไทย ซึ่งเป็นคติคำสอนคนให้ได้คิดถึงแนวทางในการดำเนินชีวิต คือรูปช้างนอนตายอยู่และมีใบบัวปิดอยู่ ซึ่งตรงกับคำพังเพยที่ว่า “ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด” และตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า “นตฺถิ โลเก รโห นาม” แปลว่า “ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลก” หรือรูปผู้หญิงกำลังหุงข้าวและบีบปลาอยู่ มีแมวและหมานอนหมอบอยู่ใกล้ๆ ซึ่งตรงกับคำพังเพยของไทยว่า “หุงข้าวประชิดหมา บีบปลาประชิดแมว” หมายถึงการทำอะไรแบบประชิดประชันผู้อื่น ภาพปริศนารธรรมสุภาษิตและคำพังเพยเหล่านี้ เป็นที่สนใจ ของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะเด็ก ๆ มักจะแย่งกันเดาความหมายของรูปปั้น หรือ ยังกันอ่านข้อความให้ผู้ปกครองฟัง ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติชอบบันทึก ภาพเป็นที่ระลึก ^{๑๑๖}

นอกจากสื่อธรรมะดังกล่าวแล้ว หลวงพ่อขอมยังเขียนข้อความที่เป็น พุทธศาสนสุภาษิตไว้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ป้ายข้อความว่า “กมฺมฺนา วตฺตติ โลโก สัตว์โลกยอมเป็นไปตามกรรม” ^{๑๑๗} และป้ายที่เขียนข้อความในลักษณะเป็นป้ายติดไว้ตามต้นไม้ต่าง ๆ มากมายทั่วไปภายในวัดไผ่โรงวัว

รูปที่ ๒.๑๗ ภายในเมืองนรกภูมิ

๓) ประติมากรรม ที่เป็นรูปปั้นเปรต รูปปั้นสัตว์นรก

รูปปั้นที่มีอยู่ในเมืองนรก มีจำนวน ๒๓๖ ชิ้น ได้แก่ พญามัจจุราช ๑ องค์ ท้าวสุวรรณห้าวสุวณ ๒ องค์ ยมทูต ๔ ตน ยมบาลผู้ลงโทษสัตว์นรก ๔๘ ตน นักอิกปากเหล็ก ๔ ตัว นก

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๑๑๗} ม.ม.(บาลี) ๑๓/๔๖๐/๔๕๐.

แร้งปากเหล็ก ๘ ตัว สุนัขนรก ๘ ตัว สัตว์นรกที่อยู่ตามขุมต่างๆ อีก ๕ ขุม ได้แก่ ขุมปนาติบาต มี ๖๓ ตัว ขุมอินทนาทณ ๘ ตัว ขุมกาเม ๔๑ ตัว ขุมมุสาวาท ๑๕ ตัว ขุมสุราเมรัย ๓๑ ตัวรวม ๕ ขุม มีจำนวน ๑๕๘ ตัว พระมัลลย์ ๓ องค์ รวมรูปปั้นทั้งสิ้น ๒๓๖ ชิ้น โดยมีช่างปั้นของวัดไผ่โรงวัวเป็นผู้ช่วยนับร่วมกับผู้วิจัย

รูปที่ ๒.๑๘ ภายในเมืองนรกภูมิ

๔) การแกะสลักบานประตู หน้าต่างของอุโบสถและวิหาร

การแกะสลักบานประตู หน้าต่าง ถือว่าเป็นประติมากรรมนูนสูงที่มีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับ พุทธประวัติ ตั้งแต่การประสูติ ตรัสรู้ การแสดงปฐมเทศนา การเสด็จปรินิพพาน หรือชาดก ต่างๆ จะพบที่บริเวณประตู และหน้าต่างของอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด

จิตรกรรมฝาผนัง

พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโช) ได้สร้างงานจิตรกรรมฝาผนังไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภายในอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด เมืองกบิลพัสดุ์จำลอง ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างประติมากรรมนูนต่ำและนูนสูง เช่น การแกะสลักบานไม้ที่ประตูหรือหน้าต่าง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ซึ่งงานด้านนี้ จะปรากฏร่วมกับจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งได้แก่รูปเทพบุตร เทพธิดา กำลังสำราญในอิริยาบถต่างๆ อยู่ในวิมานของตน

๑) งานจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏในอุโบสถร้อยยอด วิหารร้อยยอด

ภายในอุโบสถร้อยยอดจะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภัทรกัปนี้ อันได้แก่พระพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันโธ ภายใต้ภาพจะมีรูปไก่เป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ พระนามว่าโกณฑกนิส ภายใต้ภาพจะรูปพญานาคเป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ พระนามว่ากัสสปะ จะมีรูปเต่าเป็นสัญลักษณ์ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ ซึ่งเป็นองค์ปัจจุบันภายใต้ภาพจะมีรูปโคเป็นสัญลักษณ์ ส่วนภาพที่เป็นรูปพระโพธิสัตว์ศรีอริยมุต ไตรยประทับเหนือดอกบัว ภายใต้ภาพจะมีรูปพญาราชสีห์เป็นสัญลักษณ์ จิตรกรรมฝาผนังด้านเดียวกันนี้จะมีภาพวาดต้นกัลปพฤกษ์ และต้นมัลลิสลอยู่ไม่ห่างจากภาพพระศรีอริยมุต ไตรย และภาพวาดแสดงดอกบัวสี่เหล่า ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อยู่ต่อจากภาพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแล้ว เป็นภาพที่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จดับขันธปรินิพพานระหว่างต้นสาละ ที่เมืองกุสินารา และภาพแสดงสถานที่ปรินิพพานสถูป ที่เมืองกุสินารา ^{๑๑๘}

จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศเหนือนอกจากจะเป็นภาพเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ในภัทรกัปนี้แล้ว ทางด้านซีกซ้ายของอุโบสถหลังนี้จะเป็นภาพจิตรกรรมทั้งที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์ที่พระภิกษุรูปหนึ่งกำลังสนทนากับเทวดา และติดกันนั้นเป็นภาพแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับนรกที่ตรงกับสัมพลินรก และสัตว์นรกกำลังปีนต้นไม้และถูกนายนิรบาลทิ่มแทงด้วยหอก แหวน หลาว มีแรงและกาปากเหล็กกำลังจิกกินสัตว์นรก และสัตว์นรกถูกนายนิรบาลพันด้วยมิดและขวาน มีรูปกระโถทองแดง ไกลกับประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก เมื่อเข้าไปทางด้านขวามือซึ่งเป็นฝาผนังด้านทิศเหนือจะมีภาพวาดรูปพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) และพระครูสุวรรณชินวัฒน์ (โกร่ง) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของหลวงพ่อบุญ และถือคติในการทำงานว่า “เชื่อในสิ่งที่มีมูล สนับสนุนในสิ่งที่มีมา ศรัทธาในสิ่งที่มีอยู่จริง”

ภาพจิตรกรรมแต่ละภาพนั้นจะมีรายชื่อผู้บริจาคทรัพย์ในการวาด เช่นเดียวกับงานศิลปกรรมชิ้นอื่นๆ ที่หลวงพ่อบุญสร้างขึ้น กล่าวได้ว่าอุโบสถร้อยยอดนี้ เป็นสถานที่แสดงเรื่องราวทั้งที่เกี่ยวกับภพภูมิทั้ง ๓ คือ สวรรค์ มนุษย์ นรก และโลกุตรภูมิ คือการเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้ง ๓ เหนือประตูทั้ง ๒ บานด้านหน้าทางทิศตะวันออก จะมีภาพจิตรกรรมแสดงการเสด็จลงจากเทวโลก(เทโวโรหณะ) ของพระพุทธเจ้าที่มีประตูเมืองสังกัสสนคร ด้านตรงกันข้ามคือทิศตะวันตกจะมีภาพจิตรกรรมพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจักรกับปวัตินสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ภายใต้ภาพใหญ่จะมีภาพจิตรกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นภาพที่มีความต่อจากจิตรกรรมฝาผนัง ด้านทิศใต้ ที่เป็นการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าของเรา โดยเฉพาะจะเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จาริกบุญ จาริกธรรม, หน้า ๒๐๕.

ด้านซ้าย ของอุโบสถร้อยยอด นี้มีภาพจิตรกรรมแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับภาพสังเวชนียสถาน ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ในครั้งอดีตคือตอนที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ และภาพในปัจจุบันที่วาดจำลองมาจากอินเดีย เช่น ภาพตอนพระพุทธเจ้าประสูติ ทางด้าน ขวามือใกล้กันจะเป็นภาพเสาศิลามีลูกกรงเหล็กล้อมรอบอยู่ ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้อยู่ที่รุมมินเด ประเทศเนปาล ภาพต่อมาเป็นภาพพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และด้านขวาเป็นภาพวาดเจดีย์พุทธคยา และมีต้นพระศรีมหาโพธิ์ ถัดจากภาพตรัสรู้ เป็นภาพ วาดพระพุทธเจ้ากำลังแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ด้านขวา มือเป็นภาพวาดธัมเมกขสถูปสารนาถ ^{๑๑๙}

สรุปว่า พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) เมื่อท่านเข้ามาจำพรรษาอยู่ที่วัดไผ่โรงวัว ได้ทำการพัฒนาวัดทุกอย่าง ทั้งสถาปัตยกรรม คือกุฏิ วิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญงาน ปฎิมากรรม เช่น การสร้างพุทธศิลป์วัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้งที่เป็นศิลปกรรมแบบอินเดียในยุคต่างๆ และที่เป็นศิลปประยุคระหว่างอินเดียกับไทย พระพุทธรูปองค์แรกที่ตั้งงามและใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ ๒ ของวัดไผ่โรงวัว คือ พระพุทธรูปโคดม เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถนั่ง ปางมารวิชัย(ปางสะดุ้งมาร) เป็นศิลปแบบสุโขทัย ตั้งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทางเดียวกับคลองพระยาบรรลือซึ่งขุดเชื่อม ระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นบริเวณด้านหน้าของวัดไผ่โรงวัว ต่อมาจึงได้สร้างพระกฤษณ์โธซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกจากการสร้าง พระพุทธรูปโคดมสำเร็จนี้เอง จึงทำให้ท่านเกิดแรงศรัทธาและความมุ่งมั่นในการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “...ตั้งแต่เราเกิดแรงศรัทธาอันยิ่งยวด ทำให้เราลงมือสร้างกันขนาดใหญ่ สร้างอย่างองอาจ ไม่กลัวมีไม่กลัวจน...”

อาตมาให้สร้างให้เต็มวัดไปหมด...ถ้าไม่ตายก่อน...” ^{๑๒๐}

การเผยแพร่พุทธธรรมของวัดไผ่โรงวัว ภายใต้การนำของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) ได้นำหลักธรรมประยุต์กับสื่อที่เป็นพุทธศิลป์วัตถุ สิ่งก่อสร้างที่เป็นศิลปวัตถุ ป้ายนิเทศ ตามกำแพง ต้นไม้ และยังมีข้อความที่เป็นพุทธพจน์ คำคม คำพังเพย ที่มีคติธรรม ข้อคิดมากมาย

^{๑๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จาริกบุญ จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๒๐๔.

^{๑๒๐} อ่างซ้าย, อธิโชภิกขุ, ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบุญ, หน้า ๔๘.

รูปที่ ๒.๑๙ ภาพถ่ายทางอากาศ

นอกจากนี้พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ยังได้สร้างงานประติมากรรมเกี่ยวกับสุภามิต คำพังเพยซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งติดตั้งแผ่นป้ายนิเทศทั้งที่เป็นแผ่นฝังในบริเวณวัดไฟโรงวัว พุทธศาสนสุภามิต และสุภามิต คำพังเพยต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อให้ผู้พบเห็นได้อ่านและพิจารณาดิถีธรรมหรือปริศนาธรรมต่างๆ จากสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เพื่อจะได้เกิดสติปัญญาและบุญกุศลตามแต่वासนาและบารมีของแต่ละบุคคล ซึ่งหลักธรรมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมโดยผ่านพุทธศิลป์วัตถุ

สำหรับการก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ โดยเฉพาะพระพุทธรูปทั้งองค์เล็ก องค์ใหญ่ มีจำนวนมากมายภายในวัดไฟโรงวัว ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม อนิโฆ) ท่านได้เขียนบรรยายถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ของพระพุทธรูปเจ้าไว้ เช่น “มายาการ” อาถรรพ์-วิทยาคม ได้กล่าวว่า...

ประชาชนทุกคนต้องรู้จักการใช้ปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผลอย่าเชื่อ ลุ่มหลงมกมาย โดยไม่ได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างถ่องแท้ เพราะยังมีคนอีกจำนวนมากที่ตกเป็นเหยื่อของคนเจ้าเล่ห์ เหลี่ยมจัตตลดาในอุบายคดโกง บางคน ที่ขาดปัญญาไม่มีโยนิโสมนสิการจะถูกหลอกลวงจนสิ้นเนื้อประดาตัว ขณะเดียวกันท่านเองก็ได้ปฏิเสธในเรื่องนี้ และยอมรับว่า เรื่องนี้มีอยู่จริง ท่านเองก็อาศัยพระคาถาทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯลฯ...

ส่วนในเรื่องผลของกรรมความเชื่อในเรื่องนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นสิ่งที่รู้หรือเห็นได้ยาก แต่กล่าวว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมเกิดจากความเชื่อมั่นของตนเอง ความเชื่อมั่นความเคารพบูชา เป็น

เหตุนำอำนาจศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเอง และยึดถือในเรื่องกฎแห่งกรรม คือการทำความดี ย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลที่ไร้ความสุข มีแต่ความทุกข์ อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

การแจกพระพิมพ์ของท่านนั้น ท่านไม่ได้มุ่งถึงความขลัง หรือความศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด ตามที่ท่านเคยกล่าวไว้ว่า “การแจกพระพุทธรูปให้แก่ผู้ที่ต้องการนั้นให้ไปเพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ หมดจดโดยสิ้นเชิง และพระพิมพ์ที่ท่านสร้างก็ไม่มีพิธีรีตองได้ชุดเอาดินขึ้นมาทำให้เหนียว แล้วใส่แม่พิมพ์ ตากแห้ง แล้วต่อไปเผาให้สุก ดินก็กลายเป็นพระ...”^{๑๒๑}

การก่อสร้างพุทธศิลป์วัตถุ ของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) เป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นความชาญฉลาดในการเผยแผ่ศาสนาของท่าน ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการก่อสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รูปปั้นเทวดา นางเทพอัปสร มนุษย์และสัตว์นรกต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บริเวณเมืองนรก เมืองจำลองต่าง ๆ เป็นสื่อเพราะท่านได้แทรกหลักธรรมไว้ในพุทธศิลป์วัตถุ ดังที่จะได้เห็นผลสัมฤทธิ์จากผู้ที่เข้ามาชมพุทธศิลป์วัตถุในวัดไผ่โรงวัว ซึ่งจะได้กล่าวและแสดงผลสรุปในบทต่อไป

จากทฤษฎีหลักการประชาสัมพันธ์ และหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีและหลักการที่วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) เป็นผู้บุกเบิกพัฒนาวัดมาตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมา - ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๓ และได้มีพระครูสุวรรณชินวัฒน์ สืบสานดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่อมาถึงปัจจุบัน ได้นำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางตามภารกิจหลัก ทั้ง ๖ ด้าน ที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้ได้อย่างสอดคล้องลงตัวกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน และประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ตรงตามวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ต้อง การให้ทุกคนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา น้อมนำไปให้เกิดความสนใจเพื่อนำไป สู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นๆ อันจักบังเกิดผลดีเป็นความสุขความเจริญแก่ตนเอง และสังคมตามสมควรแก่อุปนิสัยแห่งธรรมที่ตนประพฤติปฏิบัติต่อไป

การเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดไผ่โรงวัวในรูปแบบกิจกรรมในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาของสังคมที่หลากหลายขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของสังคมที่เป็นเหตุให้การเพิ่มขึ้นประชากรที่รวดเร็วและปัญหาต่างๆ ก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเงาตามตัว เจ้าอาวาสเองจึงต้องมีการพัฒนาต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ฐานะและบทบาทของเจ้าอาวาสจึงมีเพิ่มขึ้น และเปลี่ยนไป ในปัจจุบันนี้เจ้าอาวาสได้มีการปรับเปลี่ยนการทำงานด้านการ

^{๑๒๑} อธิโชภิกขุ, มายาการ อาธารณ์-วิทยาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุพรรณบุรี : สอ้งการพิมพ์), ม.ป.ป. , หน้า ๑-๙.

เผยแผ่ดังนี้^{๑๒๒}

ก. งานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน

งานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายมองเห็นว่าวัตถุประสงค์ของงานเป็นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเข้าสู่กลุ่มเยาวชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการได้ใช้ชีวิตภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ได้ศึกษาหลักธรรมเพื่อที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและได้รับการอบรมขัดเกลานิสัย ให้เยาวชนเป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก และการที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือ หลักพระพุทธศาสนา ในการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนมีศาสนาและจริยธรรมโดยที่ทั้งคนที่เป็นพ่อแม่และตัวเด็กต่างก็เป็นคนมีศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน

ข. งานอบรมค่ายคุณธรรม

งานอบรมค่ายคุณธรรม เป็นงานในลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสนใจจากเยาวชนเป็นอย่างมาก ลักษณะงานเป็นการอบรมช่วงระยะสั้น ๆ ๓ – ๔ วัน โดยจะเน้นเรื่อง การทำวัตรสวดมนต์เช้า เย็น นั่งสมาธิ เดินขงกรม ศึกษาข้อธรรมต่าง ๆ เพื่อจะปลูกฝังให้ผู้เข้ารับการอบรม เกิดความรักสามัคคี มีความกตัญญู มีความร่วมมือเสียสละรู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ เป็นต้น

ค. งานพระธรรมทูต

โครงการพระธรรมทูต เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์และกรมการศาสนา โดยถือเอาพระธรรมทูตดูแลโดยตรง มีการนำเอาพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปอบรมซักซ้อมทำความเข้าใจก่อนออกไปปฏิบัติงานวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมทูตนั้นมีดังนี้

๑. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดของประเทศชาติ
๒. เพื่อส่งเสริมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำปรึกษาทางจิตใจแก่ประชาชน
๓. เพื่อเสริมความเข้าใจอันดี มีความร่วมมือซึ่งกันและกัน ระหว่างข้าราชการประชาชน เจ้าอาวาสพระสงฆ์ผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน
๔. เพื่อให้พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

^{๑๒๒} พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม) อำภา, “บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, หน้า ๗๐ – ๗๔.

ง. งานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของ คณะสงฆ์และกรรมการศาสนา หน่วยอบรมนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ มีทั้งหมด ๕,๐๘๒ หน่วย

จ. งานในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เริ่มงานทดลอง

งานในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นงานที่เจ้าอาวาสพยายามปรับเปลี่ยน กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ จะรอสถาบันเฉพาะในวันพระ เหมือนแก่เดิม เมื่อครั้งอดีตไม่ได้แล้ว สาเหตุเนื่องจากว่าวันหยุดทางราชการไม่ตรงกับวันหยุดในทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเหินห่างวัด ห่างเหิน ศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้ริเริ่มงานโรงเรียนดังกล่าวในปี พ.ศ.๒๕๐๑ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ

๑. ทำให้เยาวชนคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนา
๒. ทำให้เยาวชนมีความรักวินัยและวัฒนธรรมไทย
๓. ทำให้เยาวชนดำเนินชีวิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา
๔. ทำให้เยาวชนรู้จักทำงานบริการสังคม

ฉ. งานบวชนกขัมม

งานบวชนกขัมม โดยวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม ที่กำลัง เป็นที่นิยมในกลุ่มนักปฏิบัติธรรม มีส่วนให้ผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมงาน เช่น ทำบุญถวายทาน ได้ฟัง ธรรม ได้รับความรู้ต่าง ๆ ไปด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานที่มีส่วนช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อีก ทางหนึ่งด้วย

ช. งานแสดงธรรมในโอกาสต่าง ๆ

งานแสดงธรรมในวาระต่าง ๆ เช่น ในวันพระ งานศพ งานแต่งงาน หรือแสดงธรรม ผ่านทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ การแสดงออกมาในรูปของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ประเพณีอาสาฬหบูชา ประเพณีวิสาขบูชา ประเพณีมาฆบูชา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีถวายสลากภัตตร พิธีทำบุญวันเกิด พิธีทำบุญ บ้าน ประเพณีทำบุญปีใหม่ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเทศน์สั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมทางพระพุทธ ศาสนาที่พระสงฆ์และเจ้าอาวาสถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษา เล่าเรียนปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง ปัจจุบันมีบางวัดจัดให้มีการสอนนาทศิลป์ใน หลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณรก็เป็นการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้มีความสามารถ ในการเผยแผ่อีกทางหนึ่ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีได้หลากหลายวิธีทั้งนี้วัตถุประสงค์ที่

สำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ไป ซึ่งจะทำให้มีผู้เคารพและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องบทบาทการเผยแผ่ธรรมะของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

จากประมวลความหมายของบทบาทมีแนวคิดที่นำเสนอเกี่ยวกับความหมายไว้หลากหลายประเด็นดังนี้

ธัญพร พงษ์โสภณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อสารมวลชนของพระสงฆ์ และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ การเลือกใช้วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์การชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษา ทางโลกและการศึกษาทางธรรม กับ การชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๒๘๐ รูป ศึกษาประชากรทั้งหมด พบว่า ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่างๆ จากหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัด และเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนา ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด ในกรณีข่าวสาร จากแหล่งสื่อสารมวลชนไม่สอดคล้องกัน พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะตกลงใจเชื่อว่า สารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด และประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่นำข่าวสารที่ได้จากการอ่าน รับฟังหรือรับชม จากสื่อมวลชนต่างๆ ไปใช้ประโยชน์การชี้นำอบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน^{๑๒๓}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการคณะสงฆ์: ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี" ผลการ วิจัยพบว่า

^{๑๒๓} ธัญพร พงษ์โสภณ, บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น(ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี), วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (สื่อสารมวลชน), (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙).

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมากได้แก่ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบ บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรมประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกัน มีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๑๒๔}

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิกศศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิกศศึกษาเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกันและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครองพระภิกษุและสามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณรดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ^{๑๒๕}

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวิกุล ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่" ผลการวิจัยได้มีการพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดใน ๓ ระดับโดยเรียงลำดับ คือ ด้านการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๑๒๔} พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีรปญฺโญ, "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๒๕} พระธนดล นาคพิพัฒน์, "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

และด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้าน คือ การสาธารณสุขและเคราะห์ และด้านการศาสนศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด^{๑๒๖}

พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคมโดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาทศนคติของพระสงฆ์ผู้ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ที่มีต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ประการที่สองเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทศนคติของพระสงฆ์ ที่ได้รับศึกษาในระดับปริญญาตรี ประการที่สาม เพื่อศึกษาบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์ในการศึกษาระดับปริญญาตรีในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต การเก็บข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้วีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมเก้าประโยค ในโรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กทม. และพระนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ ของมหาวิทยาลัย ๒ แห่ง ในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จำนวนตัวอย่าง ๑๘๕ ตัวอย่าง และนำข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละค่ามัธยฐานและค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ ที่เรียนวิชาเอก ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต่างกันมีทศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ พระสงฆ์ที่เรียนเอกสังคมวิทยา มีทศนคติเห็นด้วยกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกศาสนาปรัชญา และวิชาเอกบาลี - สันสกฤต และมีแนวโน้มว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น พรรษา สถาบันการศึกษา จำนวนครั้งในการติดตามสื่อโทรทัศน์จะส่งผลให้พระสงฆ์ มีทศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมบางด้านแตกต่างกันด้วย^{๑๒๗}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคลผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนา

^{๑๒๖} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีกุล, "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘).

^{๑๒๗} พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์, ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะพัฒนสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐).

ของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุได้แก่การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข และสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในกาตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๑๒๘}

พระมหาปัญญา สุขสงค์^{๑๒๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์การพัฒนา สังคม ศึกษาเฉพาะกรณี พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กลฺยาโณ) จากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนา ศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณ สงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหา มลภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

พระมหาประสิทธิ์ สระทอง^{๑๓๐} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ ในอำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความเชื่อใน ประสิทธิภาพแห่งตน ความตระหนักในบทบาทของพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก ส่วนสัมพันธภาพ กับชุมชน การได้รับการสนับสนุนทางสังคมและบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชน ของ พระสงฆ์ อยู่ในระดับปานกลาง บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ ใน อำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อจำแนกตามพรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์และระยะเวลา ในการปฏิบัติงาน ทั้งในและนอกชุมชนต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนของ พระสงฆ์แตกต่างกัน ระดับการศึกษาแผนกธรรม ระดับการศึกษาแผนกบาลีและระดับการศึกษา แผนกสามัญต่างกัน มีบทบาท การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ความเชื่อในประสิทธิภาพแห่งตน ความตระหนักในบทบาทของพระสงฆ์ สัมพันธภาพกับชุมชน และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมสามารถรวมกันทำนายบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนของพระสงฆ์โดยรวมได้

^{๑๒๘} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระ ธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๒๙} พระมหาปัญญา สุขสงค์, บทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีพระพิศาล ธรรมพาที (พยอม กลฺยาโณ), วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑).

^{๑๓๐} พระมหาประสิทธิ์ สระทอง, บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ ใน อำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย ศิลปการ, ๒๕๔๘).

พระมหาสมชาย เข็มสะอาด^{๑๓๑} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง จากการวิจัยพบว่า วัดมีบทบาทในการช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีบทบาทในการช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาจิตวิญญาณอย่างเด่นชัดมาก อย่างไรก็ตาม บทบาทดังกล่าวได้ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน ผลของการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร และวัดในภาคกลาง ๑๒ แห่งพบว่า วัดพัฒนาตัวอย่างทั้ง ๑๒ แห่งจะมีบทบาทในการมุ่งเน้นพัฒนาทางด้านอาคารถาวรวัตถุ สถานที่ให้ดูสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส เขตสาธารณูปการ และเขตสาธารณสงเคราะห์ คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ บทบาทด้านพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาทด้านการศึกษา และบทบาทด้านพัฒนาชุมชน สงเคราะห์ประชาชน เมื่อเปรียบเทียบกับวัดพัฒนาตัวอย่างในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลางนั้น พบว่า วัดที่มีขนาดใหญ่จะมีบทบาทและกิจกรรมมากกว่าวัดขนาดเล็ก ถึงกระนั้นทุกวัดก็ยังมีบทบาทหลักด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาทด้านการศึกษาและบทบาทช่วยเหลือสังคม

พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนนง)^{๑๓๒} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และบทบาทพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในเขตอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน โดยทำการศึกษาเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ในเขตอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน จำนวน ๖ ตำบล ๕๑ วัด เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ผลการศึกษาพบว่า เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด มีสภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในระดับน้อย – ปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจุบันแนวโน้มเกี่ยวกับธรรมาภิบาลได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งองค์การภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญ และนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การธรรมาภิบาลเกี่ยวข้องกับการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพสู่ประชาชน โดยมุ่งให้เกิด

^{๑๓๑} พระมหาสมชาย เข็มสะอาด, บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓).

^{๑๓๒} พระอธิการ ผจญ อาจาโร (ทนนง), บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ความเป็นอิสระในการบริหารงาน การลด การควบคุม ให้ผู้บริหารสามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายสถาบันที่ทำหน้าที่บริหารงานภาครัฐ นอกจากจะต้องกำหนดบทบาทของตนอย่างชัดเจนแล้ว ควรมีความพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ ต่อแนวทางการใช้อำนาจในการดำเนินงานวัดก็เช่นเดียวกันมีการนำหลักธรรมาภิบาล เข้ามาใช้ในการบริหารงานจึงทำให้ปัญหาในการใช้หลักธรรมาภิบาลมีไม่มาก จึงมีระดับปัญหาอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลางเท่านั้น จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล พบว่า บทบาทของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๔) ด้านสาธารณูปการ ๕) ด้านการเผยแผ่ ได้มีการนำหลักธรรมาภิบาล ซึ่งได้แก่ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับปานกลาง-มาก ในพระสงฆ์ทุกระดับ ซึ่งบทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญ ในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็ง หรือสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไข เยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต ที่จะเกิดขึ้นในวัดและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความร่วมมือร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือทั้งวัด และชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มีบทบาทในการวางรากฐาน และรักษาภูมิลำเนาต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ ต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จะต้อง พยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล และหน้าที่ มีระบบ ความรับผิดชอบด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

สรุปว่า บทบาทพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะเห็นผลต่อวัดและสังคมรอบนั้นๆ อย่างเห็นผลทันที อันเป็นประโยชน์ทั้งส่วนวัดและสังคม ดังนั้นการเผยแผ่ จึงเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลายได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่ขยายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาในโลกเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก หัวใจ

สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก โดยประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ประสงค์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อดุณฺ ปรีสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของหลวงพ่อดุณฺ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการเผยแผ่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึงผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านนั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกชนชั้นตั้งแต่กษัตริย์ คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ ^{๑๓๓}

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยายอธิบายขยายความเปรียบเทียบและตอบปัญหาธรรม เป็นต้นจนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปมีความศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมาอภินิหารนับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้าถึงกระนั้น ก็ตามก็ได้นับถือในตัวท่านอยู่ก็มี ซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ^{๑๓๔}

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรมโดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น

^{๑๓๓} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม, ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๓๔} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร "บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา". วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

การบรรยาย การอธิบายข้อความเปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบาง ส่วนที่มีได้หันมายอมรับนับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๓๕}

พระมหาจุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป) ได้ศึกษาเรื่อง " ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช)" พบว่า พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้เผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และจัดพิมพ์เป็นหนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้ลด ละ เลิก ความโกรธ ความโลภ ความหลงได้บ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้หายจากความทุกข์ได้บ้าง หรือผ่อนคลายลงได้ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะเป็นคำสอนที่ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

สรุปความว่า พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ท่านมีทั้ง "ศาสตร์" และ "ศิลป์" ในการนำเสนอหรือเผยแผ่พุทธธรรม(ศาสตร์ คือความรู้ ศิลป์ คือเทคนิคและวิธีการ) ดังนั้น รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของท่านจึงอาจเป็นแบบอย่าง เป็นบรรทัดฐานการเผยแผ่ และสามารถนำไปศึกษา เพื่อใช้เผยแผ่พุทธธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๓๖}

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา), ได้ทำการวิจัยเรื่อง“ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมปริยัติเวที ท่านเป็นพระเถระที่มีความกตัญญูตเวทีเป็นยอด เป็นพระเถรอาจารย์ที่เป็นปูชนียสงฆ์แห่งคณะสงฆ์และประชาชนชาวจังหวัดนครปฐม มีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรมมีความรู้ลึกซึ้งในสิ่งที่สอน ใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์มีสัมฤทธิ์ผล ปฏิบัติตนเป็นอย่างดีที่ดี แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความรู้คู่คุณธรรม ได้ทำบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการอนุเคราะห์ประชาชนไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้ ได้สนองบทบาทกิจการคณะสงฆ์ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์

^{๑๓๕} พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม "บทบาทของพระอานนทรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๓๖} พระมหาจุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป), "ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

การสาธารณสุขสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธธรรมด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร รูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ด้านพัฒนาจิตใจ เพื่อชีวิตที่ดีงาม ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน นำเสนอโดยยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ นำเสนอโดยแทรกอารมณ์ขัน

บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ที่นำเสนอมีความเด่นด้านการใช้ภาษาการอธิบายกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้เคียง ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดแจ้ง แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนส่วนรวมได้ เพราะโดยเนื้อหาพุทธธรรมส่วนใหญ่ท่านจะเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญูกตเวทิตา พร้อมทั้งพระบรมราโชวาททั้ง ๔ ประการ อันเป็นธรรมรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติปรับปรุงแก้ไข ชัดเจนจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม อาจเรียกได้ว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่ได้แสดงบทบาท เจริญตามรอยบาทพระศาสดาได้อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างแห่งความดีงาม ความกตัญญูกตเวทิตา และได้อุทิศชีวิตตน เพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ อุตสาหะ และเสียสละอย่างแท้จริง^{๑๓๗}

พระสุนทร รตนปญโญ (มติยาภักดิ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ในสมัยก่อนพุทธกาล อิทธิพลของพราหมณ์มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนนั้นมากเครื่องมือในการสื่อความหมายและเจตนาจากมนุษย์ไปสู่เทพคือ ภาษาสันสกฤต โดยมีพราหมณ์เป็นเจ้าพิธีกรรม ต่อมาภาษานี้เอง กลายเป็นภาษาของวรรณะชนชั้นสูงไป ส่วนภาษาที่ชาวบ้านพูดกันคือ ภาษาป्राकृत หรือภาษาตามแคว้นในถิ่นของตน ผู้คนจึงถูกกีดกันถูกแบ่งชั้นขึ้น กลายเป็นภาษาสองระดับคือ ภาษาระดับชนชั้นสูง และภาษาระดับชาวบ้าน แต่เมื่อมาถึงยุคพุทธกาลพระองค์ทรงเข้าใจในบริบททางสังคมเหล่านี้ดีว่า แท้จริงแล้วมิใช่พระพรหมหรือเทพใดที่คอยลิขิตโชคชะตาให้เป็นไป แต่เกิดมาจากพวกพราหมณ์นี้เองกำหนดขึ้นมา ดังนั้น พระองค์จึงกำหนดวิธีการเผยแผ่ธรรมะที่แตกต่างจากพราหมณ์ โดยอาศัยภาษาชาวบ้าน (ภาษาป्राकृत) ในการเผยแผ่ธรรมะ ด้วยเหตุผล ๓ อย่าง ที่เป็นองค์ประกอบในการเผยแผ่คือ

^{๑๓๗} พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิริ (โสภา) “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

๑) จากอิทธิพลของพราหมณ์

๒) ด้วยการใช้ภาษาชาวบ้าน

๓) ด้วยคุณสมบัติเดิมและคุณสมบัติที่พระองค์ตรัสรู้

จึงทำให้พระองค์ได้พบวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบใหม่ ถึงกระนั้น ด้วยความแปลกใหม่ จึงทำให้ผู้คนสงสัยเนื้อหาธรรมและวิธีการใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่เว้นแม้แต่พราหมณ์ยังเกิดความอยากรู้อยากเห็น เมื่อมีปัญหาในครั้งนั้น ปัญหาทุกอย่างพระองค์ทรงแก้ไขได้ แต่ภายหลังพุทธปรินิพพาน ปัญหาก็กลับเริ่มเห็นเป็นรอยแยกด้านทัศนะต่างกันอย่างชัดเจน และก็กลายเป็นปัญหาที่ทับถมเรื่อยมา จนกลายเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกนิกายขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า ไม่มีใครตัดสินเรื่องคำสอน และภาษาพุทธพจน์ได้อย่างหมดจดนั่นเอง

๒. ครั้นเมื่อสาวกได้รวบรวมหลักธรรมคำสอน โดยการทำสังคายนาหลายครั้ง จนกลายเป็นพระไตรปิฎก จากการท่องจำ ก็กลายมาเป็นการจดบันทึกเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี จากยุคสู่ยุค จากการท่องจำ รุ่นแล้วรุ่นเล่า ผ่านวันเวลาที่เนิ่นนาน ทำให้เนื้อหา หลักการ คำสอนเหล่านั้น เกิดผิดเพี้ยน เกิดข้อสงสัยว่า ภาษาที่บันทึกกับเนื้อหาที่ถูกบันทึกนี้ เป็นพุทธพจน์จริง ๆ หรือไม่ แม้แต่ปัจจุบันมีคนสงสัยมากกว่า พระไตรปิฎกเป็นพุทธพจน์หรือไม่ เพราะจากการสังคายนา การจดจำ การรวบรวม ได้ผ่านกาลเวลามานาน ความบกพร่องย่อมเกิดขึ้นได้ นอกจากนั้นเกิดการแต่งคัมภีร์ต่างๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เพื่ออธิบายขยายเนื้อหา ภาษา ให้เข้าใจมากขึ้นซึ่งก็เป็นเหตุให้เกิดการสวมรอยของอรรถาจารย์เข้าไปด้วย จนทำให้กลายเป็นการบิดเบือนไปก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีผลต่อการตีความ การขยายความจึงต้องอาศัยฐานอรรถกถาจารย์เหล่านี้เป็นหลัก เกิดการถกเถียงกันมากขึ้นในเนื้อหา และภาษาของพระองค์ จนในขณะปัจจุบัน พระสงฆ์ ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมะยังไม่มีความรู้ ไม่แตกฉานในหลักเท่าที่ควร ไม่รู้นิติรติบัญญัติสัมปทาเพียงพอ (เชี่ยวชาญด้านภาษา) ไม่รู้จักการวิเคราะห์บริบทผู้ฟัง ไม่รู้จักการถ่ายทอดในรูปแบบวิทยาการโลกยุคใหม่ การเทศน์ การบรรยายยังคงใช้ภาษาเก่า ๆ เดิม ๆ ตามจารีตประเพณี ทำให้เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะ ในขณะที่พุทธศาสนิกชนไทยเกิดปัญหาการไม่เข้าใจภาษาธรรมะนี้ด้วย ซึ่งพอสรุปปัญหาได้ดังนี้

ปัญหาหลักที่พบกับชาวพุทธคือ

๑) ขาดกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เกิดปัญญา

๒) ไม่รู้ภาษาบาลีดีพอ

๓) ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ

๔) คนไทยใช้ภาษาไทยผิดเพี้ยน ขาดความจริงใจต่อกัน

๕) ชาวบ้านได้รับรู้คำ และความหมายของศัพท์มาจากสื่ออย่างผิด ๆ

ปัญหาหลักที่พบจากพระสงฆ์คือ

๑) พระมีโอกาสเทศนาน้อย

๒) พระสงฆ์ขาดประสบการณ์และขาดความมั่นใจ

๓) ขาดความรู้วิทยาการสื่อสารยุคใหม่

๔) ไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง

๕) ขาดความรู้ด้านภาษายุคใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ

๓. การเผยแพร่ธรรมะที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควรนั้น ย่อมเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการเผยแพร่ธรรมะที่ไม่ประสบผลสำเร็จทั้งอดีตและปัจจุบัน สืบเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

-เรื่องการศึกษาพบว่า ไม่ว่า อดีตและปัจจุบัน เป็นปัญหาขั้นพื้นฐานในการเข้าใจธรรมชาติ ตัวเอง และหลักศีลธรรม

-เรื่องภาษา พบว่า ในอดีตและปัจจุบัน การใช้ภาษามีความแตกต่างกัน ในอดีตมีภาษาที่ใช้ในกลุ่มย่อยมากมาย แต่ละที่ แต่ละเผ่ามีภาษาของตัวเอง การสื่อสารต่างที่ ต่างถิ่นจึงเป็นปัญหาส่วนในปัจจุบัน โลกแคบลงการสื่อสารก็ง่ายขึ้น แต่ภาษากลับเป็นอุปสรรคในการบอกกล่าวหรือแสดงเจตจำนงของตนเองให้แก่ผู้อื่นเข้าใจ อีกทั้งผู้คนก็เดินทางไปมาหาสู่กันทั่วโลก การเผยแพร่ธรรมะหากไม่เข้าใจภาษาท้องถิ่นอื่นก็ประสบผลสำเร็จยาก

-เรื่องการถ่ายทอดด้วยวิธีการในรูปแบบใหม่ๆ ที่น่าสนใจ แม้เนื้อหาธรรมจะดีแค่ไหนแต่วิธีการถ่ายทอดไม่ชัดเจน ย่อมเกิดปัญหาการเข้าใจได้ วิธีการนี้จะนำมาซึ่งความสนใจเมื่อคนสนใจวิธีการ เนื้อหาธรรมก็น่าสนใจตามมาด้วย-เรื่องทัศนคติ การเผยแพร่ธรรมะ เบื้องต้นหากผู้ฟังหรือผู้รับมีทัศนคติที่เอนเอียงหรือไม่ชอบขึ้นมา ย่อมจะตั้งแง่ต่อต้าน เหมือนพวกพราหมณ์ในครั้งพุทธกาลที่ไม่ชอบวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า จึงกลายเป็นปัญหาได้

-เรื่องเทศะ คือ ท้องถิ่นแต่ละที่อาจจะไม่เหมาะในการเผยแพร่ธรรมะเช่น สถานที่มีสงคราม ที่แห้งแล้ง สถานที่มีศาสนาอื่นๆ ที่เคร่งครัด ย่อมเกิดปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะได้

-เรื่องวัยและเพศ ย่อมเกิดปัญหาได้ เด็กอาจจะยังไม่พร้อมที่รับธรรมที่ยาก คนแก่เกินไปก็ยากที่ฟังรู้เรื่อง ในขณะที่ผู้เผยแผ่เป็นพระสงฆ์ ที่ใกล้ชิดสตรีมากไป อาจจะกลายเป็นปัญหาเรื่องชู้สาวได้

๔. แนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องภาษาในการสื่อสารธรรมะ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้คือ

-ศึกษาเรื่องภาษาธรรมะของตนเองให้แตกฉาน ในขณะที่เดียวกันควรศึกษาภาษาท้องถิ่นที่ตัวเองจะไปยังถิ่นที่นั้นๆ ให้เข้าใจบ้าง

-ศึกษาเรียนรู้บริบททางสังคมให้กว้าง เพื่อจะได้มองเห็นทัศนคติ พฤติกรรมของสังคมนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร

-ศึกษาเรียนรู้วิธีการสื่อสาร วิทยาการโลกยุคใหม่ให้ทัน เพื่อปรับประยุกต์ในการนำเสนอ

-ปรับปรุงภาษาในการถ่ายทอดให้เป็นภาษาง่ายๆ ที่บุคคลทั่วไปเข้าใจนอกจากนี้ ยังมีคำแนะนำจากบุคคลที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ให้คำแนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาครั้งนี้พระสงฆ์แนะนำว่า ผู้เผยแพร่ธรรมะ ควรศึกษาเรียนรู้ให้มาก รู้ทันโลกยุคใหม่ และในขณะที่เดียวกัน ควร

ปฏิบัติธรรมให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงด้วยนักวิชาการแนะนำว่า ควรหาทางสร้างสรรค์ ในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบที่ชัดเจน มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการ การประเมินผลงาน ด้วยส่วนกลุ่มนักเรียนให้ข้อเสนอแนะว่า ควรนำเสนอธรรมสู่สาธารณชนในรูปแบบบันเทิง ผู้เผยแพร่ธรรมะควรใช้ภาษาที่ง่าย อยู่ในโลกความเป็นจริง และควรใช้ภาษาที่ร่วมสมัยด้วย^{๑๓๔}

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกษ์), ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(ปัญญา อินฺทปญฺโญ)”, ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการประชาสัมพันธ์มี ๔ ขั้นตอนหลัก คือ การวิจัยหรือการหาข้อมูล การวางแผน การติดต่อสื่อสาร และการประเมินผล ขั้นตอนการติดต่อสื่อสารแบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อยคือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทาง และผู้รับสาร สิ่งสำคัญในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผล คือ การมีคุณสมบัติของนักประชาสัมพันธ์เผยแผ่ที่ดี เช่น มีพรหมวิหารธรรม มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นต้น คุณสมบัติส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เป็นพระนักพัฒนาที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นพระนักเสียสละผู้มีเมตตาธรรมสูง เป็นพระนักการศึกษาที่มองการณ์ไกล ตลอดถึงเป็นพระนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่รักและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ) ใช้หลักการประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามมติมหาเถรสมาคมครบถ้วนทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครองการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์นอกเหนือจากนั้นที่เด่น คือ ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมาย

หลักในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อให้มีความรู้
๒. เพื่อให้มีธรรมะ
๓. เพื่อนำไปทำประโยชน์

สื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นที่รู้จัก คือ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อ วัดไร่ขิง การสนับสนุนการศึกษาและทุนการศึกษา งานอบรมบาลีก่อนสอบคณะสงฆ์ภาค ๑๔ การสนับสนุนการก่อสร้างสถานที่ราชการต่างๆ ในบริเวณวัด เช่น สถาบันพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ (วัดไร่ขิง) และการก่อสร้างสะพาน มงคลรัฐประชานุกุล (วัดไร่ขิง) การทำงานของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สร้างจิตสำนึกให้พุทธบริษัทและประชาชนทั่วไป ได้รู้จัก และสนใจในสื่อกิจกรรมของวัดไร่ขิง ใน

^{๑๓๔} พระสุนทร รตนปญฺโญ (มดียาภักดิ์), “การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ระดับมาก และทำให้พุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในสื่อกิจกรรมของวัดไร่ขิง ในระดับปานกลางค่อนข้าง เป็นที่น่าพอใจ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน ทำให้วัดไร่ขิงเป็นศูนย์รวม ความสามัคคี เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกด้านอย่างครบวงจร พระปฏิมากรหลวงพ่อดำไร่ขิง มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธบริษัททั่วไป ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีอย่างแน่นแฟ้น หน่วยราชการในท้องถิ่นมีการประสานการทำงานที่ดี คนในชุมชนมีความรู้หลักธรรม มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น เยาวชนและบุคลากร ได้รับการศึกษามากขึ้น มีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยที่ดี มีหลักประกันด้านความสงบเรียบร้อยปลอดภัยสูง ตลอดจนมีความสำนึกและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างมากด้วย^{๑๓๔}

พระมหาธีระศักดิ์ ธิติกิตติ (สุขยั้ง), ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่าศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์ ใช้อุดมการณ์ในการทำงานว่า “เยาวชน คืออนาคตของชาติ” ตั้งศูนย์อยู่ที่วัดสุทิวรanga อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดทำโครงการอย่างเป็นระบบ การวางแผนดำเนินงาน แต่งตั้งคณะกรรมการ และการจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของหลักสูตรอบรม ประกอบไปด้วย การบรรยายธรรม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ลิทธิความเชื่อและศาสนา ปัญหาสังคม ภัยสังคมด้านต่างๆและแนวทางป้องกันแก้ไข กิจกรรมสร้างความสามัคคี กิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและ การสอนให้รู้จักบุญคุณพ่อแม่ และครูบาอาจารย์ โดยมีผู้ส่งสารกล่าวคือพระวิทยากรที่ได้รับการอบรมนำเสนอตัวสารคือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ผ่านสื่อต่างๆ ที่ทันยุคทันสมัย จึงทำให้ถูกจริตของเยาวชน ที่เข้ารับการอบรม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงผลวิจัยความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่ได้เข้ารับการอบรมพบว่า

๑. ด้านผู้ส่งสาร นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๓
๒. ด้านตัวสาร นักเรียนมีความพึงพอใจ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๗
๓. ด้านช่องทางสื่อสาร ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๗๘
๔. ด้านการนำหลักคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ๓.๘๔

ผลวิจัยการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า

๑. ด้านผู้ส่งสาร เพศชายมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศหญิงเพียงเล็กน้อย
๒. ด้านตัวสาร เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย

^{๑๓๔} พระปลัดสามารถ ทุมธราโร, “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชาย เพียงเล็กน้อย

๔. ด้านการนำหลักคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพศหญิงมีความพึงพอใจสูงกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย^{๑๔๐}

พระมหาเป้า เตชปญฺโญ (คำสบาย), ได้ทำการวิจัยเรื่อง “นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า หลักการกำหนดนโยบาย แนวคิดทฤษฎีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงกำหนดหลักธรรมวินัยเป็นพื้นฐาน เช่น โพธิปักขิยธรรม ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ โอวาทปาติโมกข์ อริยสัจจ์ วิสุทธิธรรม คุณธรรมของผู้นำ คุณธรรมของครูอาจารย์ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับผู้บริหารราชการผู้บริหารองค์กรการ เพราะนโยบายจะเป็นแนวทางเป็นเข็มทิศในการบริหารงานดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตรงต่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้แก่พระสาวกทั้งหลายในการส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรก เป็นนโยบายที่มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิผลมาก เพราะมีพร้อมทั้งหลักการวิธีการอุดมการณ์วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีแนวนโยบายการเผยแผ่ตามหลักพระธรรมวินัย แนวนโยบายแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และเทคโนโลยีกระแสโลกาภิวัตน์ ปัญหาและอุปสรรคของนโยบายในการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอุปสรรคกีดขวางมากมายทั้งภายในภายนอก จากบุคคล จากธรรมชาติ จากความผิดพลาดโดยเฉพาะในยุคปัจจุบันยังมีปัญหาด้านการปกครองของอาณาจักร ศาสนจักร จากศาสนาต่างๆ จากเจ้าลัทธิต่างๆ มีปัญหาความขัดแย้งทางความคิด ปัญหาการแปลกแยก ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมประเพณี สื่อ ภาษา เพศ และวัย^{๑๔๑}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องทำการสื่อสารกับประชาชนทุกระดับชั้น เพื่อให้ประชาชนได้มีความเข้าใจหลักคำสอนทางพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยใช้สื่อธรรมที่เหมาะสม ง่ายต่อการเข้าใจ เพื่อประชาสัมพันธ์แก่ประชาชน การเผยแผ่ศาสนาธรรม จะไม่สามารถที่จะขยายกว้างไกลไปได้ หากปราศจากพระ สงฆ์ พระสงฆ์ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาธรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงแม้ในปัจจุบันพระสงฆ์ ก็ยังคงทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาธรรมรวมทั้งหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าตลอดมาทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใส และได้น้อมนำหลักธรรมคำสั่งสอนของ

^{๑๔๐} พระมหาธีระศักดิ์ ธิติกิตติ (สุขยั้ง), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๔๑} พระมหาเป้า เตชปญฺโญ (คำสบาย), “นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

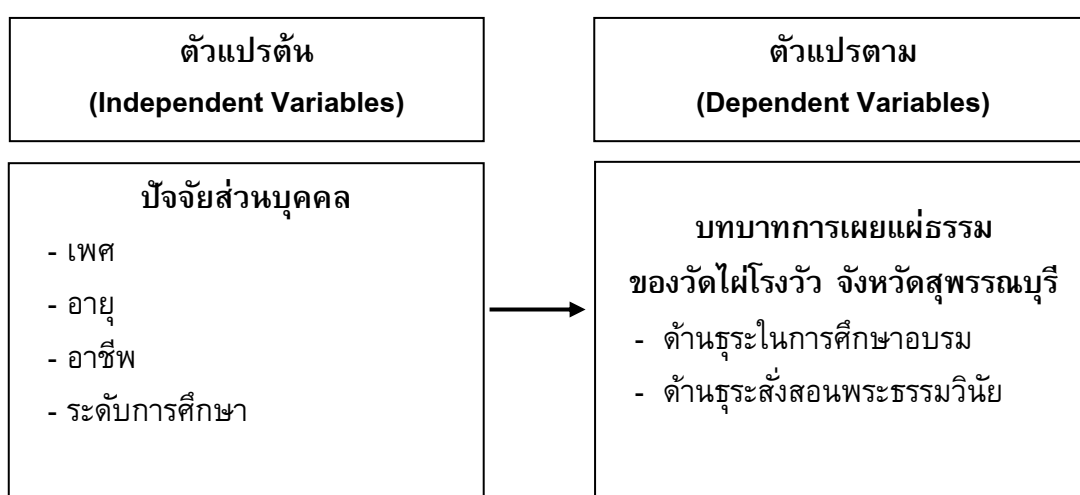
พระพุทธรเจ้า ไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัย ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านฐานะในการศึกษาอบรม ด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎี ระเบียบ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
๓. กำหนดกลุ่มประชากร และประชากรที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรที่ใช้ในการวิจัย (Try Out)
๗. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
๙. สรุปและรายงานผลการศึกษาวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร

ประชาชนที่เข้าวัดมาปฏิบัติธรรมและประชาชนทั่วไป ณ วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี
จำนวน ๑,๑๐๐ คน พ.ศ. ๒๕๕๔

๒) กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามหลักความแปรผันร่วมกัน ระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่าง กับความคลาดเคลื่อน ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการสุ่มตัวอย่างตามสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)^๑ ในการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างคือ

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง
 N = ขนาดของประชากร
 n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรรวมทั้งหมด ๑,๑๐๐ คน ความคลาดเคลื่อนทางสถิติระดับ .๐๕ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการคำนวณมีดังนี้

สูตร
$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ e = .๐๕
 N = ๑,๑๐๐
 n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

แทนค่า
$$n = \frac{๑,๑๐๐}{๑ + ๑,๑๐๐ (.๐๕)^2}$$

$$N = ๒๙๓ \text{ คน}$$

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มประชากรจำนวน ๒๙๓ คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

^๑ ผศ.วีรยา ภัทรอาชาชัย, หลักการวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อินเทอร์เน็ตพริ้นติ้ง, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑๔.

ครั้งที่	เข้าปฏิบัติธรรม	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	
		ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑	จำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๓๔๔	๙๕
๒	จำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๔๗๑	๑๑๒
๓	จำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๒๘๕	๘๖
	รวมทั้งสิ้น	๑,๑๐๐	๒๙๓

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้น เพื่อวัด “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีขั้นตอน ลักษณะและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบ แนวคิด ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา

๔) สร้างเครื่องมือแล้วนำเสนอร่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๕) นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จแล้วไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๖) ปรับปรุงแก้ไข

๗) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ตามกรอบของบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะสถานภาพทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบให้เลือกตอบ (Check List) เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

๕	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
๔	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
๓	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
๒	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
๑	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปลายเปิดเกี่ยวกับ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended) ประกอบด้วยปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมสำหรับผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระมหาโยตะ ปยุตโต อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิงมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระปลัดสามารถ ธมฺมชาโร อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ดร.ยุทธนา ประณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผศ.ประสิทธิ์ ทองอ่อน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิงมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ ประพัฒน์พงษ์ อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try – Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach Alpha) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๕๑๕

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขเสร็จแล้ว เสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์

๒. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยังเจ้าคณะอำเภอ แจ้งให้เจ้าอาวาสขอความเมตตาอนุญาตให้ทำการแจกแบบสอบถามกับไวยาวัจกรและกรรมการวัดในวัดนั้นๆ หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัย พร้อมด้วยผู้ช่วยการวิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการเก็บข้อมูล แจกให้กับไวยาวัจกรและกรรมการวัด

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. หลังจากที่ได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.๕.๒ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะสถานภาพทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒. ระดับความคิดเห็นจากการแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓. ทดสอบสมมติฐาน โดยใช้สถิติการทดสอบค่าที (t-test) กรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended) ประกอบด้วยปัญหา อุปสรรคและแนวทางเขียนพรรณนาเป็นความเรียง

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่ธรรม โดยใช้สื่อทางศิลปกรรมของวัดไผ่โรงวัว เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะในบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๙๓ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

(n = ๒๙๓)		
ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๐๘	๓๖.๘๖
หญิง	๑๘๕	๖๓.๑๔
อายุ		
๒๐ – ๓๐ ปี	๓๔	๑๑.๖๑
๓๑ – ๔๐ ปี	๑๑๓	๓๘.๕๗
๔๑ – ๕๐ ปี	๑๑๐	๓๗.๕๔
๕๑ – ๖๐ ปี	๒๓	๗.๘๕
๖๑ ปี ขึ้นไป	๑๓	๔.๔๔

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
พนักงานบริษัทเอกชน	๔๓	๑๔.๖๘
ธุรกิจส่วนตัว	๑๖	๕.๔๖
ค้าขาย	๖๕	๒๒.๑๘
เกษตรกรรวม	๑๒๗	๔๓.๓๕
รับจ้าง	๔๒	๑๔.๓๓
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๑๑๕	๓๙.๒๕
มัธยมศึกษา	๑๒๘	๔๓.๖๗
อนุปริญญา	๑๘	๖.๑๖
ปริญญาตรีขึ้นไป	๓๒	๑๐.๙๒
รวม	๒๙๓	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีรายละเอียดดังนี้

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๑๔ และเพศชาย จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๘๖

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี มีจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕๗, รองลงมาอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีจำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕๗ คน อายุ ๒๐ - ๓๐ ปี มีจำนวน ๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖๑, อายุ ๕๑ - ๖๐ ปี มีจำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๘๕, อายุ ๖๑ ปี ขึ้นไป มีจำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๔๔ และอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๙

อาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรวมจำนวน ๑๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๕, อาชีพค้าขาย จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๑๘, พนักงานบริษัทเอกชนจำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖๘, อาชีพรับจ้างจำนวน ๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๓๓, และอาชีพธุรกิจส่วนตัวจำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๔๖ ตามลำดับ

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาจำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๖๘ รองลงมาชั้นประถมศึกษา จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๕ ปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๙๒ อนุปริญญา หรือเทียบเท่า จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๑๖

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับความคิดเห็น		แปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๓.๙๖	๐.๘๔	มาก
๒. การแนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนา พิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชน	๓.๘๒	๑.๐๐	มาก
๓. การเทศน์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ตามหลักธรรมะโดยการจัดให้มีการเทศน์ บรรยายธรรมตามโอกาส	๓.๘๕	๐.๘๙	มาก
๔. การอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนาและ อบรมศีลธรรม	๔.๐๕	๐.๘๘	มาก
๕. จัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้าน พระพุทธศาสนา	๓.๙๖	๐.๗๙	มาก
๖. การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุหรือ ช่องทางสื่อสาร	๓.๖๖	๑.๑๓	มาก
๗. จัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้าน พระพุทธศาสนา	๔.๒๑	๐.๗๗	มาก
๘. จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมี พระอาจารย์สอนปฏิบัติธรรม	๓.๙๕	๐.๘๓	มาก
๙. การจัดโครงการเผยแพร่ศาสนธรรม ส่งเสริม ศีลธรรมแก่เยาวชน นักเรียน และ ประชาชนที่สนใจ	๓.๗๑	๑.๑๕	มาก
๑๐. การจัดการให้มีการบรรยายธรรมในงาน บำเพ็ญกุศลศพ	๓.๙๗	๐.๓๙	มาก

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับความคิดเห็น		แปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑๑. การอบรมพระภิกษุสามเณรในเรื่องพระ ธรรมวินัยมารยาทการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างที่ดี	๓.๙๔	๐.๘๐	มาก
๑๒. จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๓.๙๑	๐.๘๖	มาก
๑๓. การแนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจใน ศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะ พุทธศาสนิกชน	๓.๖๗	๐.๙๔	มาก
๑๔. การเทศน์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ใน ศีลธรรมตามหลักธรรมะโดยการจัดให้มี การเทศน์ บรรยายธรรมตามโอกาส	๔.๐๔	๐.๗๘	มาก
๑๕. การอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนา และอบรมศีลธรรม	๓.๘๙	๐.๖๓	มาก
๑๖. การจัดให้มีพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ในวัด	๓.๙๐	๐.๘๗	มาก
๑๗. ส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาส ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓.๘๕	๐.๘๙	มาก
๑๘. การจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม แนะนำ สั่งสอนประชาชนให้รู้จักดี - ชั่ว	๓.๖๘	๑.๑๕	มาก
๑๙. การจัดให้มีการสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓.๖๙	๑.๐๘	มาก
๒๐. สิ่งก่อสร้างต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ศาสนาในวัดไผ่โรงวัว จะมีคตินิยมแทรก สอนทุกที่	๓.๖๒	๐.๙๔	มาก
รวม	๓.๘๗	๐.๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณา

รายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้อการจัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธศาสนา อยู่ในอันดับที่สูงที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๑$) และที่มึความเห็นในอันดับต่ำที่สุด คือ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ศาสนาในวัดไผ่โรงวัว จะมีคติธรรมแทรกสอนทุกที่ ($\bar{X} = ๓.๖๒$)

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว โดยการจัดจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา กับตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) หรือความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) สำหรับตัวแปรที่มี ๓ ค่าขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีหาผลต่างนัยความสำคัญน้อยที่สุด (LSD) รายละเอียดดังแสดงในสมมติฐานที่ ๑ - ๔

สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มึความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว ต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามเพศ

ความคิดเห็น เกี่ยวกับ	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านฐานะใน การศึกษาอบรม	๓.๗๖	๐.๘๑	๓.๖๖	๐.๘๘	-๑.๓๘	๐.๐๙
๒. ด้านฐานะสั่งสอน พระธรรมวินัย	๓.๗๑	๐.๘๙	๓.๗๓	๐.๘๘	-๑.๒๗	๐.๐๗
รวม	๓.๗๔	๐.๘๕	๓.๗๐	๐.๘๘	-๑.๓๓	๐.๐๘

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามเพศ พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นมีความคิดเห็นต่อบทบาทการ
เผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว ต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรม
ของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามอายุ

ความคิดเห็น เกี่ยวกับ	อายุ								f	Sig.
	๒๐ - ๒๙ ปี		๓๐ - ๓๙ ปี		๔๐ - ๔๙ ปี		มากกว่า ๔๙ ปี			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านฐานะในการศึกษา	๓.๗๑	๐.๘๕	๓.๗๗	๐.๗๙	๓.๘๐	๐.๙๑	๓.๖๖	๐.๗๕	๒.๕๖๑	๐.๐๕๖
อบรม										
ด้านฐานะสั่งสอน	๓.๗๐	๐.๘๒	๓.๗๙	๐.๘๒	๓.๘๐	๑.๐๔	๓.๖๑	๐.๘๕	๑.๑๐๓	๐.๓๔๙
พระธรรมวินัย										
รวม	๓.๗๑	๐.๘๓	๓.๗๘	๐.๘๐	๓.๘๐	๐.๙๘	๓.๖๔	๐.๘๐	๒.๔๙๑	๐.๐๖๑

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรม
ของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอายุ พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธ
สมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว ต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามอาชีพ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ	อาชีพ										F	Sig.
	พนักงานบริษัท		ธุรกิจส่วนตัว		เกษตรกร		ค้าขาย		รับจ้าง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านฐานะในการศึกษาอบรม	๓.๙๒	๐.๗๕	๓.๗๒	๐.๘๓	๓.๕๐	๑.๐๘	๓.๗๐	๐.๗๑	๑.๔๐	๐.๒๕	๓.๙๓	๐.๗๐
ด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย	๓.๘๗	๐.๗๖	๓.๖๔	๐.๘๕	๓.๖๔	๑.๐๕	๓.๘๓	๐.๘๐	๑.๖๐	๐.๑๔	๓.๘๗	๐.๗๙
รวม	๓.๙๐	๐.๗๖	๓.๖๘	๐.๘๔	๓.๕๗	๑.๐๗	๓.๗๗	๐.๗๖	๑.๕๐	๐.๒๐	๓.๙๐	๐.๗๕

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอาชีพ พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว ต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยจำแนกตามระดับการศึกษา

ความคิดเห็น เกี่ยวกับ	ระดับการศึกษา								F	Sig.
	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา		อนุปริญญา		ปริญญาตรี			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านฐานะในการศึกษา	๓.๗๕	๐.๘๐	๓.๗๐	๐.๘๘	๔.๐๕	๐.๗๕	๓.๕๕	๐.๔๘	๐.๗๑	๐.๕๒
อบรม										
ด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย	๓.๗๓	๐.๙๓	๓.๗๖	๐.๘๕	๔.๐๕	๐.๕๙	๓.๓๐	๐.๔๕	๐.๖๒	๐.๕๖
รวม	๓.๗๔	๐.๘๗	๓.๗๓	๐.๘๗	๔.๐๕	๐.๖๗	๓.๔๓	๐.๔๗	๐.๖๗	๐.๕๔

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา

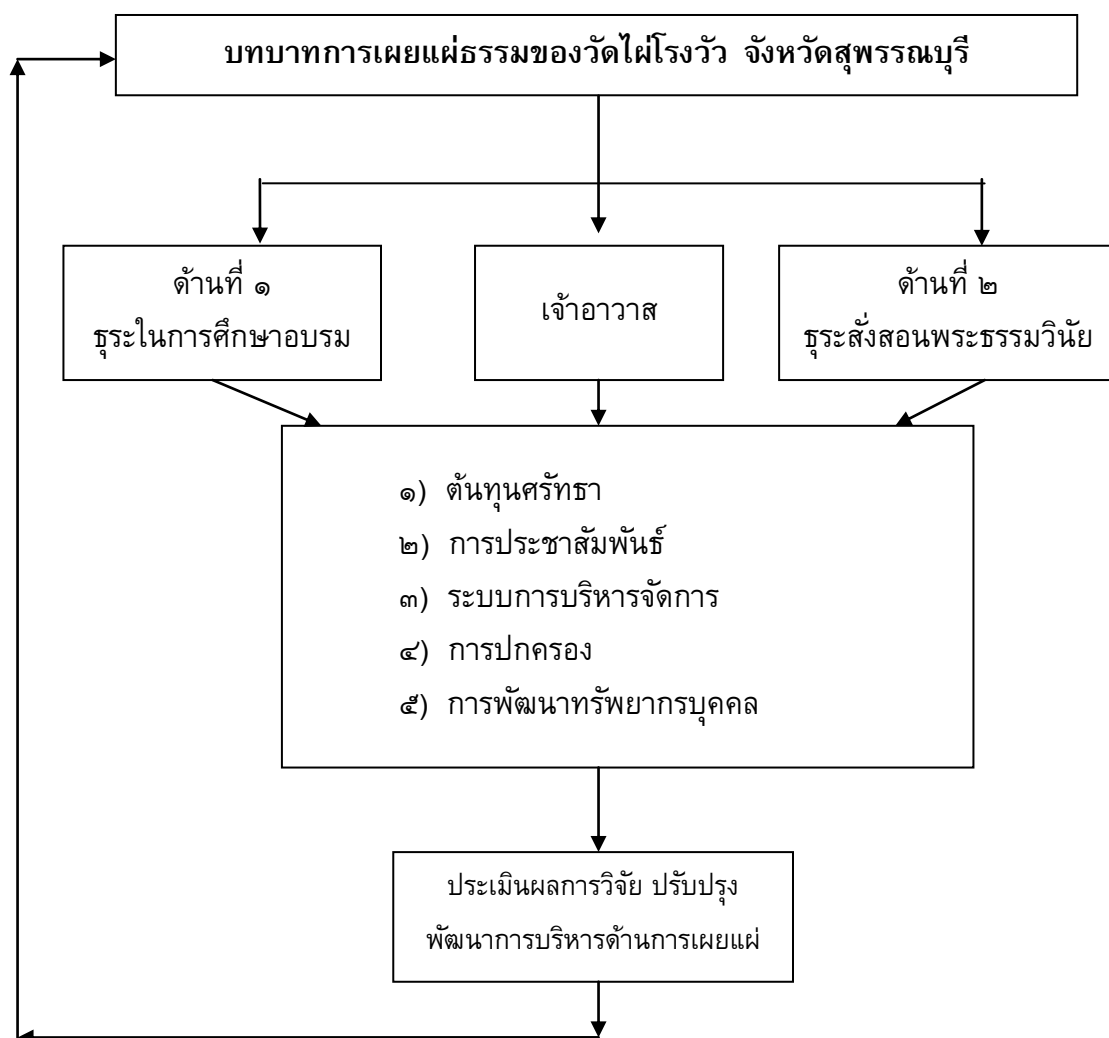
ตารางที่ ๔.๗ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ขาดทรัพยากรบุคคลทำงานเผยแผ่ยังมีไม่เพียงพอต่อผู้เข้ารับการอบรม	๑. ต้องสร้างบุคลากรในด้านการเผยแผ่ให้มีปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง
๒. มีการจัดอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อย ทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน	๒. ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้อง
๓. บุคลากรด้านการเผยแผ่มีไม่มากนัก	๓. ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม
๔. ขาดทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่ อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร	๔. ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน
๕. ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ ยังบกพร่องในเรื่องอาการหรือความประพฤติ	๕. ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาการระบอบ ความประพฤติ ของพระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด
๖. การเผยแผ่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร และในการเผยแผ่พระศาสนา บางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน	๖. ควรมีการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้ และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตในชนบทด้วย
๗. เน้นที่ตัวบุคคลในการแสดงธรรมมากเกินไป	๗. ควรให้โอกาสพระรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ
๘. พระภิกษุสามเณรไม่ค่อยได้มีโอกาสแสดงธรรม	๘. ควรมีเวทีสำหรับให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง
๙. การเผยแผ่ยังคงใช้รูปแบบเดิมๆ ซึ่งทำให้เกิดความน่าเบื่อ	๙. ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (Body Of Knowledge)

จากผลการวิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้ว่า บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

วัดภายใต้การบริหารจัดการของเจ้าอาวาส โดยปกติด้านการเผยแผ่จะจัดเป็นรูปแบบที่ปฏิบัติจะใกล้เคียงกันมากน้อยสุดแต่ความสามารถของเจ้าอาวาสแต่ละวัด วัดไผ่โรงวัวมีพื้นที่วัดถุสถานศิลปกรรมต่าง ๆ ตามภูมิปัญญาความรู้ความสามารถของอดีตเจ้าอาวาส (หลวงพ่อดม) ที่จัดสร้างไว้เป็นรูปแบบที่โดดเด่น ผู้สืบสานต่อมาจะใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและสังคมได้มากน้อยเท่าใด

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรม โดยใช้สื่อทางศิลปกรรมของวัดไผ่โรงวัว เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจาก ประชาชน จำนวน ๒๙๓ คน ที่มาปฏิบัติธรรมในวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จากการหาด้วยวิธีของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๙๓ คน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป ใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการอธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไป เพื่อทดสอบสมมติฐานระหว่างตัวแปรที่ทำการศึกษาว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ โดยการใช้การทดสอบค่าที (T-test) กรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ปรากฏผลวิจัยดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไป

จากการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเพศหญิงมากที่สุด จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๑๔ , อายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี มีจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕๗, อาชีพส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมจำนวน ๑๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๕, ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นมัธยม ศึกษาจำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๖๘

๕.๑.๒ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ในด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้มีการแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม สันทนาธรรม โดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น หอกระจายข่าว สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ มีการแต่งหนังสือธรรมะ กลอนธรรมะ สุภาษิต และนิทานธรรม สื่อให้ความรู้หลักธรรมแก่ประชาชน การบวชเนกขัมม์ เป็นต้น รวมทั้งการใช้สื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดนิทรรศการ

การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อสมเด็จพระพุทธรูปโคดมประจำปี เป็นเครื่องมือในการนำประชาชนให้เข้าถึงพระรัตนตรัยด้วย

โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$), และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อจัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธรูปศาสนาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๑$), รองลงมา คือ การอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนาและอบรมศีลธรรม ($\bar{X} = ๔.๐๕$), ส่วนที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดคือ สิ่งก่อสร้างต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาในวัดไผ่โรงวัวมีคตินิยมแทรกสอดในทุกที่ ($\bar{X} = ๓.๖๒$) ผลการวิเคราะห์ห่อออกมาเป็นเช่นนี้ จึงแสดงให้เห็นได้ว่า ประชาชนมีความสนใจบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี สิ่งสำคัญที่โดดเด่น คือการใช้สื่อในการถ่ายทอดธรรมะในการก่อสร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่าพุทธศิลป์และการก่อสร้างถาวรวัตถุด้านศาสนาอีกมากมายเป็นเครื่องมือในการชักจูงใจ โนมน้าวจิตใจบุคคล ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ทุกคน คิด พูดและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง เพื่อความสงบสุขในครอบครัวสังคม ในด้านการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้มีการแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม สนทนาธรรม โดยใช้สื่อต่างๆ เช่น หอ กระดาษข่าว สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ มีการแต่งหนังสือธรรมะ กลอนธรรมะ สุภาษิต และ นิทานธรรม สื่อให้ความรู้หลักธรรมแก่ประชาชน การบวชเนกขัมม์ เป็นต้น รวมทั้งการใช้สื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดนิทรรศการ การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อสมเด็จพระพุทธรูปโคดมประจำปี เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเผยแพร่และนำประชาชนให้เข้าถึงพระรัตนตรัย

๕.๑.๓. ผลการทดสอบสมมุติฐาน

จากการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า

สมมุติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาท การเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามเพศ พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติสูงกว่า .๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้

สมมุติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอายุ พบว่า โดยภาพรวมไม่ต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติสูงกว่า .๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ จึงปฏิเสธสมมุติฐาน

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัด ไร่โรงวัว ไม่ต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการ เผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอาชีพ พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติสูงกว่า .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว ไม่ต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการ เผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติสูงกว่า .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพทั่วไป มีข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ จากการศึกษพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี^๑ ที่ได้ศึกษา วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อดุณฺ ปริสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันของหลวงพ่อดุณฺ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการเผยแผ่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึงผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้นุคลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกชนชั้นตั้งแต่กษัตริย์คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ

๕.๒.๒ จากการศึกษพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนจะมีช่วงอายุที่แตกต่างกัน ก็มีความสนใจในกิจกรรมที่ทางวัดไร่โรงวัวจัดอยู่เป็นประจำ เช่น กิจกรรม ที่ให้ความรู้แก่เยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีระศักดิ์ ธิติภักดี

^๑ พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม, ปริญาพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

(สุขยิ๊ง)^๒, ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแพร่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่าศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์ ใช้อุดมการณ์ในการทำงาน ว่า “เยาวชน คือ อนาคตของชาติ” ตั้งศูนย์อยู่ที่วัดสุทิวางศา อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดทำโครงการอย่างเป็นระบบ การวางแผนดำเนินงาน แต่งตั้งคณะกรรมการ และการจัดกิจกรรมเข้าค่าย อบรมพัฒนา คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของหลักสูตรอบรม ประกอบไปด้วย การบรรยายธรรม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ลิทธิความเชื่อและศาสนา ปัญหาสังคม ภัยสังคมด้านต่างๆและแนวทางป้องกันแก้ไข กิจกรรมสร้างความสามัคคี กิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและ การสอนให้รู้จักบุญคุณพ่อแม่ และครูอาจารย์ โดยมีผู้ส่งสารกล่าวคือพระวิทยากรที่ได้รับการอบรม นำเสนอตัวสารคือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ผ่านสื่อต่างๆ ที่ทันสมัยทันสมัย จึงทำให้ถูกจริตของเยาวชน ที่เข้ารับการอบรม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

๕.๒.๓ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบทบาทการเผยแพร่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัย ธนยพร พงษ์โสภณ^๓ ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อสารมวลชนของพระสงฆ์ และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ การเลือกใช้วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ การชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษา ทางโลกและการศึกษาทางธรรม กับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๒๕๐ รูป ศึกษาประชากรทั้งหมด พบว่า ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่างๆ จากหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุดประชากร พระสงฆ์ ส่วนใหญ่ อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัด และเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการ

^๒ พระมหาธีระศักดิ์ ธิติกิตติ (สุขยิ๊ง), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแพร่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^๓ ธนยพร พงษ์โสภณ, บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น(ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี), วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิตมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙).

พัฒนาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด ในกรณีข่าวสาร จากแหล่งสื่อสารมวลชนไม่สอดคล้องกัน พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะตกลงใจเชื่อว่า สารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุดและประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่เชื่อว่าข่าวสารที่ได้จากการอ่าน รัฟ ฟังหรือรับชมจากสื่อมวลชน ต่างๆ ไปใช้ประโยชน์การขึ้นอบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน

๕.๒.๔ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับพระมหากษัตริย์ อานนท์ (นรมาตร์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกติกาบริหารนิยธรรม ๗ พบว่า วุฒิการศึกษานั้นมีความต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เป็นเพราะว่ามีความคิดเห็นสอดคล้องในการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์เช่นเดียวกันกับพระสังฆาธิการอันจะเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ด้านฐานะในการศึกษามีการแนะนำอบรมประชาชนทางวัดไผ่โรงวัวได้จัดกิจกรรมให้ประชาชนเข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนด้วยการเทศน์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมะ เทศน์บรรยายธรรมตามโอกาส พร้อมทั้งจัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธศาสนา มีการบรรยายธรรมทางวิทยุหรือช่องทางสื่อสารต่างๆ และจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนปฏิบัติธรรม ส่งเสริมศีลธรรมแก่เยาวชน นักเรียน และประชาชนที่สนใจ ซึ่งได้รับการตอบรับให้ความสนใจจากประชาชนเข้าปฏิบัติธรรมโดยส่วนมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดไผ่โรงวัวที่มีคติธรรมแทรกสอนทุกที่

๒. ด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย มีการอบรมพระภิกษุสามเณรในเรื่องพระธรรมวินัยมารยาทการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี ส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้มีโอกาสออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา แนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา , การเทศน์สั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมะตามโอกาส, พร้อมอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนาและอบรมศีลธรรม,การจัดให้มีพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะในวัด, การจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม แนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้จักดี - ชั่วการจัดให้มีการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓. การประชาสัมพันธ์ของทางวัดที่มีต่อสาธารณชนน้อยมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องพุทธศิลป์วัตถุ ที่พระครูอุภัยภาดาทร สร้างไว้ ทั้งๆ ที่พุทธศิลป์วัตถุเหล่านั้นมีประโยชน์

และมีคุณค่าสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นแหล่งสืบค้นพุทธธรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ควรที่จะมีผู้เข้ามาทำงานวิจัยเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์แหล่งสืบค้นพุทธธรรมที่แสดงออกทางรูปธรรมของวัดไผ่โรงวัวเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางกว่าปัจจุบันนี้

๔. พุทธศิลป์วัตถุเป็นสื่อรูปธรรมที่ต้องมีการรักษาและหากปล่อยให้ชำรุด การสื่อคติธรรมก็จะขาดความสมบูรณ์ จนพุทธศิลป์วัตถุถูกมองข้ามคุณค่า จะนำไปเทียบได้เพียงเศษกองอิฐ กองทราย หรือเศษโลหะที่คนเข้ามาเที่ยวต่างมองแล้วเมินปล่อยให้ทอดทิ้งเป็นเศษขยะของวัดทางวัดและประชาชนที่เข้ามาเยี่ยมชมควรร่วมกันอนุรักษ์พุทธศิลป์วัตถุทั้งหลายในวัดไผ่โรงวัวให้อยู่ได้นานที่สุดเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รับความรู้ต่อไป

๕. รูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงชวนให้ประชาชนทำบุญแต่ละแห่งควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ควรเน้นเรื่องเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคทรัพย์สินเงินทองแต่เพียงอย่างเดียว หรือมุ่งธุรกิจเชิง “พุทธพาณิชย์” จนเกินไป ควรหาผู้มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเพียงพอมาทำหน้าที่ดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจในการทำบุญหรือเกิดปัญญาอย่างพอเพียง ให้สมกับเจตนารมณ์และคำปฏิญาณของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อธิโช) ที่ว่า “ชีวิตเราที่เหลืออยู่ ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย” และข้อที่ว่า “เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่งบาทเราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างไร”

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทในการเผยแผ่ธรรม ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าน่าจะวิจัยเรื่องการนำหลักการประชาสัมพันธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ในเชิงรุกที่เน้นการประชาสัมพันธ์เผยแผ่สื่อสารข้อมูลของวัดไผ่โรงวัว ในด้านการเผยแผ่พุทธธรรมแก่ชาวต่างชาติที่เดินทางมาเที่ยวทัศนศึกษายังวัดไผ่โรงวัว ที่โดดเด่นในรูปแบบของการสร้างวัตถุ คือพระพุทธรูปใหญ่ๆ และ รูปที่เกี่ยวกับนรกสวรรค์

๒. น่าจะมีการวิจัยเพื่อพัฒนานักประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีจำนวนมากขึ้นให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ในสังคมไทยยุคปัจจุบันโดยเฉพาะบุคลากรภายในวัดไผ่โรงวัวที่สามารถสื่อสารกับชาวต่างชาติเพราะวัดไผ่โรงวัวเป็นสถานที่เที่ยวประจำจังหวัดสุพรรณบุรี ควรมีการวิจัยในด้านนี้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของวัดไผ่โรงวัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศิลปวัฒนธรรม

๓. ควรทำวิจัยศึกษาบทบาทของพระเถระเกจิอาจารย์ ที่สร้างคุณงามความดีในด้านการเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท และบำเพ็ญประโยชน์ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ที่มีชื่อเสียง ในท้องถิ่น เช่น หลวงพ่อโหน่ง วัดอัมพวัน หลวงพ่อวุ่น วัดบางซ้อ เป็นต้น

๔. ควรทำการสำรวจประเมินถึงผลกระทบที่จะนำผลต่อการวิจัยโดยคำนึงถึงปัจจัย สภาพแวดล้อมขององค์กร ชุมชนที่แต่ละแห่งมีสภาพไม่เหมือนกัน รวมทั้งบทบาทหน้าที่การบริหารจัดการ เทคนิคในการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดจนต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่จะสามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มาประจักษ์สัมพันธ์ สื่อสารสู่ประชาชนให้เกิดการรู้จัก มีความสนใจรับรู้ เกิดศรัทธายอมรับและปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

๑. ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเผยแพร่ธรรม ของวัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
๒. ควรศึกษาทัศนคติของชาวชุมชนวัดไผ่โรงวัวที่มีต่อคำสอนผ่านพุทธศิลป์
๓. ควรศึกษาบทบาทที่สำคัญในการเผยแพร่ธรรมะผ่านพุทธศิลป์
๔. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๐)

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

_____. คู่มือการบริหารคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐.

_____. ประวัติพระพุทธศาสนา เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕.

กรมศิลปากร. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด., ๒๕๓๓.

_____. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔.

กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์. การเผยแพร่นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา. ไทยรัฐออนไลน์ แหล่งที่มา : http://rong.brr.ac.th/articles.php?article_id=19
๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กิจกรรมสำคัญในรอบปีของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘.

- ขนิษฐา วิเศษสาทร และมุกดา ศรียงค์. **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๑.
- งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๔๑.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
- ทิตยา สุวรรณชฎ. **พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.
- เดโช สวานนนท์. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๘.
- ตุลา มหาพสุธานนท์. **หลักการจัดการ หลักการทำเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖.
- ธีรวัศ บำเพ็ญบุญบารมี. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. มูลนิธิเบญจนิทาย, ๒๕๕๐.
- น. ณ ปากน้ำ. **ปภินกะศิลป์ไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ: พระพุทธรูป** กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓.
- _____. **ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๙.
- บรรพต วีระชัย และคณะ. **พระสงฆ์กับสังคมไทยในมิติต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร : องค์การยูเนสโกสาธิตสัมพันธ์แห่งโลก, ๒๕๒๓.
- ประพันธ์ อำพันประสิทธิ์. **จิตวิทยาสังคม**. สงขลา : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.
- ประภาพิต สัญชาติเจตน์. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๐.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. **สภาพภาพและบทบาท**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **สังคมและวัฒนธรรม**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔. หน้า ๗๓).
- ปราชญา กล้าผจญ. **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคุปญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. หน้า ๑๓๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. สานลดา, ๒๕๔๘.

_____. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). จาริกบุญ จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. หน้า ๒๐๔.

_____. พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____. ความสำคัญพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระธรรมวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร จิตฺตฺโน). คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพิมลธรรม(ชอบ อนุจารี). ราชบัณฑิต. พุทธประวัติทัศนศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๓๓.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. หน้า ๒๗๓.

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมพระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาคณะ. ปรินิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. หน้า ๑๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตฺโน). พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรสี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภณ). จิตวิทยาการเผยแผ่. กรุงเทพมหานคร : สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, ๒๕๕๑.

_____. พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พัทยา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศไทย พ.ศ.

๓๐๐ - ๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : ชามากราฟิคดีไซท์, ๒๕๐๙.

พุนทรพยั สิริพิรหม. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง”. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖.

ภิญโญ สาร. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

มานพ พลไพรินทร์. การบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์. ม.ป.ป.หน้า ๒๗๒

มาโนช ต้นชวนิช. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ลือชา ธรรมวินัยสถิต. มนุษย์กับสังคม. เพชรบุรี : สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙.

วีรยา ภักธธาสาย. ผศ. หลักการวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อินเตอร์เทคพริ้นติ้ง, ๒๕๓๙.

วิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน). วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วศิน อินทสระ. การเผยแผ่ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖.

สงวน รอดบุญ. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

สนธยา พลศรี. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

สมคิด เพ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕.

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว). การเผยแผ่. (เข้าถึงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๓. www.lomsakcity.board).

สมพร ไชยภูมิธรรม. ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรม สำนักพิมพ์, ๒๕๔๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สิริ เพ็ชรไชย. ความหมายของคำในหน้าที่พระสังฆาธิการ. เอกสารโรเนียวเสนอกรรมการ
ศาสนา, ๒๕๒๒.

สุชา จันทรเอม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จำลองศิลป์, ๒๕๑๐.

อนิโซภิกขุ. อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโซภิกขุ (หลวงพ่อบุญ). วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : บริษัทศรีทิพย์พรินต์จำกัด, ๒๕๔๔.

_____. พุทธโธระลัก ๒๕ พุทธศตวรรษ. วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี.
สอสังการพิมพ์, ๒๕๔๔.

_____. นิพพานบันเทิง. วัดโพธาราม (วัดไผ่โรงวัว) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทการพิมพ์ จำกัด., ๒๕๓๐.

_____. สมถกรรมฐาน-สมถภาวนา. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด
สุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอสังการพิมพ์., ๒๕๔๕.

_____. มายาการ อาถรรพ์-วิทยาคม. ท่านอนิโซ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอสังการพิมพ์., ๒๕๔๕.

_____. แขนงพุทธศาสน์ หรือ ธรรมทูตเถื่อน ท่านอนิโซ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอสังการพิมพ์., ๒๕๔๕.

_____. เรื่องไม่เก็บเงิน ค่าผ่านประตูในงานวัด. ท่านอนิโซ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอสังการพิมพ์., ๒๕๔๕.

_____. ก้นหญิงร้องไห้ ก้นชายบวชสิก. ท่านอนิโซ ภิกขุ. วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี : สอสังการพิมพ์., ๒๕๔๕.

อมรรัตน์ สอนคง. “บทบาทในการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมของศึกษาธิการอำเภอและศึกษา
ธิการจังหวัดในภาคใต้”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา มหา
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรรณิกา ขวัญอารีย์. “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

งามตา สุขประเสริฐ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.

ธัญพร พงษ์โสภณ. บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี). **วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน)**. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

นงเยาว์ ปิฎกรัตน์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. สงขลา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๗.

นุจรี เกตุปราษฎ์. บทบาทของประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดทั่วประเทศ ในการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔.

ประกอบมี โคตรกอง. “บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธร. “บทบาทของพระสาธุบุตรเถรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม) อ่ำภา. “บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่

- ศาสนธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- พระชนดล นาคพิพัฒน์. "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระปลัดเกียรติศักดิ์ สินทวีกุล. "บทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.
- พระปลัดสามารถ ธรรมสาโร. "บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาภุชญา นันทเพชร. ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะพัฒนสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม "บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภ) "ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.
- พระมหาธีระศักดิ์ ธิติกิตติ (สุขย้ง). "ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่คุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดสุรินทร์". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาประสิทธิ์ สระทอง. บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- พระมหาปัญญา สุขสงค์. บทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีพระพิศาลธรรมพาที (พยอม กลฺยาโณ). **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑.

พระมหาเป้า เตชปญฺโญ (คำสบาย). “นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหารุ่งเพชร ชวนปญฺโญ (พัตทาป). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาธรรมนิเทศ)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง.” พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.

พระมหาสมชาย เอี่ยมสะอาด. บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

พระมหาสุเทพ ผิวเผือด. “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

พระมหาสุภา อุฑฺโธ. บทบาทพระสงฆ์ในทศวรรษหน้า (๒๕๔๑ – ๒๕๖๐). **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระมหาอานนท์ อานนฺโท (นรมาตร์). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗. **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระสุนทร รตนปญฺโญ (มติยาภักดิ์). “การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระอธิการ ผจญ อาจาโร (ทนังจง). บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน. **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เสนาะ เทียรทอง. “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ : ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” **วิทยานิพนธ์**

หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาบัณฑิต
วิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน). “หลักการและวิธีการเผยแพร่” ในคู่มือเจ้าอาวาส.
เอกสารประกอบการประชุมถวายความรู้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ตามโครง
การอบรมพระสังฆาธิการ กรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๔. (อัดสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books

- Berkowitz Leonard. **Social Psychology**. (Illinois : Scott Foresma. 1972), p. 20.
- Broom. Leonard. & Selnick, Philip. **Sociology**. (New York : Harper & Row, 1977), p.233.
- Bruce J Cohen.. **Introduction to Sociology**. New York : McGraw-Hill, 1979. p.6
- Cohen B.. **Introduction of Sociology**. New York : McGraw Hill, 1979.
- David. K. **Human Relation at Work**. New York : McGraw-Hill Book Company, 1962.
- H Mintzberg. **The Nature of Managerial Work**. Harper Row. 1973, p.12
- Jacob Moreno อ้างใน Jonathan H.Turner. **The Structure of Sociological Theory**.
(California : wadsworth Publishing company, 1991). p. 25
- Mark A.. Abramson. "In Search of the New Leadership". Management. September,
1996. p. 1- 4.
- Sarbin. T.R.. **“Role Theory” Handbook of Psychology**. New York : Addison Wesley
Publishing Company, 1975.
- Young. K. and Mack R.W.. **Sociology and Social life**. New York : American. 1959.

ภาคผนวก ก.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหาไยตะ ปยุตฺโต	อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร	อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผศ.ประสิทธิ์ ทองอ่อน	อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. อาจารย์ ประพัฒน์พงษ์ วัชรโสภา	อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
วัดไร่ขิง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร.,โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๖)/๐๓๔

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาโยตะ ปยุตโต

ด้วย พระครูอนุกุลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.สุพล สุธะพรหม

(ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์

ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร.,โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๖)/๐๓๔

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

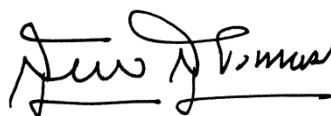
นมัสการ พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร

ด้วย พระครูอนุกุลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
ศร.สุรพล สุธะพรหม
๕ ตุลาคม ๒๕๕๕

(ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์

ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร., โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๖)/๐๓๔

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔

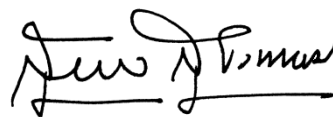
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ อาจารย์ ดร.ยุพนา ปรานีต

ด้วย พระครูอนุกุลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๓๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียน
เชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อม
แล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์

ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อคิด

ดร.สุรพล
C.O.ดร.สุรพล สุธะพรหม
๓๐ ก.ย. ๕๕

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

เทร.,เทรลาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๖)/๐๓๔

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

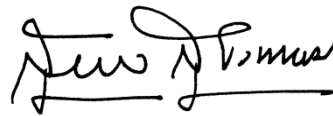
นมัสการ ผศ.ประสิทธิ์ ทองอุ่น

ด้วย พระครูอนุกุลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๓๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

สงวน
๒๕๖๔
๒๕๖๔

(ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์

ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไร่ขิง

โทร.,โทรสาร ๐๓๔-๓๒๖-๙๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๖)/๐๓๔

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ อาจารย์ ประพัฒน์พงษ์ วัชรโสภา

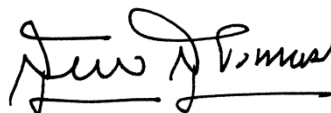
ด้วย พระครูอนุกูลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ม.ร.ร. ๖๖๘
๒.๗๕
๕/๘/๕๔.

(ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์

ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๕)/๒๕๕๔

หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ วัดไร่ขิง (พระอารามหลวง) ตำบลไร่ขิง
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุวรรณชินวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอนุกุลปัญญากร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๗๓๔๐๔๘๖๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากวัดที่อยู่ในสังกัดของพระคุณท่าน จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอ
กราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ประสานงาน

นายอานนท์ นรมาตร โทร. ๐๘-๙๒๒๙-๔๑๙๔

ภาคผนวก ค.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

วัดไผ่โรงวัว ๑๑๘ หมู่ ๑๑ ต.บางตาเถร
อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี

๑๔ กันยายน ๒๕๕๔

เจริญพร ท่านผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ” อันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้ทฤษฎีหลักการประชาสัมพันธ์ และหลักการเผยแผ่ เพื่อทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

จึงขอความร่วมมือจากท่าน ในช่วยกรอกแบบสอบถามนี้ให้ครบทุกข้อ ตามระดับความเห็นของท่าน อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าวิจัย และพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนี้ จะเก็บรักษาไว้เฉพาะงานวิจัยเท่านั้น และจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น

ขออนุโมทนา ทุกๆ ท่าน ที่ได้ตอบแบบสอบถาม ล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พระครูอนุกุลปัญญากร
รองเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว
พระนิสิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ

แบบสอบถาม

เรื่อง บทบาทการเผยแพร่ธรรมะของวัดไฟโรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ○ หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริง
เกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

- ☐ ชาย
☐ หญิง

๒. อายุ

- ☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ☐ ๒๐ – ๓๐ ปี
☐ ๓๑ – ๔๐ ปี ☐ ๔๑ – ๕๐ ปี
☐ ๕๑ – ๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. อาชีพ

- ☐ ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ ☐ พนักงานเอกชน
☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ ค้าขาย
☐ เกษตรกรรม ☐ รับจ้าง
☐ แม่บ้าน ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

๔. ระดับการศึกษา

- ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
☐ ปริญญาตรี

○ ปริญาตรขึ้นไป

ตอนที่ ๒ : บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของวัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับการพิจารณาข้อคำถามของท่านมากที่สุด

บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของวัดไผ่โรงวัว ด้านฐานะในการศึกษาอบรม	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๒. การแนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชน					
๓. การเทศน์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ตามหลักธรรมะโดยการจัดให้มีการเทศน์ บรรยายธรรมตามโอกาส					
๔. การอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนาและอบรมศีลธรรม					
๕. จัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธศาสนา					
๖. การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุหรือช่องทางสื่อสาร					
๗. จัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านพระพุทธศาสนา					
๘. จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีพระอาจารย์สอนปฏิบัติธรรม					
๙. การจัดโครงการเผยแผ่ศาสนธรรมส่งเสริมศีลธรรมแก่เยาวชน นักเรียนและประชาชนที่สนใจ					
๑๐. การจัดการให้มีการบรรยายธรรมในงานบำเพ็ญกุศลศพ					

บทบาทการเผยแพร่ธรรมะของวัดไผ่โรงวัว ด้านฐานะในการศึกษาอบรม	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑๑. สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในวัดไผ่โรงวัว จะมีคตินิยมแทรกสอนทุกที่					
๑๒. การอบรมพระภิกษุสามเณรในเรื่องพระธรรมวินัยมารยาทการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี					
๑๓. จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๑๔. การแนะนำอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชน					
๑๕. การเทศน์สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมะโดยการจัดให้มีการเทศน์ บรรยายธรรมตามโอกาส					
๑๖. การอบรมศิษย์วัดให้มีความรู้เรื่องศาสนาและอบรมศีลธรรม					
๑๗. การจัดให้มีพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะในวัด					
๑๘. ส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาสออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา					
๑๙. การจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม แนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้จักดี - ชั่ว					
๒๐. การจัดให้มีการสอนศีลธรรมในโรงเรียน					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับบทบาทการเผยแพร่ธรรมะของ
วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค

ปัญหา อุปสรรค ในด้านฐานะในการศึกษาอบรม

.....

.....

.....

๒.ข้อเสนอแนะ ในด้านฐานะในการศึกษาอบรม

.....

.....

.....

ปัญหา อุปสรรค ในด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ ในด้านฐานะสั่งสอนพระธรรมวินัย

.....

.....

.....

อื่น ๆ

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

พระครูอนุกุลปัญญการ

ผู้จัดทำแบบสอบถาม

คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.

ค่า Alpha

***** Method 1 (space saver) will be used for this analysis *****

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Scale Item- Total Correlation	Corrected Alpha if Item Deleted
V1	71.5667	102.5989	.2065	.8673
V2	71.6667	103.4023	.1820	.8675
V3	71.5333	99.9126	.4290	.8618
V4	71.7333	99.0299	.3847	.8626
V5	71.5333	96.8092	.3997	.8624
V6	71.9667	89.8954	.6604	.8513
V7	71.8667	99.1540	.2750	.8672
V8	71.7333	95.5816	.3946	.8633
V9	71.8333	94.7644	.5042	.8583
V10	71.5667	103.0126	.0971	.8730
V11	72.0000	94.4138	.5543	.8565
V12	71.8000	90.9931	.6417	.8524
V13	72.1000	90.1621	.6896	.8503
V14	72.3333	92.4368	.4466	.8622
V15	71.6333	96.7230	.5725	.8572
V16	71.5000	93.2931	.7201	.8516
V17	71.7000	95.3897	.5148	.8581
V18	71.6000	94.5241	.5950	.8554
V19	71.5333	96.3264	.4866	.8592
V20	71.9333	95.5126	.4565	.8602

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 20

Alpha = .8662

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	: พระครูอนุกูลปัญญากร (สุชิน เขียนบัณฑิตย์)
วัน เดือน ปีเกิด	: ๓ สิงหาคม ๒๔๙๙
สถานที่เกิด	: บ้านท่าเกวียน บ้านเลขที่ ๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
การศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๔๙	: ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๓	: ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประสบการณ์การทำงาน	
พ.ศ. ๒๕๒๓	: ครูสอนพระปริยัติธรรม
พ.ศ. ๒๕๓๒	: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
พ.ศ. ๒๕๔๔ – ปัจจุบัน	: รองเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว
อุปสมบท	: ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๐ วัดโพธาราม (ไผ่โรงวัว)
สังกัด	: วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี
หน้าที่	: รองเจ้าอาวาส
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดไผ่โรงวัว ๑๑๘ หมู่ ๑๑ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี รหัสไปรษณีย์ ๗๒๑๑๐
โทรศัพท์	: ๐๓๕-๔๖๑๕๖๑ / ๐๘๑-๘๕๖๗๕๗๑
E-Mail Address	: assawathepma@yahoo.com